

BIBLIOTHECA INDICA.

Work No. 242.

VAIKHĀNASASMĀRTASŪTRAM.

SĀNSKRIT TEXT.

वैखानसस्मार्तसूत्रम् ॥

VAIKHĀNASASMĀRTASŪTRAM,

THE DOMESTIC RULES OF THE VAIKHĀNĀSA SCHOOL
BELONGING TO THE BLACK YAJURVEDA

CRITICALLY EDITED BY

DR. W. CALAND,

Professor of Sanskrit in the University of Utrecht.

1000

PRINTED AT THE BAPTIST MISSION PRESS
PUBLISHED BY THE ASIATIC SOCIETY OF BENGAL.

CALCUTTA.

1927.

6077

PREFACE.

1000

This critical edition of the Gṛhya and Dharmasūtra¹ of the School of the Vaikhānasas, which together may be designated as their Smārtasūtra, is based on the following materials.

1. *Ma*, a copy, in Telugu characters like its original, of a manuscript belonging to the Government Oriental MSS. Library, described in 'a Triennial Catalogue of Manuscripts collected for the Government Oriental MSS. Library at Madras,' Vol. II, Part 1, Sanskrit C, number 1605 (page 2262). The whole of this manuscript, which contains also the Śrautasūtra, was copied for me, with the exception of the Dharma and Pravara sūtras.

2. *Bh*, a copy, equally in Telugu, of the Bhāṣya on the Gṛhya and Dharmasūtra, composed by Nṛsiṃhāgnicit,² son of Mādhavācārya, described in the same Catalogue under number 1609 (page 2271). This manuscript contains the bhāṣya on the first nine Praśnas; the bhāṣya on the last Dharmapraśna is wanting.

3. *Vi*, the manuscript belonging to the Library of the University of Vienna (Ms. 311), a copy made for Professor Bühler from a Mysore manuscript.

4. *My*, a copy in Devanāgarī made for me from a Grantha manuscript in Mysore, described in 'Catalogue of Sanskrit Manuscripts in the Government Oriental Library of Mysore' (1900), page 29, No., 1359.

5. *Ed*, viz. the Kumbakonam edition of 1914 entitled: 'śrīvaikhānasagrhyasūtram dharmasūtrapravarasūtrasahitam' by Nārāyaṇa Bhaṭṭācārya. As this edition is out of print and very difficult to obtain and, moreover, printed in Grantha

¹ The Pravarasūtra, a list of proper names which agrees closely with that of Āpastamba, has been left aside.

² The author calls himself also Nṛsiṃhavājapeya and Vājapeyakṛt or Nṛsiṃhavājapeyabhaṭṭācārya.

character, a new edition seemed not to be superfluous, the more so, as the Kumbakonam edition, though in the main a good piece of work, gives no variant readings. But, as will be seen from our present edition, the tradition of this Vaikhānasa text is by no means without its discrepancies and moot points. So I have considered this printed text as a manuscript, though a fairly correct one.

These are the five sources on which our text is principally based. For the Dharmasūtra alone we have :

6. *Tri*, the Trivandrum edition of 1913 prepared by T. Gaṇapati Śāstri.

Of more or less use for the constitution of the text were the following works :—

- (a) The Vaikhānasagr̥hyaprayogavṛtti (cited by me as 'Prayoga') by Sundararāja, a copy made in the original Telugu from a manuscript belonging to the Government Library of Madras, described under No. 1610 of the Triennial Catalogue of Manuscripts, Vol. II, Part I, Sanskrit C, page 2272.
- (b) The Vaikhānasasūtradarpaṇa (cited by me as 'Darpaṇa') by Nṛsimhavājapeyayājñin son of Mādhavācārya (obviously the author of the Bhāṣya) 'a handbook of rites in accordance with the Vaikhānasagr̥hyasūtra' printed at Kumbakonam in 1915 in Telugu characters. This Darpaṇa treats only of the materials contained in the Gr̥hyasūtra up to the end of the third Praśna. The author follows the Sūtra passage by passage. His division of the text differs from the one which is found in our manuscripts; he divides not into khaṇḍas but into prakaraṇas, each prakaraṇa containing more than one khaṇḍa.

It was hitherto unknown, that our Vaikhānasagr̥hyasūtra presupposes, in the same way as do the Āpastamba, the

Gobhila- and the Kāthakagrhyasūtra, a separate collection of Mantras. Without this collection of Mantras the Sūtra is only partly intelligible. Fortunately this book of Mantras has been preserved. A part of it has been printed under the title 'Vaikhānasa-mantrapraśnaḥ sasvaraḥ praśnacatustayātmakāḥ : a Vedic lectionary in 4 praśnas for the ritual of the Vaikhānasa school of the Taittiriyas,' edited in Grantha characters at Kumbakoṇam in 1910 by Kṛṣṇabhaṭṭācārya and other Paṇḍits. It comprises the accented text of the first four praśnas and gives the Mantras for the first five books of the Gr̥hyasūtra. I am in possession of a much more extensive copy of this text, viz., 'the Vaikhānasiyā mantrasamhitā,' being a copy of No. 1359, belonging to the Government Oriental Library at Mysore, see 'Catalogue of Sanskrit Manuscripts in the Government Oriental Library, Mysore 1900, page 9. After the four praśnas contained in the edition of Kumbakoṇam, some more follow : praśna V in 23 adhyāyas, praśna VI in 14, praśna VII in 11, and of praśna VIII the first 26 adhyāyas. There is no designation that here the text is complete.

On the whole, the five sources on which our text is principally founded, can be divided into two groups : on the one hand the Madras manuscript of the text (Ma) and the bhāṣya (Bh) agree mostly, on the other hand the three : Vi, My and Ed., also agree closely with one another. Wherever Ma and Bh on the one hand, and Vi My Ed. on the other hand present the same readings, I have, for brevity's sake, designated these readings respectively as B and A.

Scholars, who would like to know something more about this Vaikhānasa-sūtra, are referred to the translation of the text, which is to appear shortly : in the Introduction to the translation some points connected with the Sūtra will be discussed.

УТВЕРЖ.,

July, 1925.

ADDITIONAL NOTE TO THE PREFACE

After my manuscript of the Vaikhānasa text was despatched to the Press, I received through the kindness of Pandit Bhagavaddatta, Research Scholar of the Dayānand Anglo-Vedic College at Lahore, one more manuscript (of the gr̥hyasūtra only) for collation, viz. a copy in Devanāgarī of a manuscript belonging to the Advār Library. I was in a position, during the printing, to mention in the critical notes the variant readings of this manuscript, which I designate as *La*. This Ms. occupies a somewhat intermediate position between the two groups A and B, now agreeing more with the one and then again with the other.

I avail myself of the opportunity to express my cordial thanks to Pandit Bhagavaddatta for his assistance in procuring for me the loan of this manuscript.

June, 1926.

CORRIGENDA.

- Page 4, line 5 read • भिसुत्तमादित्यस्यार्धं
Page 14, line 1 read • सूक्ष्मं
Page 15, line 3 read उक्तं; line 13 read • वारुणाम्
Page 21, line 15 read • म्निद्वयः । In note २: परिवेष instead
of परिष
Page 28, line 2 read वर्षेषु instead of वर्षेषु
Page 36, line 11 read पेशाचो
Page 39, line 2 read वाहारयन्विति
Page 45, line 12 read द्विरणुष्या
Page 47, line 14 read • वसधेरग्निं
Page 55, line 12 read • घायता-
Page 66, line 12 read • क्वासो
Page 70, line 9 read • कुम्भेन
Page 73, line 2 read • रति १; line 13: बुद्धये
Page 75, line 6 read • जुक्ता; line 9: जुक्तं
Page 76, line 3 read वे instead of नै
Page 94, line 15 read वैष्णवा.
Page 98, line 15 read सन्धो.
Page 108, line 1 read • सूक्ष्मं
Page 120, line 14 read तत्सर्वे.

द्विचौपचम् ।

प्रथमः प्रश्नः	१
द्वितीयः प्रश्नः	२१
तृतीयः प्रश्नः	३६
चतुर्थः प्रश्नः	५४
पञ्चमः प्रश्नः	६८
षष्ठः प्रश्नः	८६
सप्तमः प्रश्नः	१०४
ऋद्धे षष्ठमो धर्मो प्रथमः प्रश्नः	११२
ऋद्धे नवमो धर्मो द्वितीयः प्रश्नः	१२२
ऋद्धे दशमो धर्मो तृतीयः प्रश्नः	१३३

वैखानसगृह्यसूत्रम् ।

अथ निषेकादिसंस्कारान्याख्यास्यामः । षट्संगमनगर्भा-
 धानपुंसवनसौमन्तविष्णुबलिजातकर्मात्यागनामकरणास्रप्राशन-
 प्रवासागमनपिण्डवर्धनचौडकोपनयनपारायणव्रतबन्धविसर्गोपा-
 कर्मसमावर्तनपाणिग्रहणानौत्यष्टादश संस्काराः शरीराः ।
 यज्ञाश्च द्वाविंशत्^१ ब्रह्मयज्ञो देवयज्ञः पित्र्यज्ञो भूतयज्ञो
 मनुष्ययज्ञश्चेति^२ पञ्चानामहरहरनुष्ठानं । स्थाणीप्राकं आग्रयण-
 मष्टका पिण्डपितृयज्ञो मासिश्राद्धं चैव्याश्वयुजौति^३ सप्त पाक-
 यज्ञाः । अन्याधेयमग्निहोत्रं दर्शपूर्णमासावाग्रयणेष्टिञ्चातुर्मास्यो^४
 निरूढपशुबन्धः सौचामणीति सप्त हविर्द्यज्ञाः । अग्निष्टोमो
 ऽत्यग्निष्टोम उक्थ्यः षोडशी- वाजपेयो ऽतिरात्रो ऽप्तोर्याम
 इति सप्त सोमयज्ञा इत्येते चत्वारिंशद्भवन्ति । निषेकादा
 जातकात्संस्कृतायां ब्राह्मण्यां ब्राह्मणाज्जातमात्रः^५ पुत्रमात्र^५
 उच्यतेः सावित्र्यध्ययनाद्ब्राह्मणो वेदमधीत्य प्रारिरेरा पाणि-

१ द्वाविंशतिः Vi only.

२ Thus Ma ; मनुष्ययज्ञ इति Ed, Vi ; भूतयज्ञमनुष्ययज्ञाविति My.

३ •युज इति Vi, •युजो इति My.

४ Thus Ed La and originally Ma ; •मास्या Ma (correction) ;
 पाकः La Bh ; •मास्य Vi My.

५ Thus Ma and Bh ; •जातमात्रो मात्रः Ed La and My ; •जातमात्रं Vi.

यद्वासात्कृतः पाकयज्ञैरपि यज्ञश्रोत्रियः 'स्वाध्यायपर'
 आदित्याग्निर्धैर्यश्रोत्रैरप्यनुषाणः 'सोमयज्ञैरपि भूषः' संस्कारैरेतैरुपेतो नियमयमाभ्यामृषिकल्पः 'साङ्गचतुर्वेदतपोयोगा-
 दृषिः' नारायणपरायणो निर्दन्दो मुनिरिति संस्कारविशेषा-
 त्पूर्वात्पूर्वात्परोवरीयानिति' विज्ञायते ॥ १ ॥

अथ चातुराश्रमिणां ज्ञानविधिरभिषेकदिव्यवाद्यग्राह्य-
 गुर्वनुज्ञा' इति पञ्चधा भवति 'नदीतटाकूपानामस्नाभे
 पूर्वस्योत्तरसुपतिष्ठेत्' प्राङ्मुख उदङ्मुखो वाक्रम्य जलसलेस्ना-
 बीनः पाणिपादावा मणिवन्धनान्तो दक्षिणादि प्रत्येकं
 प्रचास्याकेनावसावमविष्किलमद्रुतमगब्दमवहिर्जातु' इददंगम-
 सुदकं गोकर्णवत्पाणिं कृत्वा त्रःश्लेष तीर्थेन चिरात्स्य द्विर-
 ङ्गुष्ठमूलेनास्त्रं परिमार्शं ङ्गुष्ठस्याग्निः प्रदेशिन्या वायुर्मध्यमस्त्रं
 प्रजापतिरनामिकायाः' इत्यर्थः कनिष्ठिकस्येन्द्र' इत्यधिदेवता'
 भवन्त्यङ्गुष्ठमध्यमाभ्यां सर्वतीर्थेनां मुखं मार्शङ्गुष्ठानामिकाभ्यां
 चतुष्ठी . अङ्गुष्ठप्रदेशिनीभ्यां नासिकामङ्गुष्ठकनिष्ठिकाभ्यां'

१ Thus' Ma ; •परसाहितं• Vi, My, Ed.

२ पूर्वत् once only Ma.

३ •वेकः दिव्यो वायव्य आश्रयो गुर्वनुज्ञेति Ed.

४ •फेनावसा• Ma ,Ed ; •फेनावसा• Vi ; •फेनवसा My ; the Bh. reads as Ma and Ed., but the explanation points to अपसाव । Only La Vi My •जातु, the other sources •जानुद्दंगं• ।

५ चास्त्रं om. A, La.

६ वायुः प्रजापतिर्मध्यमस्त्राना• A, La.

७ कनिष्ठिकेन्द्र Vi My Bh La.

८ अधि om. Vi Ed La, the whole word अधिदेवता not in My.

९ नासिका behind चतुष्ठी in A, La.

ओचे^१ भुजौ ताभ्यामङ्गुष्ठेन वा^२ हृदयमङ्गुलिभिर्तांभिं चाङ्गु-
 ष्ठेन प्रत्यङ्गमपस्य स्पृष्ट्वा जङ्घयोर्वानि पाषावप्यभ्युच्छं^३ सर्वाभि-
 र्मूर्धानं स्पृशतीत्ये^४ ऽहसुभ्याभ्यामिति करावापः पादावस्त्रिङ्कुल
 इति पादौ च तथा^५ प्रधास्यापः पुनन्विति पुनस्तथाचामिति^६
 १. च्चत्वेदः प्रीणात् यजुर्वेदः प्रीणात् सामवेदः प्रीणालिति
 चिरपः पौलाचवंवेदः प्रीणालितिहामवेदः प्रीणात् चन्द्रमाः
 प्रीणालिति चिधा सुखं^७ मर्ष्टिं^८ महेश्वरः प्रीणालिति
 मूर्धानमादित्यः प्रीणात् सोमः^९ प्रीणालिति चक्षुषी दिशः
 प्रीणन्विति ओचे वायुः प्रीणालिति नाशिकामिन्द्रः प्रीणा-
 २. लिति भुजौ विष्णुः प्रीणालिति हृदयमग्निः प्रीणालिति
 नाभिं^{१०} स्पृशतीत्येके^{११} ॥ २ ॥

अथापो नमस्त्यावांगच्छ यावदमनश्शङ्कमङ्गिर्मृदा च
 गयश्शुद्धिं कृत्वा वल्लमा दशात्सूद्रितमिति नेनेक्ति गायत्र्या
 प्रागधिकमुद्गधिकं^{१२} वास्तृणाति^{१३} शुष्के तथैव गृहीयादिद-
 १. मापः प्रवहतेत्यभिगम्य शिरश्शुद्धिमिति जलं^{१४} प्रणम्य समृद्धो-
 दधेनापः पुनालित्यभ्युच्छेदमापः शिवा इत्यपो विगाञ्च
 सुखातीदं ब्रह्म पुनीमह इति पविचं गृहीत्वा ब्रह्म पुनालि-
 त्यङ्गुल्यां निचिष्य शतधारमिति जलं गृहीत्वा^{१५} पयस्वती-

१ अपि om. ५i My.

२ A La om.

३ •पि• both times Ma Ed La Vi Bh, •प• My only.

४ A La om.

५ Ma ins. अर्धपुच्छं सञ्जाटे धारयन् ।

रोषध्व इत्याचम्य भृशय इत्युपस्नानमादित्यस्य चित्पति-
 रिति त्विभिरनामिकोपान्नाभ्यां समृद्धोदकेन विः प्रदक्षिण-
 मावर्त्य शिरो मार्क्षापोहिरण्यपवमानैः प्रोक्षयत्युदकमित्यादि-
 नादित्यमुपस्नाय^१ महाव्याहृत्या जलमभिमग्न्य कर्णावपि-
 धायाभिसुखंमादित्यार्धे^२ निमज्ज्य श्वतं च सत्यं च वासु ४
 गन्धा इति चिरावर्तयन्नघमर्षणं करोति^३ ततो मन्दं
 निःश्वस्य धौतं परिधायानुपमृज्य वासः प्रातः सूर्यश्चेत्यादिना-
 चम्यापोहिट्टादिभिर्द्विग्लिस्त्रिग्लिभिः प्रोक्ष्य गायत्र्यापो ऽभि-
 मग्न्यादित्याभिसुखं विक्षिप्य प्रदक्षिणं करोति^४ प्राणायाम-
 मेकावरं^५ कृत्वाष्टावरं^६ सावित्रीमन्त्रस्य मन्त्रेत्यादिभिर्द्विग्लि- १०
 स्त्रिग्लिभिस्तिस्रसन्ध्यामुपासौत^७ मध्याह्नं आपः पुनन्वित्या-
 चम्य^८ तथा^९ प्रोक्ष्योदकमित्यादिभिर्धनुर्भिस्तिस्रस्रमादित्यमुप-
 स्नाय^{१०} तथा करोति^{११} सायमग्निश्चेत्यादिनाचम्य तथा प्रोक्ष्य
 यच्चिद्वीत्यादिभिः सामभिरुपास्याचीनस्तथा करोत्युदितार्कां
 पश्चिमाकर्कामिति च सन्ध्ये यथादिशं तस्मान्मादिना दिग्देवताः १५
 पितृभ्यापचम्यं ब्रह्माणं षोडशमुखो नारायणादीन्मोऽन्तेनोप-
 तिष्ठेत^{१२} ॥ ३ ॥

१ प्रोक्ष्य instead of प्रोक्षयति La Vi My.

२ कर्षीं पिभाय Ma Bh, कर्णावपिभाय Vi My.

३ श्वतं Bh, Vi.

४ श्वतं Bh; चक्रावरान् Vi My La.

५ Thus Vi My Bh; पुनन्वित्यादिना Ma Ed.

६ My om.

अथाचम्य कौहच्छेषमिति जलं नमस्कृत्य महाव्याघ्र्या-
 ज्ञसमभिमन्त्र्य हस्तेन तस्मत्तीर्थक्रमेण कूप्याभ्यः स्नाहेत्यादिभिः-
 स्तर्पयति^१ भूपतिं तर्पयामि भुवनपतिं तर्पयामि भूतानां
 पतिं तर्पयामि प्रजापतिं तर्पयामि ब्रह्माणं तर्पयामि नारायणं
 ५ तर्पयामि महादेवं तर्पयामि स्कन्दं तर्पयामि विनायकं^२
 तर्पयामि^३ यथादिशं तस्मान्मादिना दिग्देवतास्तर्पयतीन्द्रं
 तर्पयामि अमं तर्पयामि वरुणं तर्पयामि कुबेरं तर्पयाम्यग्निं
 तर्पयामि निर्वृतिं तर्पयामि वायुं तर्पयामौग्रानं तर्पया-
 म्यादित्यं^४ तर्पयामि सोमं^५ तर्पयाम्यङ्गारकं तर्पयामि बुधं
 १० तर्पयामि बृहस्पतिं तर्पयामि शुक्रं तर्पयामि शनिश्चरं
 तर्पयामि राहुं तर्पयामि केतुं तर्पयामि यहाऽस्तर्पयामि^६
 नक्षत्राणि तर्पयामि ताराऽस्तर्पयामि विश्वान्देवाऽस्तर्पयामि
 सर्वाश्च देवतास्तर्पयामि वेदाऽस्तर्पयामि यज्ञाऽस्तर्पयामि
 छन्दाऽपि तर्पयामि^७ स्वर्गोच्चादिसप्तर्षीस्तर्पयति विश्वामिचं^८

१ चादिभिः om. Ma.

२ Thus A La, where, however, we find before विनायकं न० the words विद्धं न० (found in the printed text of the Samhitā, not in the grantha copy of it). In Ma the passage from स्कन्दं न० on up to इन्द्रं न० (incl.) is omitted.

३ Of the planets Āditya and Soma occur only in A.

४ The anuśāsikā throughout (in passages cited from the Samhitā) in Ma alone, the others present the anusvāra.

५ Before विश्वा० the text of Vi La and Ma and the two recensions of the Samhitā ins. विश्वानं न०, but op. IX. 13; Ed puts these words into brackets.

तर्पयामि जमदग्निं तर्पयामि भरद्वाजं तर्पयामि गौतमं
 तर्पयामि^१ तर्पयामि वशिष्ठं तर्पयामि कश्यपं तर्पयामि भृगुं
 तर्पयामि^१ सर्वाङ्गुषीं^१ तर्पयामि सर्वां ऋषिपत्नीसर्पयामि^१
 प्राचौनावीती पिब्याणि करोति^१ ऊर्ध्वोदकान् इति पितृभ्यः
 पितामहेभ्यः प्रपितामहेभ्यो ज्ञातिवर्गेभ्यः पितृपत्नीभ्यः पिता- ५
 महपत्नीभ्यः प्रपितामहपत्नीभ्यो ज्ञातिवर्गपत्नीभ्यः स्वधा
 नमस्तर्पयामीति तर्पयति^१ अथ निवीती भौमास्तर्पयामि
 भौमदिव्यास्तर्पयामि नागास्तर्पयामि नागदिव्यास्तर्पयामि
 यावन्तो जलार्थिनस्तावन्तः प्रतिगृह्यन्वित्यपो विष्टुज्याचम्य
 ब्रह्मयज्ञं करोति^१ शूद्रे देशे बर्हिराक्षीर्थं ब्राह्मणामनमास्थाय^१ १०
 पवित्रपाणिर्ब्रह्माञ्छिं कृत्वा प्राङ्मुखः सावित्रीपूर्वं नित्यमिषे
 लोर्जं त्वेत्यादि यथाकामं^१ नैमित्तिकमृतं च सत्यं च
 देवकृतं च यन्मे गर्भं तरक्ष मन्दी वसोः पवित्रं जातवेदसे
 विष्णोर्तुं कं सहस्रशीर्षैकाचरम् त्राहार्थं तमग्ने पवस्वादी-
 न्स्वाधायमधीयीत सौरौभिर्हृग्निर्थथाकाममादित्यं सोप- १५
 तिष्ठेत^१ ॥ ४ ॥

अग्नौ नित्यं पादौ प्रचाञ्चाचम्य अतो देवादि वैश्वानं
 जज्ञादित्यं वायव्यमाग्नेयं मन्त्रज्ञानं वा कृत्वा पूर्ववदाचमना-

१ After भृगुं न० Ed ins. into brackets अग्नयं न०, remarking अग्नयस्य
 पचयं-नीचप्रवरं दक्षमानत्वात् । Some of the MSS. write भारद्वाज and
 काश्यप ।

१ Ma om. इति तर्पयति ।

तीभिः कुर्याद्दिव्युत्तैर्गाङ्गधराधावः सातपेवधैर्वाक्षिणं दिव्यं :
 पूर्वा पादोद्गतैर्वायुनीतैः पांसुभिः स्वर्गं वाचयन्^१ भस्मना
 म्प्रेक्ष्य सर्वाङ्गमालेपनमाग्नेयमापो हि षेति मन्त्रेणाग्नेयेन
 तीर्थेनाभ्युक्ष्यं मन्त्रसौमं^२ दक्षिणपाणेर्मन्थतस्तमाग्नेयं^३ तीर्थं
 १ कनिष्ठाङ्गुलिमूलां देव^४ सर्वाङ्गुलिमूलाग्रमाघं प्रदेग्निन्यङ्गुष्ठयो-
 मंथं पैटकमङ्गुष्ठस्य मूलं ब्राह्मं^५ देवेन तीर्थेणोपवीती दैविकं
 कार्यमर्घ्यं^६ पैटकेण पित्र्यं^७ सर्वं ब्राह्मेण ब्रह्मतर्पण-
 माचमनमाग्नेयेन^८ तीर्थेनाभ्युक्षणं करोति^९ दक्षिणहस्त-
 सुद्वयोपवीतं धारयेदुपवीती वामसुद्वयं प्राचीनावीती
 १० कण्ठसक्ते^{१०} निवीती भवति^{११} स्नात्वा पुण्ये ऽहनि संस्कारहोमं
 जुहुयादिति विज्ञायते^{१२} ॥ ५ ॥

अथ पुण्याहं^१ पश्चात्पराञ्ज्कोत्रियानाह्मथाभिपूजयत्याचार्यः
 करकं धारास्त्रित्यङ्गिरापूर्येदमापः शिवा इत्यपो ऽभिमन्थ्य
 पुण्यासैः^२ सर्वतीर्थजलमित्यभ्यर्च्यं प्रतिप्राचकान् प्राङ्मुखास्तुद-
 १५ ष्मुखान्वा स्थापयित्वा दक्षिणः सुपुण्याहं^३ करोमीति संकल्प्य स्वस्ति
 सुप्रोचितमस्त्विति स्नानं प्रोक्ष्य^४ प्रजापतिः प्रियतामित्युक्त्वा

१ मध्यं तस्य • A La.

२ • कुक्षेर्बलं Ma.

३ दिव्यं A La.

४ Before चाग्नेयेन A La ins. चापो हि षेति मन्त्रेण ।

५ कण्ठे सक्ते B ; • सक्ते Ed only.

६ • अह्निः A La.

७ Before सुपु • La Vi and My ins. क्लिप्तः करकं वाङ्मनाचनुद्वय, 'which reading is mentioned in Ed in a footnote (वाङ्मनाचनुद्वय करकं).

८ संप्रीक्ष्य Ma.

तैः प्रियतामिति वाचयति । ग्राम्यन्तु घोराणीत्युत्तरान्तं
 शिरपः स्थावयति । अतो देवा इत्ययं देविके सं ला भिक्षा-
 नीत्ययं सूतके शुषो वो इत्येत्ययं प्रेतके इविणोद्गाः सविता
 नवो नवो निद्युच्छतं जीवाष्टौ देवा 'हिरण्यरूपं चक्ष्मण
 सोममाहर्षं त्वार्थमणं सोमः राजानमिन्द्रावहणा अत्रे जातो ५
 या गुरुयस्त्वा इदा यस्मै त्वं नर्यं प्रजां सुचामाणं प्रतायुधाय
 दक्षिणावतां भद्रं कर्णेभिः श्रतमिन्वदितिर्घौरित्युत्तिजः सर्वं
 वदेयुः । ॥ ६ ॥

देवा ऋषयः पितरो यथा देव्य ऋषिपत्न्यः पितृपत्न्यो
 वेदा 'यज्ञाश्च' सर्वाद्याः प्रियन्तामन्तः प्रतिवचनं^१ पुण्याहं १०
 श्रिवमायुष्यमरोग्यमविप्लमचक्ष्ममैश्वर्यं यत्पापं तत्प्रतिहतं यच्छ्रेयः
 श्रिवं कर्म श्रिवः पञ्च इत्यस्वन्तास्तर्यान्तः^२ प्रतिवचनं^३ श्रिवा
 ऋतवः सन्तु श्रिवानि नृचचाणि भवन्तु सर्वकर्मसमृद्धिरस्तु
 सर्वधनधान्यसंपूर्णमस्त्वित्येकैकमुक्त्वन्तः^४ प्रतिवचनं^५ यत्पुण्यं
 क्वसि न चक्ष्मास्तेति पूर्वोक्तामितरे ऽनुवदन्ति^६ यजमानश्च १५
 नचचगामादि गोचनाम सुतान्तं माहगोचनामान्तात्परं श्रमान्तं
 नाम प्रणवादि भवन्ते नृवन्तु पुण्याहं क्वस्त्वृद्धान्तं प्रत्येकं त्रिधा
 त्रिधा यथाविभक्तिवाचितमनुवाचयेयुः^७ आपोहिरण्यपवमानैः
 प्रोचयति^८ पुण्याहे कृते तदहः पुण्यं भवत्यादावन्ते वा
 पुण्याहेन सर्वाः क्रियाः पुण्याः परिपूर्णा भवन्ति^९ स्नाकृतौ १०

१ तद्वान्तं My Ed.

२ Thus Ma La Ed ; उक्तावन्तः Vi My. R. prob. उक्तावन्तः or with Vi and My उक्तावन्तः । •

ऽसीति दक्षिणाकालमुक्तवस्तु घृतात्परीत्यङ्घ्रियंथांशक्ति^१
 दक्षिणां हस्तेन दक्षिणेन ददाति । त्वमग्रे यज्जानाः
 होतेति तदाददौरन्व^२ च दक्षिणादानादाने तत्रैवं^३ स्वादिति
 विज्ञायते ॥ ७ ॥

- ५ अथाम्नायतनं^१ प्राक्प्रवणे वोत्तरप्रवणे वा शुद्धे देशे
 गोमयेनोपलिप्ते शुद्धाभिः सिकताभिः प्राक्पश्चिमं दक्षिणोत्तरं
 च दक्षिणदक्षुःखायतं द्युःखोत्तरं यथालाभोक्तं वा खण्डिल-
 मन्मयायतनं^२ भवति । परिस्तरणवर्षिषः प्रतिदिक् पञ्चदश
 खण्डिलप्रमाणाः^३ कुण्डे षट्त्रिंशदक्षुःखास्तथैकाङ्गुलिपरिणाहा
 १० व्रणवक्रहीनाः परिधयः^४ पञ्चदशदर्भैर्यथितं चतुरङ्गुलाय
 द्युःखुलपन्थि हस्तमात्रं प्रोक्षणकूर्चं^५ तथैव द्वादशाङ्गुलमात्रं
 पवित्रं^६ तत्रमाणा यार्जिकाः समिधः^७ पात्रस्तुवादयो यज्ञे
 प्रोक्ता^८ दर्भेषु द्रव्यं पात्रादिसंभारानुत्तरे^९ दैविके प्रत्येकं
 दक्षिणतः पैदके संभरति । नित्यहोमे ऽग्निशालायां मृदा-
 १५ चतुर्दिशं दक्षिणदक्षुःखायतां चतुरङ्गुलविस्तारां द्युःखोक्ता-
 मूर्ध्ववेदिं चतुरङ्गुलविस्तारोक्तां तत्परिगतामंधोवेदिं च
 मध्ये निषां षडङ्गुलमग्निकुण्डं कलास्त्रिम्^{१०} गृहस्थो ऽग्निमौपा-
 सनमाधाथ नित्यं जुहोति । वनस्थश्च आमणकाणुः^{११} कुण्ड-
 माधानविशेषं च धर्मं^{१२} वक्ष्यामः ॥ ८ ॥

१ शक्तिः only in Ma and La, not mentioned in the Bh.

२ अथाम्नायतनं A. .

३ कला तस्मिन् Ma La only.

अथाधरविधानं ब्राह्मं प्राक्पुष्यमांसीन^१ एतो^१ विन्द्र-
 मित्यन्याद्युषं^२ प्रोक्ष्य मधि देवा^३ इत्यादिभिस्तुर्दिग्गं
 दर्भास्तुष्येदु^४ न्यमानमिति मध्यपूर्वापरथमाग्निनिर्कतिषोमे-
 शानमवतो बर्हिषा खनति^५ तथा पूतं ज्ञाननेति^६ षड्देवा^७
 क्षिप्रिलाष्टाबन्धमिति वक्रितं दर्भं दक्षिणपश्चिमस्यासुसृष्य^८ ५
 रेखा गात्रव्या प्रोक्ष्य जातवेदो भुवनस्येत्यरणि^९ गृहीत्वा
 मयितं शौकिकं वाग्निमादाथाचरेत्^{१०} दृढप्रतीक इति
 प्रज्वाल्यायुर्दा इति प्रणवोपावरोहेति निधायाग्न आयाह्वयं
 ते धोमिरिति प्रज्वाह्य मधि गृह्यामीत्यभिवन्द्य कर्मणे
 वामितिं करौ प्रज्वालयति^{११} इदमापः शिवा इत्यपो ऽभि- १०
 मन्व्यादिते ऽनुमन्यस्व दक्षिणत वेदिं परिमृजामीति
 दक्षिणवेदिं नैर्ऋत्याद्यन्तमनुमते ऽनुमन्यस्व पश्चमतो वेदिं
 परिमृजामीति तथा पश्चिमवेदिं सरस्वते ऽनुमन्यस्वोत्तरतो

१ Thus Ed and La; चासीनो यतो Ma Bh; चासीननेतो Vi My.
 According to the Samhitā in the Kumb. edition the pratika-
 is यतो विन्द्रम्, acc. to the Mysore MS. एता विन्द्रम् ।

२ देवादिभिः A.

३ Reading of the pratika uncertain; पूतं ज्ञानं Ma; पूतं ज्ञान
 इति Vi; My utterly corrupt; पूतस्य तनेति Ed and the printed Sam-
 hitā; the Mys. MS. of the Samhitā पूतं ज्ञानस्ये; पूतं ज्ञाननेति Prayoga;
 पूतं ज्ञान इति Darpaṇa.

४ Thus A La; षड्देवा B and Prayoga and Darpaṇa; but op-
 below. At VI. 14 and IX. 4 occurs षेवा ।

५ विद्वत् B.

६ Thus Ed La and Vi; षो B, My, Darpaṇa; षो Ma.

वेदिं परिमृजामीत्युत्तरवेदिं वायव्याद्यन्तं देवं सवितं प्रसृजं
 -पुरस्ताद्देदिं परिमृजामीति पूर्ववेदिं चाग्नेयाद्यन्तमङ्गुलीरा-
 सौथं^१ साध्यावेन पाणिना कूर्चं वा परिमृज्य गायत्र्या वेदीः
 प्रोक्षयति^२ ब्रह्मसोमावृत्तिजौ वरधित्वाध्वर्युरो भूपते सुवनपत
 १ इति प्रत्येकं प्रेक्ष्य ताभ्यामहं भूपतिरित्युक्ते ब्रह्मन् सोम
 प्रोक्षिष्यामीत्यन्तं तथोक्त्वा पुनस्ताभ्यां प्रोक्षेत्युक्तस्तथा
 प्रोक्षयति^३ ॥ ६ ॥

पाचादाधावमादाय पवित्रे स्त्र इति वेद्यां बर्हिषः
 स्त्रापयित्वा तान्परशुरसौति प्रोक्ष्य समिधो सुक्त्वन्धाः कृण्वो
 १० ऽसौति वेदिरसौति वेदिं सुवादोर्बर्हिषो^४ बर्हिरसि^५ सुग्ध्य
 इति^६ बर्हिषो ऽयं दिवे त्वेति मध्यमन्तरिचायेति मूलं पृथिव्यै
 त्वेति प्रोक्षयति^७ पोषाय त्वेत्यपो बर्हिर्दन्वने संस्त्राय स्त्रधा पिदभ्य
 इति सापसव्यं दक्षिणतः प्रोक्ष्यापः^८ श्रेषं पश्चिमस्यासुक्तरान्त-
 मूर्धवेति स्त्रावयेदुभाभ्यामिति पाणी प्रक्षालयति^९ पूषा त
 ११ इति बर्हिर्दन्वं विमृज्य मूलादूर्ध्वमादित्यं^{१०} व्यञ्जनमसौत्यभि-
 मृज्य^{११} पश्चमतो^{१२} वेद्यधस्तादुत्तरायमूर्णासदसमिति दर्भैः
 परिस्त्रीर्यं स्त्रासस्यं देवेभ्य इति प्रागयं स्त्रासने^{१३} चेकं निधाय

१ Thus La, My, and Ed (here put into brackets); •ङ्गुली (ङ्गि)भिरा-
 सौथं Ma Bh Vi.

२ Thus B and Prayoga; बर्हिरसौतिबर्हिः सुवादोर्बर्हिः इति A and La.

३ आदित्यं च० Ma and Prayoga; आदित्यं च० Ed La, आदित्यैर्च० Vi
 My and the printed text of the Samhitā, the Mysore text of the
 Samhitā has आदित्यं च०; the original reading is आदित्यै च० ।

मिथोः सूपो ऽथीति प्राच्यां दक्षिणत इति याम्यामुत्तरत
इत्युदीच्यां पश्चिमत इति प्रतोच्यां प्रागुत्तरायं परिसृषा-
त्युत्तरायमेशांन्यामूर्ध्वं कृत्वा गन्धर्वो ऽथीति पश्चिमस्थामिन्द्र-
स्तेति याम्यां मिश्रवरुणावित्युदीच्यां वैद्यां प्रागुत्तराया-
न्परिधीन्परिदधाति ॥ १० ॥

वायव्यामुत्तरायमूर्ध्वं करोति १ सूर्यस्तेति प्राच्यामुत्तरा-
न्सुपरिष्ठादित्यूर्ध्वमधस्तात्प्रागा इत्यधश्च परिषिच्य वीति-
शोत्रमित्यम्यास्तथे ममिधावर्षोऽथोर्दिशोऽर्ध्वदिशि १ निदधाति १
परिसौर्धमित्यादिनैश्चाद्यमुदगन्तमार्षणापो दत्त्वा सृतासौ-
त्यादिभिर्दक्षिणादि तेनैव प्रागन्तमुत्तरान्तं च परिषिच्य १०
तरुणासौत्याग्नेयादीग्रानान्तं प्रदक्षिणमाग्नेयान्तमङ्गिः परि-
षिच्यति १ वानस्पत्यो ऽथीति परिधीं प्रच्छास्त्रं पृथिव्यापो
पथीव्यामीति साक्षतमङ्गिद्रापूर्य वसून्तं पवित्रमित्युदगये
पवित्रे प्रक्षिप्य दक्षिणेन पाणिनायमितरदासेन गृह्णीता
देवो वः सन्वितेति चिह्नत्पूय तथा निदधाति १ ब्रह्मक्षप १५
इति सोमाय इति च ब्रह्मसोमावृत्तिजौः प्रत्येकं प्रेक्ष्य ताभ्यां

१ This is the sequence according to all the MSS. and the Pra-
yoga, the Bhāṣya, the Darpaṇa and the Mysore MS. of the Saṃ-
hitā. According to the Ed. and the printed text of the Saṃhitā
the text runs: याम्यां पश्चिमत इति प्रतोच्यामुत्तरत इत्युदीच्यां वैद्याम् । This
sequence seems indeed more natural; but the tradition of the
MSS. is different.

१ This A Le and Darpaṇa; चप्रीशानयोः B.

A ब्रह्मक्षपति B.

तथा प्रणयेत्युक्तः को व इति प्रणोथ वेद्यां दक्षिणोत्तरयोः
प्रणिधौ निधाय संविग्रन्तामिति कूर्चेन जलं संसांय, गायत्र्या
सुवं प्रोचयेत् १ ॥ ११ ॥

- भ्यः सुवं गृह्णामीति सुवं गृहीत्वा ० वर्धिते अधि नाक
५ इति वेद्यधस्तासामिधौ न्यस्याहीनो निर्वपामीति सुवं प्रसास्य
निर्दग्धमिति पर्यग्नं कृत्वा निष्टप्रमिति समिधोर्निर्दग्धाद्-
दितिरस्यद्विद्वेत्याज्यस्यासौ ० गृहीत्वोत्तरे भूतकृतः स्योपोढमि-
त्यङ्गारं न्यस्य १ सगराः स्येति विन्यस्य १ महीनामिति पश्चति १
पूर्ववत्पवित्रेण चिदत्पूयाज्यस्यास्याः पृष्ठभस्मोद् १ विष्णुरिति वेदेन
१० शोधयित्वोद्भवः स्योदहमिति बर्हिर्दग्धाङ्गारमन्तरितमित्या-
ज्यस्य दर्शयति १ दक्षिणतो ऽङ्गारं गायत्र्या न्यस्य ५ तथैव च-
स्यासौमधिश्चित्य दभोस्त्वेन पक्वावतारयति १ पवित्रेणाज्यं
पात्रे चिदत्पूय धर्मे ऽसौति १ ग्रन्थं विसृज्योत्तरपश्चिमे
निधायान्निः प्रोक्ष्याप्यायन्तामिति पवित्रं जुहोति १ वीति-
१५ होचमिति समिदयं घृतात् वायव्ये ऽग्नौ स्थापयित्वा देवस्य
त्वेति सुवेण होम्यं द्विधा विहरति १ ॥ १२ ॥

दक्षिणप्रणिधौ ब्राह्मेण तीर्थेन प्रजोपतिपुरोगोनावाहया-
मीत्युत्तरप्रणिधौ देवेनाग्न्यादीनौपासयन् यज्ञदैवतविश्वान्दे-
वान्सर्वदेवानावाहयामीत्यन्तं पेटके वैश्वदेवयज्ञं यज्ञदैवत-

१ Thus B (निबलं Darp.); अस्य A La.

१ Thus Ma and Darpana ; न्यस्य A La.

१ Ed La om. ० पृष्ठ ।

५ अस्य A La.

विश्वान्देवान्वावाहयामौत्यन्तमावाहयद्यथावाहनं सुवषाण्यमूर्ध-
 नोत्वा 'जुष्टं निर्वपामोति निर्वपं करोति' दृष्यधिद्वेन
 दिधाद्यौ होम्यं द्रष्टव्यित्वाग्निर्व्योतिर्द्वेन समिदुक्तेन दिधा
 दहति 'समिदसि. स्मारेति समिधं जुहोति' सुवषाण्यं
 ऋषीलास्यतमथोति अनुत्तानमन्तरितमित्युत्तानं प्रत्युष्टमित्यनु- ५
 त्तानं होम्यं प्रदक्षिणमभिमन्व्याय्यं ऋषीलोत्तानं स्ततो
 दक्षिणतो वामतः प्रणौतायां संधाय चित्यपिस्त्रादिभि-
 स्त्रिभिरेव चिधाद्यौ संवपति' ॥ १३ ॥

गायत्र्या समिधः प्रोच्येकविंशतिराहुतिप्रमाणाः कर-
 संपूर्णा वा समिधो ऋषीला मूषायाभ्यां घृतं स्यर्गद्वित्वाभ्य- १०
 र्याचिताव्यचदभिरिमा मे अग्न इति मूलमध्यायाणि स्पृश-
 कधो नीलोर्ध्वभागे मध्ये च' संदधाति' देवेन तीर्थेन
 दक्षिणस्यामङ्गिः प्रागन्तमद्रिते ऽनुमन्यस्त्रेति पश्चिमस्यामुत्त-
 रान्तमनुमते ऽनुमन्यस्त्रे गुत्तरस्थां प्रागन्तं सरस्वते ऽनुमन्य-
 स्त्रेति' देव सवितः प्रसुवेति पूर्वस्यामुदगन्तमाग्नेयाद्यन्तं' १५
 सर्वतश्च प्रदक्षिणं परिचिञ्चति' षष्टिं, श्रुतेत्यभिमन्व्यायं त

१ Before जुष्टं Ma ins. प्रजापतये, Vi My अग्रये ।

२ ततो My only.

३ Thus Bh and Prayoga; स्यर्गमधो Ma; स्यर्गं स्यर्गमधो A La.

४ Om. B; it is found also in the Prayoga.

५ Ma ins. परिचिञ्च ।

६ Thus Ed (reading supported by the Bh. and the Prayoga); Vi My La om. चरन्तश्च as also does Ma, where, moreover, सर्वत instead of सर्वतश्च ।

इत्थं इतीशानसंस्तुत्याङ्करोऽङ्गारे ऽग्नी जुहुयाद्यं चै देवताये
 इविर्निदृश्यते तां देवतां मनसा इ वै ध्यायन्निर्वपेद्यथा इ
 वाच्यं जुहुया ज्योतिष्मती प्राणवती रेतोधा इत्येता उतं
 गृहीत्वा रक्षयस्यतस्यः प्रश्नौ संदधीरग्न इ वा जुहुयात्तवहा
 ५ चितुसी दिव्या लोकपावनीत्येताभिरुत्तरमयाथयत्तवौ^१ नु
 राजा सोम आयायितो मूकगामी वपाचन्यमृतोद्गारी^२ सुर-
 प्रियेत्येताभिरमृतेन तां देवतां तर्पयति^३ ॥ १४ ॥

सुवेणाम्यं सावचन्यरिधी स्पृहा वायव्याद्याग्नेयान्तं प्रजा-
 पतये साहेति नैर्ऋत्यादीशानान्मिन्नाय साहेत्याचारौ
 १ जुहुयाद्यं चैवी बुद्ध्याग्ने साहा सोमाय साहेत्याज्यभागा-
 वुत्तरदक्षिणयोर्जुहोति युक्तो वहेति पश्चिमादिसौम्यान्तं या
 तिरसीति सौम्यादीन्त्रान्तं संप्राधन्ये देव्ये साहेतीन्नादि-
 याम्यान्तं प्रसाधन्ये देव्ये साहेति साम्यादिवाहणान्तं सावचन्य-
 उक्त्वा मध्यमाष्टमिति बुद्ध्या तत्र व्याहतीर्जुहोति तदग्निमुख-
 १५ मिति ब्रह्मवादिनो वदन्ति सत्येनेत्यभिरुत्तराज्येन जुहोत्यग्ने
 साहा सोमाय साहाग्नीषोमाभ्यां साहा प्रजापतये साहा
 नक्षत्रे साहेन्नाय साहा वसुभ्यः साहा मरुद्भ्यः साहा
 इन्द्रेभ्यः साहा विष्णवे साहा रुद्रस्यतये साहा मिथ्याय

१ Viz. च च्च with irregular sandhi.

२ चाकृति Ed, उतं all the other sources.

३ यदौच्यं Ma; यथा चच. Vi My.

४ •पायिनी. Vi My.

५ Uncertain; वपाचन्य. Ma; वपाचन्य. A La; the Bh. presupposes a reading वपाचनी ।

स्वाहा वरुणाः स्वाहादित्येभ्यः स्वाहाशिव्याः स्वाहा पूषे
 स्वाहा कृष्णाय स्वाहा कश्यपदेवतसोमाय स्वाहापासणवशाय—
 स्वाहा यज्ञदेवतविश्वेभ्यो देवेभ्यः स्वाहा सर्वदेवेभ्यः स्वाहेत्यन्तं
 इत्या दव्याभिर्घार्यं चरुं सावित्र्या गृहीत्वा जुह्वा व्याहती-
 गुहोति । अतो देवा इदं विष्णुरित्याज्यं मन्त्रो जुह्वयात्यैतके ॥
 विश्वदेवयज्ञाय स्वाहा यज्ञदेवतविश्वेभ्यो देवेभ्यः स्वाहेत्यन्तं
 इत्या पक्तं जुह्वयादिति सर्वसोमानामादिराधारो विज्ञा-
 यते ॥ १५ ॥

अथ सामान्यतः क्रियाया होममन्त्राः । धाता ददातु
 नो रयिं धाता प्रजाया धाता ददातु नो रयिं प्राचीं धाता १०
 इदातु दाशुषे ऽनु नो ऽद्यानुमतिरन्विदनुमते त्वमा मा
 शकस्य समाववर्त्थनुमन्यतां यस्यामिदं राकामहः यास्ये राके
 चिनौवांसि या सुपाणिः कुङ्कमहः कुङ्कदेवानामिति धातादि
 मोडग्र ॥ १६ ॥

इमं मे वरुण तत्त्वा यामि त्वं नो अग्ने स त्वं नो अग्ने १५
 त्वमग्ने अथास्ययासन्निति पञ्च वाहणं । प्रजापते न त्वप्रजा-
 पतिर्जुवानित्युपांशुयाजे प्राजापत्ये । चिन्तं च चिन्तिस्याकृतं
 चाकृतिश्च विज्ञातं ज्ञाविज्ञानं च मनस्य प्रकरीस्य दर्शस्य
 पूर्णमासस्य दृष्टस्य रथंतरं च स्वाहेति चिन्तादि द्वादश
 जयाः । अग्निर्भूतानामधिपतिः स भावलिङ्गो ज्येष्ठानां यमः १०
 पृथिव्या वायुरन्तरिक्षस्य सूर्यो दिवस्यन्मा नक्षत्राणां दृष्टस्यति-
 र्जङ्गणो निचः सत्यानां वरुणो ऽपां वसुद्रः स्रोत्यानाममं ।

ब्रह्माव्यानामधिपतिः तस्यावत् सोमः शिवधीनः स्वविताः प्रथः
वानाः रुद्रः पर्यानां तृष्टा रूपाणां विष्णुः पर्वताङ्गु मरुतो
गङ्गानामधिपतयस्तेः मावन्तु पितरः पितामहाः परे ऽवर
रथ्यष्टादशभिर्भूतादयो ऽभ्यातानाः ॥ १७ ॥

१. ष्टापावृताधामाग्निर्गन्धर्वस्तस्यौषधयो ऽप्सरस ऊर्जो नामेति
सूहितो विद्यमाना सूर्यो गन्धर्वस्तस्य मरीचयो ऽप्सरस
आयुवो नामेति सुषुम्नः सूर्यरश्मिसङ्ग्रमाः गन्धर्वस्तस्य
नक्षत्राण्यप्सरसो वेङ्कुरयो नामेति सुष्णुः सुषणो यज्ञो गन्ध-
र्वस्तस्य दक्षिणा अप्सरस स्तवा नामेति प्रजापतिर्विश्वकर्मा
१. मनो गन्धर्वस्तस्य कर्मान्यप्सरसो वङ्कुरयो नामेति रश्मिरो
विश्वव्यासा वातो गन्धर्वस्तस्य आपो ऽप्सरसो सुदा नामेति सुव-
नस्य पत इति परमेष्ठ्यधिपतिर्मृत्युर्गन्धर्वस्तस्य विश्वमप्सरसो
सुवो नामेति सुक्षितिः सुभ्रुतिर्भद्रहस्तसुवर्वाङ्गन्यो गन्धर्वस्तस्य
विद्युतो ऽप्सरसो रुचो नामेति दूरेहेतिरमृत्युयो मृत्युर्गन्धर्व-
२. स्तस्य प्रजा अप्सरसो भीरवो नामेति चारुः ह्यपसकाग्री
कामो गन्धर्वस्तस्य अधयो ऽप्सरसः ग्रीचयन्तीर्गन्धेति स नो
सुवमस्य पत इति ष्टापावृतादि भुवमस्य स न इति
वर्जयित्वा प्रत्येकं ताभ्योऽन्ता राङ्गभूतो दादग्नेति प्राजा-
पत्यादि मूलाहोमो बभूवपैतृकयज्यान्ते व्यावृतिः ॥ १८ ॥
१. अथान्ते होममन्त्राः यदस्याग्नये स्विष्टकृते ऽग्नये ऽथा-
दावाग्नये ऽन्नपतये प्रजापतये इन्द्राय त्रिदशेभ्यो देवेभ्यः

संवाचो देवताभ्यः सर्वेष्वेवाग्नये खिद्यच्छते वासुपत इति
 खिद्यच्छाकारो^१ । अथ आत्मनः पुनरग्निस्यचुरिति मित्वाञ्जती ।
 दृष्टेभ्य इत्यादि दग्नात्ते व्याहृतिरित्युद्धिः^२ । आग्निवितं ब्रह्म
 यदकर्मैति कृतान्तं^३ । अथमप्यतो मनो ज्योतिरवासाग्ने यद-
 खिद्यच्छति नो यत् इन्द्र इति विच्छिन्नकर्मैधो ऽस्त्रेधिषीमहि ५
 स्वाहा वैश्वं^४ । समिदसि तेजो ऽसि तेजो मसि धेहि स्वाहा
 पासाग्रं^५ । अमस धीमहि मृद्योर्मे पाहि स्वाहा नैषयोधं^६ ।
 सूर्यस्य धीमहि चचुर्मे पाहि स्वाहा आसत्वं^७ । सोमस्य धीमहि
 चित्तं मे पाहि स्वाहा औदुम्बरं^८ । वायोधीमहि प्राणात्के पाहि
 स्वाहा ब्रह्मो^९ । ब्रह्मणो धीमहि बुद्धिं मे पाहि स्वाहा १०
 आदिरमिति सप्त अग्निधः^{१०} । सप्त ते अग्ने अतुधा नेति
 पूर्णाञ्जती^{११} । अग्निर्भुक्तमित्युपब्रह्मामाण्यं^{१२} । मृहीलाग्निर्जीर्णमिति^{१३}
 जुह्वा अहमवदाथ ऊत्वा समकृतां वर्धिरिति स्वावयञ्चुहोति^{१४}
 ततो वानेन जुवं मृहीला दक्षिणेनाव्यपाचं संदृष्ट्वाग्ने-
 इपरि धारयन्नाव्यग्रेषमिन्द्राय स्वाहेति जुहुवात् ॥ १६ ॥ १५

तत्पापेषां धावमादाथ जुवेषान्नास्ति मग्निस्तृप्त्यलित्युपाग्निं^१
 पश्चिमतोः वेदिसूर्यमिति वेषां शौस्तृप्त्यलित्याकाग्ने ष्टिष्वी
 ऋष्यलिति^२ । ब्रह्माद्यान्मृष्यन्नामिति दक्षिणस्थां तर्पयति^३
 प्रसोतासां दक्षिणस्थां देवेनापो मृहीलौषधिवनस्यतिगन्धर्वा-

१ मृहीला only in Ed and the Bh. ; La, Vi, My: उपब्रह्मामाण्ये-
नापि ।

सूरस्यैव दृष्यन्तामित्युत्तरस्थां वेद्यां^१ तर्पयति^२ । तद्योत्तरस्थां
 प्रथोताद्यां सापसकृमपो गृहीत्वा पैद्वेष्यं^३ दक्षिणतः पितरः
 पितामहाः प्रपितामहाश्चाद्यमनु दृष्यन्तामिति दक्षिणस्थां
 तर्पयति^४ । प्राणावौरित्यन्तेस्तुभिः प्रवाह्यं कृत्वा दक्षिणादि-
 ५ पश्चिच्छोदयान्ताङ्गुष्ठानामिकाभिः पवित्रमसतं गृहीत्वा पवित्र-
 मसि पूर्णमसि सदसि सर्वमनौति पर्याप्तो जुषोत्यहितम-
 शौति पश्चिधिसुत्तरां चाकथित्वा तदाधावेन प्राच्यां दिशि
 दक्षिणाद्यां^५ दिशि प्रतोच्यां दिशुदीच्यां दिशुध्यां दिशु-
 धोधराधरैरिति यथादिग्रं परिषिष्य माहं प्रजामिति^६ गृहीत्वा
 १० दक्षिणप्रक्षिधौ स्नानमाधावं स्नावयित्वा स्नां चोनिमिति
 दक्षिणप्रक्षिध्यां^७ जलमुदकपात्रे^८ स्नावयति^९ । आपोहिष्ठादिना
 तदङ्गिः प्रोक्ष्य प्रक्षिधौ विषर्जयति^{१०} ॥ २० ॥

पुनर्देवेशो ह्यथं चहेत्यग्नेर्दंशनेन स्नवं विसृज्य^{११} वर्षिष्ठा
 गङ्गरेष्ठो ऽपमिति वर्षिष्ठसमिधौ जुहुयादूर्ध्वं यज्ञं जयत-
 १५ मित्यूर्ध्वसमिधौ^{१२} पश्चिमतः परिधिमपनयेत्येवं^{१३} दक्षिणत

१ Thus Ed ; वेद्यां om. La Vi My ; तर्पयिता B.

२ After पैद्वेष्य (•केन Vi My Bh) La Ma Vi My ins. ने ; पैद्वेष्यतः,
also the Darpaṇa.

३ Thus Ma Ed and the Saṃhitā ; •दद्यां La Vi My.

४ Ed ins. उदकपात्रे ।

५ Thus Ma Bh La Vi My ; •पिष्या Ed.

६ Thus Ma Ed Bh ; उदपात्रे La Vi My Darpaṇa.

७ स्नावयेत् A and La.

८ Thus A La and Darpaṇa ; विसृजति B.

९ एव La Vi My.

उत्तरतश्च परिधीन् पश्चिंती विष्णोः सदनमधीत्येवं
 दक्षिणतः उत्तरतः प्राच्यामिति च परिसरणवर्धिषः सर्वापरि-
 समुद्राप्यायन्तामिति ज्ञोति शुध्यन्तां पितृषदनं शुध्यन्तां
 देवसदनमित्यविच्छिन्नमासीर्थं नैर्द्धते दहेदविच्छिन्नेन
 ब्रह्मवर्षसायेति भूतिः स्येति भस्म गृहीत्वा संसाटश्चाङ्ग-
 कण्ठादीनादित्यः सोमो नम इत्यूर्ध्वापमोक्षियापो हि छेति
 प्रोक्ष्य ओ च मे स्वर इति वासकृतं वेति चाग्निं पूर्ववदादित्यं
 चोपसाय पुनर्वदिमूलाभासाद्याग्निं वैशानरसूक्तोपसाय
 प्रणामं क्षुर्यादिति क्रियान्ते होमः ओ च मे स्वर इति
 सौक्तिकाग्निविषर्जनमिति विज्ञायते ॥ २१ ॥

प्रथमः प्रश्नः समाप्तः ॥

१ Thus A and La; नैर्द्धते B.

२ A La om. the words गृहीत्वा up to ऊर्ध्वापम्. (incl.).

३ After च्चत् Ma; ins. च्चत्, which is not found in Bh. and Dar-
 pana; cp. note on II. 7.

४ वेद्या सूक्तम् B.

५ Thus B and Darpana; इति विद्यनाः प्राच A.

अथ शारीरेषु संस्कारेभ्यस्तुसंगमनवर्गे नान्दीसुखं कुर्यात्^१
 ५. सुः कर्तास्तीति गर्भाधानादिक्रियां यदस्यः करोति तदुत्सर्गन्दी^२
 भवति । अस्या सुखं सर्वदेवपितृदेवत्यं नान्दीसुखमभ्युदयमाहं
 दैविकवत्करोति । पूर्वेषुरिव पूर्वाङ्गे युष्माक्रीडाणांस्तुप्रस्थासित-
 ६. पाणिपादाङ्गोचियानङ्गेन परिवेद्याथेडामभ्युच्छायावनीद-
 मिति मण्डलान्युपस्त्रियास्त्रानमित्यासनानि सदभ्यवर्तान
 निधाय तेष्वासीनान्युप्याद्यैर्यथोपपादमसं करोति । शुक्लवस्त्रि-
 श्वेतवर्षपदधितपङ्कलमित्यामनन्ति^३ । चतुःशुक्लमेतदादायाग्ने-
 र्दक्षिणतो ऽग्ने सोमाय प्रजेशाय विश्वेभ्यो देवेभ्य षड्विभ्यः
 १०. पितृभ्यो भूतेभ्यः सर्वाभ्यो देवताभ्यो नम इत्यन्तेन तंश्चाप्या
 पुष्यदिभिरभ्यर्च्यं वस्त्रं ददाति । ॥ १ ॥

अथमपूपादि च निर्वेद्योदकुम्भं धारास्त्रित्यङ्गिरापूर्चं नमः
 सुखोमीति पापनोऽपहृत्यै सपत्नवं^४ कूर्चं पवित्रमाभरणं
 तस्त्रिभिर्दधाति । प्रतिहरां^५ कुतपस्य दुकूलस्य वा विद्वतां
 १५. पुष्याद्यपि^६ संभृत्यादाय जुह्यादृचो ऽग्ने नद्याद्यग्निदेवत्याः
 सोमो धेन्वादि सौमदेवत्या ब्रह्मजज्ञानादि ब्रह्मदेवत्ये
 इद्रमन्वमित्यादि इन्द्रदेवत्ये अतो देवादि विष्णुदेवत्या आनो-

१ नन्दी Ma Ed ; नान्दी La Vi My ; नन्दि Bh.

२ Corrected ; परिवेद्य (instead of परिष) all.

३ Original reading uncertain ; शुक्लवस्त्रि Ma ; शुक्लं वस्त्रि La Vi My ; शुक्लं वस्त्रिभ्येत Ed.

४ Thus, in accordance with the Darpana, Ma ; सपत्नवं कूर्चं त्रिभिर्दधाति पवित्रमाभरणं प्रति A.

५ Thus Ma Ed ; पुष्यादिभिः La Vi My ; the Bh. points to पुष्यादि अपि ।

विद्यादि विष्टेर्देवदेवत्या अतः स्वमर्षीत्यादि अर्षिर्देवत्या ये
भूता इत्यादि भूतदेवत्या व्याहृतीरग्नये कश्यवाहनाथ सोमाय
पितृमते यमाय चाङ्गिरस्यतये एते य इह पितरः० उग्रमन्त्रा
या नो दूदालित्यृषः पितृदेवत्याः षुचिर्बौगतेभ्यः पितृभ्यो
ऽनारिष्यगतेभ्यः पितामहेभ्यो दिविगतेभ्यः प्रपितामहेभ्यः ५
स्वधा नमः स्वाहेति पितृभ्यः पैतृकमुपवौती ऊला व्याहृतीः
यामान्यतो देवताभ्यस्वाम्यो ऽष्टाभ्यो जुहोति १ पापेष्वाव्यभागं
सुवेषाभिघार्यं दिर्देवश्रेष्ठं पितृभ्यः प्रागन्तं चिन्ना तदङ्गुष्ठेन
तक्ष्वं स्यर्जयति १ ततो नमस्कृत्या सत्येन रजसेति क्षीरेण
दध्ना वा श्वेतमश्वं ब्राह्मणान्भोजयेत् १ अनुत्थितेभ्यः समूहोच्छिष्टं १०
शोधयित्वाचान्माननुमान्य पुण्याहं वाचयित्वा स्वस्तिस्मृत्येन
तामभिमृश्या १ स्वस्तिदा विग्रस्यतिरिति प्रतिहरां बध्नाति १
नान्दीसुखेभ्यः पितृभ्यः स्वधा नमो नान्दीसुखेभ्यः पितामहेभ्यः
स्वधा नमो नान्दीसुखेभ्यः प्रपितामहेभ्यः स्वधा नम इत्युक्ते
स्वधास्त्विति प्रतिवदतो देवान् विभर्जयति १ तेनोदकुम्भेना- १५
पर्युः स्वायान्दीसुखमिति विज्ञायते १ ॥ २ ॥

अथ १ गर्भाधानादिवर्षे पशुमे ब्रह्मवर्षकाममायुष्कास-
नष्टमे गवमे श्रीकामं वनके ब्राह्मणमुपगचीतेकाद्ग्रे यीष्टे
राजन्वं द्वादशे ग्ररहि वैश्वमा षोडशाद्ब्राह्मणमा द्वाविंशत्

१ तन्मसु instead of ताम् A.

१ Ms om.

अचिचमा चतुर्विंशद्वैश्वमिति वतीते सावित्रीपतिता^१
 भवन्ति^२ तेषामुद्गायकप्रायश्चित्तं^३ । इौ मासौ चांशुनेन मासं
 शीरेषाम्निचयार्धमासमष्टरात्रं हृतेनाघापितं^४ वङ्गाचं चिराच-
 सुदनेनोपवासमहोरात्रं वर्तत इत्येतद्गुद्गायकमनेन^५ वास्य-
 १ मेधावभ्यक्षानेन^६ वा प्रात्यक्षानेन वेद्वा पुनर्गर्भाधानादि-
 संस्काराण्कला^७ श्रद्धा उपनेयाः सावित्रीपतिता भवन्तीति
 विज्ञायते^८ ॥ ३ ॥

ब्राह्मणस्य पासाग्रौ वेष्णो वा केशान्तो निर्भणोऽनुवृष्टो^९
 अनुवृज्जो^{१०} यूपवदवक्रो दण्डः कण्ठमृगस्याजिनं मौञ्जी मेखला^{११}
 १० अचिचस्य नेत्रयोधो कक्षाटान्तो दण्डो रौरवमजिनं मौञ्जी
 मेखला^{१२} वैश्वस्यौदुम्बरो नासिकान्तो दण्डो वासवमजिनं^{१३}
 ग्राणी मेखला^{१४} ओं भूर्भुवः सुवस्तसवितुरिति सावित्री^{१५}
 ओं भूर्भुवः सुवस्तसवितुरापो ज्योती रस इति प्राणायाम
 ओं भूर्भुवः सुवः स्नाहेति ज्ञाहतिः^{१६} अग्रये समिधमिति हे^{१७}
 १८ अग्रये समिधाविति चत्वार्यग्रये समिध इति समिदाधान-
 म्नेतामि ब्राह्मणस्य^{१९} ओं भूर्भुवस्तसवितुरिति सावित्री^{२०} ओं

१ सावित्र्या प० Vi My.

२ Ma ins. निश्चित्य after प्रायश्चित्तं ।

३ Thus all, except the Darpaṇa, which correctly has •वाचितेन ।

४ Thus Vi, My and Bh; अनेन अचने० the other sources.

५ Thus Ma My Darpaṇa; संस्कार Ed Vi Bh.

६ Thus My; अनुवृष्टो Vi; अनुवृष्टो Ed Ma. The Bh., which explains वासवमुवर्जनं अनुवृष्टमं यस्य सो ऽग्निःसहः, points to अनुवृष्टः ।

७ अनुवृज्जो Ma La Vi My Darpaṇa.

८ वासव० all (also Bh and Darpaṇa); वासव० Ed. and La.

भूर्भुवः स्वाहेति व्याहृतिः । अग्नये समिधमिति हे अग्नये
 समिधाविति समिदाधानमेतानि चचिचक्ष । ओं भूस्वस्व-
 वितुरिति सावित्रो । ओं भूस्वस्ववितुरग्निर्ज्योती रस इति
 प्राणायाम । ओं भूः स्वाहेति व्याहृतिः । अग्नये समिध- ५
 मिति समिदाधानमेतानि वैश्वस्य भवन्ति । ॥ ४ ॥

ग्रीष्मपददस्तावन्निन्यनूराधापूर्वोत्तरपुनर्वसू^१ मृगशिरो^२ वा
 चावन्ति पुंनामनि मन्त्राणि तत्राग्नेर्वायव्यामुपवीताजिन-
 नेखस्तावत्तवस्तदष्टमरावाग्नेसमिद्धर्भादिसंभारान्दर्भेषु संश्रुत्या
 सं च त्वे जग्मुरिति ग्रीष्मश्रुत्याज्जेनाघारं^३ ज्जलाचान्तं मङ्गल- १०
 युक्तं कुमारमासयित्वाग्नेनेष्टव्यां^४ मस्तके दर्भे प्रागुत्तरायौ
 त्रिविद्यं^५ सरोमाणं दर्भमिन्द्र शस्त्रमिति चतुर्भिः प्रदक्षिणं
 चतुर्दिशं हित्वा येनावपद्यन्तुरेणेति सर्वतो वपति नाधो
 जघेर्गोश्रुत्तुक्ते ग्राम्ने केग्राग्नेकीयात् । यत्र मौण्ड्यं
 शिखाभूर्वर्जमानसं वपति । स्वात्वाचान्तं पुण्याहं वाचयित्वा १५
 भुक्तवन्तमावस्यति दक्षिणे कुमारमथ परिस्तीर्यायुदां अथ
 आयुदां देवेति प्रधानं पञ्च वाहणं व्याहृतिवर्धनं जुहोत्या-

१ •नूराधि La Ed; •राधी My; •राधा Vi Bh; •राता Ma.— •वसू
 La Ed; •वसू Ma Vi My.

२ •शिरा B.

३ Thus B and La; ग्रीष्माथ A and Darpana.

४ वाचोमस instead of वाचयित्वा A La.

५ संश्रुत्या Ed only.

तिष्ठेति वायव्यामश्रु^१ पादाङ्गुष्ठेन दक्षिणेन स्पर्शयति^२ । या
 अकल्पमिति वक्ष्यमिथं दुर्गतादिति मेखलां परीदमित्युत्त-
 रीयं यज्ञोपवीतमित्युपवीतं मिषस्य चक्षुरिति कृष्याजिनं
 तस्मै ददाति । ॥ ५ ॥

- ४ ततो विधिवदाचमनं कारयित्वा सदस्यामनुज्ञाय देवस्य
 त्वेति वाङ्मन्त्रोत्तरे^३ प्राङ्मुखः^४ प्राङ्मुखमुपनयोत्पाद्युष्टे
 विश्वत इति दक्षिणपाणिं गृहीत्वोद्भूरत्यग्निष्टे वक्ष्यमगभीदिति
 विसर्जत्यस्रावपोऽग्नानेत्याचारं^५ मम हृदय इति तस्य
 हृदयस्पर्शनं कृत्वा भूर्भुवः सुवः सुप्रजा इति प्रशंसति ।
 ५ भूर्भुवु त्वेति सुवो यजुःषु त्वेति सुवः, सामसु त्वेतीष्टुतस्त^६
 इत्यनसस्य त इतीदं वक्ष्याव इति षड्भिः कर्णे जपित्वा नाम
 प्रमानं कुर्वाद्गिरायुष्मानित्यादिकैः पञ्चभिर्दक्षिणहस्ते कनि-
 ष्ठाङ्गुष्ठपाणि पयांशेण विसृजेदायुर्दा इति दक्षिणे कर्णे
 प्रतिष्ठ वाचाविति वामे च, जपति । अस्ति देवेत्यग्निं प्रद-
 ६ क्षिणं कारयित्वा दक्षिणे निवेश्य राङ्गभृदसीति कूर्चं दत्त्वा
 ग्रं नो देवौरिति प्रोक्ष्य मूलाहोमं व्याहृतिपर्यन्तं जुहोत्य-
 द्वितिक्षे कक्ष्यामिति ऊतग्रहं भोजयित्वा धोमं धोमे तवस्त-

१ Thus La Vi My Ed Bh ; •झानं Ma.

२ स्पर्शयित्वा A and La.

३ वाङ्मन्त्रो La Vi My Darpaṇa ; वाङ्मन्त्रो Ma Ed ; वाङ्मन्त्र Bh.

४ This word om. B.

५ Thus Ma ; •नौदस्य A ; read probably •नौदस्य, op. Hir. gṛhys.

I. 5. 13; see, however, the note of Oldenberg to his translation in S. B. E.

रमित्याचमनं ददाति ^१ अतमिष्विन्धादित्यं नमस्कृत्यागन्वा
 समगन्धहीति प्रदक्षिणं कारयित्वा अकाच त्वेत्पुनमाङ्गमभि-
 म्बुक्षाधीहि भो इति तेन प्रार्थितो गुणरथाह वाविषी^२
 भो^३ इति^४ शिष्यमभुग्रासि^५ गणानां त्वेति गणसुखमोजो^६
 ऽथीति वाविषी पावका नः सरस्वतीति सरस्वतीं च
 प्रथम्य यथोक्तं^७ वाविषी पञ्चो ऽर्धंशो व्यस्तां समस्तामध्या-
 पयेत्^८ ॥ ६ ॥

धातादिपूर्वं सविचे काण्डर्षये सदस्यतिमा देवो
 धातुभौवृतं स वा^१ भो वि जनाऽद्यावा वि सुपर्णो भगं धिय-
 मिति^२ वाविचव्रतसूक्तमध्ये वाचविन्द्रादित्यं अतानामिति १०
 वाविचव्रतवन्धं पञ्चभिर्व्याहृत्यन्तं जुहोत्यंशये समिधमिति द्वे
 षडंशये समिधाविति चत्वार्यंशये समिध इति सप्त पासाशाकु-
 राणि^३ दृताक्तानि जुहोति^४ सूर्य एष^५ ते पुत्र इत्यादित्यं
 द्रंशयत्यष्टाभिः समिद्धिर्होमकर्मणि शिष्यं योजयेद्यथा हेति
 दक्षिणादिप्रदक्षिणं वेदिं परिमृज्य पूर्ववत्परिसृणोति १५
 व्याहृतीरेषां ते मेधां न इन्धो ददालक्षरास्वा मां मेधेत्यष्टौ
 जुहोति^६ यथा हेति^७ तथा परिमृज्य प्राणावीरित्यन्वेसतुभिः

१ वाविषीमिति A and La.

२ After गणसुखम् A La ins. प्रथम्य ।

३ यथोक्तां La Vi My.

४ Thus Ed and printed Samhitā text; एषा Ma La Vi and
 granthe MS. of Samhitā; एषा My.

५ एषाम् Vi My.

६ Thus with hiatus all, also the Samhitā.

प्रवाच्यं कृत्वा भूतिः स्मृति भस्माक्षिप्यापो^१ हि उेति प्रोच्यं
 वृत्ते अग्ने तेजसोनेत्यग्निमुदयमित्यादित्यं चोपतिष्ठत् । नित्यं
 वाचं प्रातरैवं जुहुयाद्यतो ब्रह्मदत्तसिद्धिमिष्यमग्निहोचनेत-
 न्नूसाक्षदग्रथ^२ इति ब्रह्मं गदिनो वदन्ति^३ ॥ ७ ॥

- १ अग्निष्ट आचुरिति दक्षमिन्द्रो महद्भिरिति प्रराव^४ कठिनं
 वा^५ भेषपाचं दद्यात्^६ भवति भिषां देहोति ब्राह्मणो
 ब्रूयात्त्वचिषो भिषां भवति देहोति वैश्वो भिषां देहि भव-
 तीति^७ मौनव्रतेन ब्राह्मणेभ्यो भेषमाममितरेभ्यो गृह्णीयाद्यस्य त
 इति गृहभेषमादाय सुश्रव इति प्रोचयति^८ । हविषापूपसाज-
 १० समायुतेन मिन्दाहती जुलान्तहोमो^९, ह्यते^{१०} मौनव्रतेन
 सन्ध्यागमन्तिष्ठति^{११} तस्मात्प्राश्रमधर्मास्थाचचीत्^{१२} चोदिता-
 तिक्रमे दक्षेन न हन्याद्गृह्णाकैर्न शपत्यतिक्रमानुरूपं कच्छ-
 मादिश्रति^{१३} गृहणाग्निष्यो रचितयो यस्मात्स्वव्यक्तं^{१४} दुरितं
 प्राप्नोत्यवश्यमकुर्वन्तं शिष्यं त्यजत्यन्यथा त्यागे पत्नीपुत्रशिष्याणां
 १५ पतति^{१५} काषायाजिनथोरन्यतरवाषा जटी शिष्यो वा^{१६}

१ Between भस्म and उपक्षिप्य A La ins.: गृहीत्वा कृत्वा उपक्षिप्या उपक्षिप्यादौ-
 नादित्यः सोमो नम रत्यर्थापम् । This is clearly repeated from I. 21
 20, 5, where, however, A had not given this passage. The Bh.
 comments also here upon it.

२ इदमिष्य • Ma Bh Vi ; इदमिष्यमिदमग्नि • Ed ; इदमिष्य • My.

३ Thus Ed La Vi and without वा My ; प्ररावन्ति कठिनं वा B.

४ प्रोच्यं Ma, Darpaṇa.

५ • वानो Ed Bh La Vi My ; वानं Ma ; वाने Darpaṇa.

६ वा missing in B.

नेत्रलो दृष्टो सूत्राजिनधारी ब्रह्मचारी इष्टिरधारसवकाशी
यथोक्तेषु वर्षेषु ब्रह्मचारिधर्मास्तुतिव्रतौति विज्ञायते ॥ ८ ॥

अथ पारायणव्रतानि । चतुर्वे पञ्चमे व्रतमे वा । पुष्टे
मुग्धाणि नृचचे शिष्यमाचानं पुष्टाहं वाचयित्वाग्निं परिसीर्य
प्राप्नुमसुपवेन्नयति । तस्योत्तरे माता ब्रह्मचारी वासीत ।
धातादिपूर्वं सावित्रव्रतसूक्तमग्ने वायविन्द्रादित्य व्रतानामित्यु-
हिलाचारिवं विसर्जयामीति सावित्रव्रतविसर्गं ऊत्वा पूर्वाणि
सूत्रदृष्टादौन्येषु विसृज्य स्नाताथ नवान्युपवीतादीनि पूर्व-
वहत्या तमङ्गिरभ्युष्य दक्षिणे निवेश्य धातादिपूर्वं प्रजापतये
काण्डर्षये सदसस्यति प्रजापते न तद्रथीणां पतिं प्रजापते त्वं
निधिपास्तवेने लोकाः प्रजापतिं प्रथमं यो राघ इत्यन्यादिषु
पञ्चसु प्राजापत्यमित्युभयचोहिला वार्षिकं प्राजापत्यव्रतबन्धं
ऊत्वा शिष्येण व्रतं बन्धयति वर्षे वर्षे । तथैव व्रतविसर्गं
ऊत्वा तत्तद्गतं विसृज्यान्यद्गतं बध्नाति ॥ ९ ॥

सोमाय काण्डर्षये सदसस्यति सोमो धेनुमघाठं त्वं सोम
ऋतुभिर्या ते धामानि इविषा त्वन्निमा शोषधीर्या ते
धामानि दिवोति सूक्तं सौम्यव्रतस्याग्नेये काण्डर्षये सदसस्यति-
अग्ने नय प्र वः शुक्रायाच्छा गिरो ऽग्ने त्वमस्यदग्ने त्वं
पारथ प्र कारवो मनवेति सूक्तमाग्नेवव्रतस्य । विश्वेभ्यो देवेभ्यः
काण्डर्षये सदसस्यतिमा नो विश्वे शं नो देवा ये सवितुरग्ने १०

१० दिव्ये ins. Ma only.

११ A and La ins. दिव्यस्य ।

वाहि धौः पितर्विंशे देवाः प्रष्टुतेति सूक्तं वैश्वदेवव्रतस्य ।
 ब्रह्मणे काश्वर्षये सदसस्थितिं ब्रह्म जज्ञानं पिती विराजां
 ब्रह्म देवान्तरस्मिन् ब्रह्मन्देवास्यतस इति सूक्तं ब्राह्मव्रतस्य ।
 अतं च सत्यं च देवस्यतस्य यन्मे गभं तरस्य मन्दीति प्राजा-
 पत्यो वसोः पविचं पवस्व विश्वर्षण इति सौम्ये जातवेदस्य
 इत्याग्नेये विश्वोर्नु कं सहस्रग्रीषां त्वमग्ने इद्रा त्वाहार्षमिति
 वैश्वदेवे एकाक्षरं त्वचरितेति ब्राह्मे तत्तद्भूतदैवत्यं स्वाध्याय-
 सूक्तं तत्तत्काण्डं चाधीयीत ॥ १० ॥

तथैव धातादिव्रतविषर्गं कृत्वा ब्राह्मव्रतं विसृज्य गवा-
 १० न्युपवीतादीनि पूर्ववद्वत्त्वा प्रवर्ग्यदेवताभ्यः कल्पयामि साराण्यै
 कल्पयामि महावीराय कल्पयामि पृथिव्यै कल्पयामि स्वाहे-
 त्युत्तरे सोमाय कल्पयामि पिहभ्यः कल्पयामि पिहभ्यो
 मन्त्रपतिभ्यः कल्पयामि इद्राय कल्पयामि इद्राय इद्रहोत्रे
 कल्पयामि स्वाहेति दक्षिणे षाड्गतीरेता ऊत्वाग्ने व्रतपते
 ११ शुक्रियव्रतं बन्धयामौति शुक्रियव्रतं षाण्मासिकं चैमासिकं वा
 बन्धीयाच्चितः स्य परिचितः स्येत्यादिमानुवाक्येन शिरो ऽहतेन
 वाससावेष्टयेद्यथेनमहः सूर्यो नाभितपेभ्युखमस्य । तस्माद्देवा-
 यति । स्त्रीशूद्राभ्यामनभिभाव्य शुक्रियब्राह्मणारण्यनमरायण्य-
 चारण्यकाण्डमधीयीत इति व्रतपारायणं विज्ञायते ॥ ११ ॥

१ This pratika only in B and Darpana.

२ Thus La and Ed, तद्वन् the other sources (My incomplete).

३ रेभायति Bh only.

४ नारायणारण्यं B.

अथावाडोपाकर्म सुर्वादापूर्वमाख्यपक्षे रिक्तापूर्वणी वर्ज-
 यित्वा बुभकारे तिथिं गृह्णाति^१ तथाचारं^२ उन्नाग्निं परि-
 क्षीयं शिखं वापयित्वा स्नातं मुख्याहं वापयित्वा प्रोक्ष्यैः
 प्रोक्ष्याग्निं प्रदक्षिणं कारयित्वा क्रूरं ददात्याषधित्वा दक्षिणे
 शं नो देवोरिति प्रोक्ष्य प्रधानाः पञ्चाग्नदाऽतोरान्यचरन्भा-
 मक्षतधानाभ्यां वा जुहोत्यग्नये इष्टियै अग्नेदाय चजु-
 र्वेदाय आग्नेदायाचर्वणवेदाय^३ वायवे अग्निश्वाय दिवशाय
 सूर्याय दिग्भ्यश्चन्द्रमये ऽध्यायायानध्यायायाथाथायदेवताया अन-
 ध्यायदेवताये ऋद्धाये मेधाये धारणाया आचार्याय
 इन्द्राय अग्निभ्यः सप्तर्षिभ्यो सुनिभ्यो गुरुभ्यो ऽहोरात्रेभ्यो ऽर्ध- १
 मासेभ्यो मासेभ्यश्चतुर्भ्यः सप्तसरेभ्यः परिवत्सरेभ्य इद्रावत्स-
 रेभ्य इद्रवत्सरेभ्यो वत्सरेभ्यो ब्रह्मणे चाविश्यै प्रजापतय उग्र-
 नये अथनाथ इक्ष्वाकवे सोमायाङ्गिरसे दर्भाय ब्रह्मणाय
 क्षितिताय सूक्तश्रमे वैनतेयाय शिखिण ईश्वरायाधि-
 क्षताधिदेवताभ्यः सदसत्पतिमहृतं प्रियमिन्द्रस्य काम्यम् । १५
 अग्निं मेधानयाषिवं स्नाहेति पूर्ववत्प्राञ्जपत्यप्रतवन्धं धातादि
 पञ्च वाक्चं मूकहोमं^४ क्षिष्टाकारं च उन्ना उतशेषमदितिस्ते
 ऋक्ष्यामिति भोजयित्वा योगे योगे तवत्सरमित्याचमनं ददा-
 त्वाय प्राङ्मुखमुदसुचं^५ वा ब्रह्मांशुं कारयित्वा दक्षिण-

१ After मच A ins. चायेन ।

२ The Samhitā : चर्वणवेदाय ; in Vi My. this word is missing.

३ Thus Ma. B. and Darpana : •बुध उदसुचो A and La.

मन्वाधीनं वेदान्मेदौ वेदं वा सूत्रवहितमन्वापयत्काराण्येव-
 मन्वापयितुकामो^१ ऊलाध्यापयेदधैपक्षमानर्धवष्टान्वा मासान-
 ध्याचारुपाकुर्वीतति ऊर्ध्वं शक्तेषु^२ कामं तु वेदाङ्गानोति
 वेदोपाकरणमथ आवणे पौर्णमास्यामग्निं परिसीर्यं शिष्यं
 वापयित्वा खातं पुण्याहं^३ वापयित्वा^४ पूर्ववद्गतवन्धं धातादि
 पक्ष वाचणं सूक्तहोमं खिष्टाकारं च जुहोत्यथयनपारायणा-
 वेति आवणं^५ तथेव नैष्टिको यावज्जीवमात्ममधमांशु
 तिष्ठेत्तोपाकुर्वाणो वेदमधीत्य खायादिति विज्ञावते^६ ॥ १२ ॥

अथ समावर्तनं व्याख्यास्याम^१ उद्गयन आपूर्णेमाणपक्षे
 तिथोत्तरेषु चिन्वाविशाखयोर्हस्तरोहिष्योर्द्वेगशिरसि वा मन्वसे
 यथापक्षानगारे गोष्ठे वाघारं ऊलाग्निं परिसीर्यं तथेव धातादि-
 व्रतविषर्गं ऊला वयः सुपर्णा इति वस्त्रावकुण्डनं मोचयित्वा
 शक्तिव्रतं विद्वज्जतीम^२ सोमं व्यायुषं जमदग्नेरिति प्रधानं
 पक्ष वाचणं सूक्तहोमानं ऊलोदयं तमस्य उदु त्यमित्येताभ्या-
 २५ मादित्यसुपस्त्राद्योदुत्तममित्युत्तरीयमथा वयमिति सूत्र-
 दक्षादीन्यसु विद्वज्यः शिशो नामाधोति चुरसुपक्षेण कर्ष-
 यित्वा वाचतैराधावेः शिशो न इति शिशोः उच्ययित्वा^३

१ Instead of यथापयति Vi My यथावनं करोति ।

२ These three words not in B; they are found in A La and the Darpaṇa.

३ इति वि० om. Ed.

४ Thus B and Darpaṇa; विद्वज्जती० A; विद्वज्य La.

५ Thus A La and Darpaṇa; विद्वज्यि B.

६ उच्ययित्वा La; उचयित्वा A; but cp. also Darpaṇa: चञ्जा

गोदानमग्रं चन्दनोपधे वासस्य चत्सुरेति चतुर्दिशं विनाव-
 पदिति सर्वतो गन्धानां वपति १ शरावे शानतुङ्गगोश्रक्तिति
 केसादीन्यादावेदमहमसुखेत्युदुम्बरदर्भयोर्मूले गोष्ठे वा गूषधे-
 द्वासाद्य ब्यूहध्वमिति दन्तधावनमौदुम्बरेण काष्ठेन करोति १
 प्रीतोष्णाभिरङ्गिरापो हि छेत्यादिभिर्ध्वग्निसिद्धिभिः २ स्नाप- ५
 यिला हिरण्यपत्रमानाग्नीं प्रोक्षयतीति १ पूर्वं तथा प्रधाना-
 दुला पुरोदयादादित्यस्य माह्वप्रतं विसृज्य शुक्तिचप्रतस्य
 प्रहणविषर्गावित्येके ॥ १३ ॥

दिवि अयस्केत्यहते वाससी गन्धाभरणादीनि च प्रोक्ष्य
 तमो घृहायेति गन्धं गृहीत्वा प्राचीनमञ्जलिं कृत्वाप्सरसिहति १०
 गात्राण्यनुलेपयेत्तेजोवत्सवं इति वस्त्रं परिधाय सोमस्य
 तनूरसीत्युत्तरीयं गृह्णाति १ पूर्ववन्मेषसादीन्याददीताभरण-
 कुण्डलमणौम्बदरेण २ सुवर्णेन वा कृतानामञ्जलाद्य दर्भेण बभ्रौ-
 यात् ॥ १४ ॥

तदग्रावुपरि धारयन्नायुष्यं वर्षसमुच्चैर्वादि शुनमहं प्रियं १५
 तेयमोषधीति पञ्चभिर्गुण्डयास्तत्राजं च विराजं चेत्युदकपात्रे ३
 गरिस्राव्य चतुर्भिरङ्गार्तवैरिचमोषधीति ताभ्यां कुण्डलाभ्यां
 हस्त्रिणादिकर्णयौरसं करोति १ शुभिक इति मथिना कण्ड-

१ दानेत्यादिभिः Ms; ह्यदिभिः Ed; हा मयोमुच इत्यभिः La.Vi My.

२ गन्धाव Ed only; तेजोवत्सवितुः इति La; cp. IX. 2 beg.

३ चारुदीन Ed La Vi; चारुधीन B; चारुदत My.

४ Thus Ms Ed Bh; चदराजे Vi My Darpana.

- मासुष्येदं ब्रह्म पुनोमह इत्यङ्गुलीयकं गृहीत्वा^१ यदाङ्गु-
 मिति दक्षिणं चक्षुर्भस्मे मन इति वामं चाङ्गुलीयकं चित्थिलेमाः
 सुमनस इति सज्जमादाय देवस्य लेत्यादर्शमवेचेत^२ तेनैव
 वैष्णवं दण्डमृजं गृहीत्वादिन्द्रस्य वज्रो ऽसीति^३ वेगज्जेजमिति
 १ चित्थिलेमा^४ पानसावित्युपानसावाइह्य प्रजापतेः शरणं भुवः
 पुनालिति दाभ्यां कृत्वा गृहीत्वाद्यो मे दण्ड इति पुनर्दण्डं
 प्रमादे सत्याहरेत्ततो^५ वाहनं पूजयित्वा प्रतिष्ठे स्यो देवताना-
 मित्यभिमृश्य रथंतरमसीति रथमशो ऽसि ह्यो ऽसीत्यश-
 मिक्रस्य ला वज्रेणेति इक्षिनसाइह्यावतरैर्दभागतमुत्तमं^६
- १० कन्याप्रदः सः स्वविव्रिति निरौच्छ यत्रो ऽसीत्यावसथे^७ विष्टरं
 कूर्चं पाद्यमर्थमाचमनीयं मधुपर्कं च संकल्पयति^८ ॥ १५ ॥
 तत्रोपवेश्य राइमृदसीति कूर्चं दत्त्वापः पादाविति
 पादौ^९ सव्यादि प्रक्षालयति^{१०} स धौतपादो विराज इति
 स्वस्तेन तद्धस्तं परिमृश्य तेनात्मनो हृदयमभिमृशति^{११}
- १५ ततो मयि तेज इत्यर्थमाचमनीयं साददीतां मा गन्धश्रसेति
 मधुपर्कं दद्याद्देवस्य लेति प्रतिगृह्य यन्मधुनो मधव्यमिति
 प्राञ्जीवाद्योगे योग इत्याचम्याचमेदमृतापिधानंसीति^{१२}

१ After गृ. Ed ins. (in brackets) ब्रह्म पुनालित्यङ्गुलीयकं निश्चय ।

२ Thus B ; सति हरेत् . A, L.

३ After उत्तमं Ma ins. दातव्यं, perhaps it is the explanation of उत्तमं ।

४ Thus B and cp. गृहे of the Darpaṇa ; चावसथं A, L.

५ Thus Ed only ; पादं B L Vi My.

धेनुं बद्धा गौर्धैनु रिति^१ दणमुष्टिं प्रदाय गौरस्यपहत्येति
 संसृष्ट्य मत्सुभृतमिति^२ विचर्जयति^३ विराज इति पाद्यदानमा-
 मा गन्धग्रसेत्याचमनममृतोपस्तरणमधीति^४ अधुपर्कदानं
 पृथिवीति तस्मात्संकल्पनममृतापिधानमधीति सुखवासदान-
 मिति विशेष इत्येके^५ ॥ १६ ॥

सौख्या ददालिति ब्राह्मणान्भोजयित्वा इन्द्राग्नी मे वर्ष
 इत्येषां^१ प्रणामं कुर्यात्पुण्याहं वाचयित्वाञ्जेन व्याहृतीर्जला
 बान्धवैः सह धाम^२ मुञ्चीत^३ मधुधान्नोस्रोदनायां तोष-
 पिष्टौ प्रतिनिधी^४ गृहीयाद्यस्मादापो वै सर्वा देवताः सर्वार्थ-
 साधका इति वेद्यर्थं संभारार्थं पृथिवी वनस्ततः पश्चर्मो-
 चधय इति वेदानुशासनं भवति^५ ॥ १७ ॥

अथ प्राणाग्निहोत्रविधानं^१ स्वयञ्ज्योतिरात्मा यजमानो^२
 बुद्धिः पत्नी^३ हृदयपुण्डरीकं वेदी^४ रोमाणि दर्भाः^५ प्राणो
 गार्हपत्यो ऽपान आश्वनीयो स्यान्तो ऽन्वाहार्य उदानः सभ्यः
 समान आश्वसथ्य इति पञ्चाग्नयो भवन्ति^६ जिह्वादीन्द्रियाणि^७
 यज्ञपात्राणि^८ रसादयो विषया इवैवंस्व फलमोमर्षा-
 वाग्निस्त्वेतमेकाध्वर्युरात्मयज्ञ^९ संकल्प्यामृतोपस्तरणमधीत्यहं
 प्रीष्ट्याश्वसुक्तेनाभिमृश्यार्जस्करमित्याधावं पीत्वाङ्गुष्ठानामिका-

१ गौर्धैनुमिति Ed (properly right!).

२ Thus (सह) Vi My Bh'L; •वेनां Ma Ed.

३ Thus Ed Vi L (My omits the word); धामं B.

४ Thus Ed, L; •निधि the other sources.

५ Only Ed ins. इति after पश्चर्मोच. इकाध्वर्युमात्र. Ed, •ध्वर्युमात्र. I

मध्यमेरादायासं प्राणाय स्वाहापानाय स्वाहा व्यानाय
 स्वाहोदानाय स्वाहा समानाय स्वाहेति पञ्चाङ्गतीः पाचं
 सृष्टमेव उल्लोर्गच्छरमिति युनस्याधावं पीलाश्रीयादासन्वापो
 ष्टहीलादित्याभिसुखमो प्राणानायायस्त्रेत्पुदरमभिसुष्टेहि-
 षेन^१ करानुष्ठायेणाणोरणीयानिति दक्षिणपादाङ्गुष्ठे संस्ना-
 वधेदेवं सायंप्रातः प्राणमिश्रोचं यजेतात्मयाजिनामिदमिष्य-
 ममिश्रोचं यावज्जीवकमिति ब्रह्मवादिनो वदन्ति^१ तदेवं
 भुक्त्वा गच्छन्ममनृणो ब्रह्मपदमभ्येतौति^२ सामपूर्वं माता पिता
 गुरुवां पैतृकादिकमृणचयं जायमानस्य ब्राह्मणस्य सङ्जात-
 १० मित्युक्त्वा वारयेदिति विज्ञायते^३ ॥ १८ ॥

द्वितीयः प्रश्नः समाप्तः ॥

१ Thus (प्राणानायायस्य) Vi and Darpaṇa ; प्राणानायाय स्वाहेति Ed
 L My ; प्राणाय स्वाहेति Ma.

२ Thus B ; ब्रह्माभ्येति पदमिति A L.

३ इति विज्ञानाः प्राच A, L.

अथातः^१ पाश्चिमाश्रयमंष्टौ विवाहा भवन्ति ब्राह्मो देवः
 प्राजापत्यं^२ चार्षं चासुरो गान्धर्वो राक्षसः पेशाच इति,
 अदभिरूपं वृक्षवयःसंपन्नमाङ्गवार्हयिला कन्यालंकृत्य दास्यते स
 ब्राह्म इति गीयते^३ । अदृत्वितो यज्ञस्यात्मनो जलंकृत्य कन्यां
 प्रतिपादयति स देवो^४ युगपद्धर्मानुवर्तिनौ स्यातामिति
 वाचानुमान्याग्निकार्यं स्वयं कृत्वा यत्कन्यामर्हयिला दद्यात्
 प्राजापत्यो भवति^५ । यद्भोमिथुनेनेकेन दाभ्यां वा कन्यां ददाति
 तमार्षमाचसते^६ । यत्कन्यामाभरणमारोप्य श्रत्वा बन्धुभ्यो धनं
 दत्त्वाहरते^७ । तमासुरमामनन्ति^८ । कामयोगो यदुभयोः स
 गान्धर्वः^९ । प्रसङ्गं यत्कन्याहरणं स राक्षसः^{१०} । सुप्तां प्रमत्तां १०
 वा रहसि^{११} यद्गच्छति स पेशाचो भवतीत्येतेषां^{१२} प्रथमे
 चलारसोद्यप्रदानपूर्वकाः शस्ता ब्राह्मणस्य नेतरे जघन्या
 यस्मान्नीन्पूर्वांस्त्रीनपरानार्थीजातः षट् पूर्वान्बडपरान्प्राजा-
 पत्येनोढाया जातः सप्त पूर्वान्मत्तापरान्देवीसुतो दश पूर्वान्दशा-
 परानात्मानं चैकविंशतिकं ब्राह्मीपुत्रः पावयेदिति^{१३} । ॥ १ ॥ १५

मातुरसपिण्डां पितुरसमानश्चपिमोचजातां लक्षणसंपन्नां
 नग्निकां कन्यां वरयित्वा पश्चादेषु कुलस्य परिशुद्धौ सपिण्डैः
 षोडशैः सह भृतं भुञ्जीत^{१४} । यस्मात्स पूतो भवतीति विज्ञा-
 यते^{१५} । कनिकदादिना कन्यागृहं गत्वा प्र सु ग्मन्तेति तामौ-

१ अथ Vi My.

२ Thus Vi My ; •हरत् Ed L; •हरत् Ma.

३ हरति B, but the Bh., explaining एकान्ते, points to रहसि ।

४ इति om. A L; र्णा instead of र्तेर्णा L Vi My.

५ Ma adds विज्ञायते ।

स्त्रियाभ्राह्मिणीमिति तथेच्छमाथो गुपणामिसुखं कृते कन्या-
 प्रदो वरगोचनान् ग्रामान् तथैतामस्य^१ सप्तधर्मचारिणी भव-
 तीति ब्राह्मे विवाहे धर्मप्रजासंपत्त्यर्थं यज्ञापत्यर्थं ब्रह्मदेवर्षि-
 पिढद्वयर्थं प्रजासहजकर्मभ्यो ददामीत्युदक्नेन^१ तां दद्यात् ।
 ५ तां प्रजापतिः स्त्रियामित्युदक्नेन हरते^१ वस्त्रान्भाभरणा-
 दीनि संश्लथ्य कनिकदादिना कन्यागृहं सह बान्धवैर्गला तेज
 आयुः श्रियमिति वस्त्रादिनालंछत्य प्रजापतिः शोभमिति
 तथाभरणमारोप्याददीतेत्येके^१ ॥ २ ॥

ततः सह स्त्रियाया वध्वा नववस्त्रालंकारायाः पुण्याहानो
 १० पाणिं गृहीत्वा सुमङ्गलीरियं वधूरित्यग्निग्राह्यामागत्य प्राङ्मुख-
 मासद्यित्वा तस्यै शुद्धाम्बरवेषः कूर्चं ददाति^१ ततः परि-
 स्त्रीर्षाग्निरेलिमामग्निस्त्रायतां मा ते गृहे स्त्रीस्ये षष्ठमप्रज्जा
 देवकृतमिति पञ्चवाद्यन्तं^१ प्रधानाङ्गुष्ठयादग्नेरपरस्यामास्त्री-
 र्णेषु दर्भेष्वग्निमातिष्ठेति वध्वाः पादाङ्गुष्ठेन दक्षिणेन स्वर्ग-
 १५ यति प्रत्यङ्मुख इति पाण्यपहणं सरस्वतीति विद्वर्गमघोर-
 चक्षुरित्यासनं च क्लृप्तेमांज्ञानानित्यभिचार्येयं नारीति तस्या

१ The reconstruction of this passage is difficult. The text as given above rests partly on Ed, partly on Ma Vi My; Ma: तथैतां तस्य सप्तधर्मचारिणी भवति ब्राह्मे विवाहे कृते यज्ञापत्यर्थं ब्रह्मदेवैर् ददामीत्यु०; Ed: तथैतामस्य ब्राह्मे विवाहे धर्मप्रजासंपत्त्यर्थं यज्ञापत्यर्थं ब्रह्मदेवर्षिपिढद्वयर्थं प्रजासहज-कर्मभ्यो ददामीत्यु०; Vi and My: तथैतामस्य सप्तधर्मचारिणी भवतीति ब्राह्मे विवाहे यज्ञापत्यर्थं ब्रह्मदेवर्षिपिढद्वयर्थं प्रजासहजकर्मभ्यो ददामीत्यु० L as given in the text, omitting, however, धर्मप्रजासंपत्त्यर्थं ।

१ तथा० Ed, तथा० Ma, तदा० Vi My L.

२ प्रधानं instead of प्रधानान् Ma.

साजाज्ञानिना जुहोत्युदायुषेत्युत्तिष्ठति । प्रत्यङ्मुख इति बधू-
मुखेक्षणं सरस्वतीति पाणिग्रहणमघोरचक्षुरिति विसर्ग-
मिमांसाजानिति साजपूरणमिधं नारोति होमसुदायुषेत्यग्नि-
प्रणामं कुर्यादित्येके ॥ ३ ॥

विद्या उत त्वयेत्यग्निं प्रदक्षिणं कृत्वातिगाहेमहि द्विष ५
इत्याशिला^१ चिधैवं साजहोमं जुहुयात्ततो मृक्षहोमान्ते ऽग्निं
पतिघ्नन्तं वायुं निन्दितान्तमादित्यं घोरान्तं गन्धर्वं यशो-
घ्नन्तं चन्द्रं पुत्रघ्नन्तं ऊला व्याहृतिः । प्रासावीरित्यन्तै-
सुतभिः प्रवाहणं कृत्वा पुनः परिस्तीर्य खिष्टकृन्मिन्दाऊतो
विच्छिन्नमृद्धिषमसमिद्धाहतीश्च^२ जुहुयादग्नेरपरस्थामास्तीर्थो- १०
दगपान्मस्रं बर्हिषो वध्वा सह दक्षिणेन पादेनैकमिधे विष्णु-
रिति द्वे ऊर्ज इति त्रीणि व्रतार्थैति चत्वारोति पञ्च पशुभ्य
इति । षड्रायस्योषायेति षष्ठं सप्तभ्य इति तान्यथाथेषाक्रम्य
गत्वा सञ्जेति निवर्तेत । मम हृदय इति तस्या हृदयमभि-
मृशति । प्रोचणैः प्रोक्ष्य पुण्याहं स्वस्तिघोषेणाहन्वतीन्द्राण्य- १५
दितिः श्रीरिवेति वध्वा मनुः प्रजापतिः पुरुषोत्तमो महेन्द्र
इवेति वरस्य च^३ चत्वारि स्तोमान्यारोपयेयुरिति पाणिग्रहणं ।
धुमदर्शनान्तमित्येके । ततः प्रभृति गार्हस्थ्यं धर्ममनुतिष्ठ-
तीति^४ विज्ञाचते ॥ ४ ॥

१ Thus Ed Bh; चासोत Ma; चासयिला L Vi My.

२ Instead of चक्षि (thus Ma) Ed: ससजोर्, Vi My L ससक्षि ।

३ च not in Ed My; given by B L (Vi: वरे च).

४ तिष्ठेवेति B.

अथ चतुर्षींवाचो^१ वैवाहिकमग्निं^१ वध्वा सखादाय सप्र-
 वाहारमिति वधूं समं वध्वेत्यग्निं संग्रास्ति देज्जिणं पादमघे
 ऽतिशर देहलिं^२ माधिष्ठा इत्यावसथे प्रविश्य प्राच्यामर्धं समा-
 दधीतग्निरपरस्वामानंदुहं^३ चर्म लोहितं कृष्णाजिनं वा प्राचीन-
 ५ यौवसुत्तरसोमास्तृणाति^४ । तत्र प्राङ्मुखमुदङ्मुखं वा वधूसुप-
 वेश्य पतिरिह गावः प्रजाध्वमिति पश्चात्त्रिषीदिता ज्योतिषां
 दर्शनाद्वाचंथमावन्यतरानुपेतावासातास्तुदिते^५ नक्षत्रे प्राची-
 सुदौर्षी वा देवीः षडुर्वीरिति^६ दिग्गसुपस्थाय मा शास्त्राह
 प्रजयेति चन्द्रं सप्तर्षय इति^७ सप्तर्षींश्छत्तिक्या नक्षत्राश्चरन्भतीं
 १० च^८ भ्रुवक्षितिरिति भ्रुवं च दृष्टोपतिष्ठेयातां मनोज्ञं तथा सह
 संभाष्याथाग्नेयः स्थासौपाकः^९ प्रजा स्थासौमिति स्थासौमभि-
 मृश्याग्नेये जुष्टं निर्वपामौति स्थास्रां तण्डुलास्त्रिर्वाप्य वाचं-
 स्यतथे पवस्विति वध्वा चरं अपयत्यभिघार्योद्गुदास्य परिसी-
 र्याग्निमुपसमाधाय इत्यवाहमिति खिष्टकृता यजेत^{१०} ऊत-
 १५ श्रेषेण ओचिद्यं ब्राह्मणं तर्पयित्वा^{११} तस्मात् षडभं दत्तानुषो
 भवतीति विज्ञायते । ॥ ५ ॥

१ Thus A L; वैवाहिकमग्निं B.

२ Thus only the Darpaṇa and printed text of Samhitā; देहलिं Ma; देहनी Ed; देहिनी My; चेहिनी Vi; देहिनी the Grantha MS. of the Samhitā; देहली L.

३ Thus Vi; ऽसोममासुं My L; ऽसोमोपसुं Ma, Ed; ऽसोमं... उपसुं Bh (उपरिसोमासोर्धं Darpaṇa).

४ Thus (वासातासु) A L; चसतासु Ma, चावसतासु Bh.

५ च only in Ed L and Darpaṇa.

६ तर्पयित्वा B; ऽमासौ षडभं L.

अत उर्ध्वं पर्वणि स्वासीपाणेन चयेत^१ नित्यं चवैत्रीं हि-
 मिवां हस्तेन सूष्याय स्वाहा प्रजापतये स्वाहेति प्रातराहुती
 अग्नये स्वाहा प्रजापतये स्वाहेति सायमाहुती जुहुयादन्ध-
 न्तरसंसर्गे ऽनुग्रते वा पत्नी हस्तं चरति^१ ओषियागाराण्य-
 थिला वाग्निमादाद्य पुनरौपासनादधीतो^१ दक्ष्याग्नेयादि- ५
 संसर्गे च विधानं यज्ञप्रायश्चित्ते वक्ष्यामो^१ विद्योगे पक्षस्यो-
 पावरोहेति समिधं यावत्क्षणां तावत्तस्या^१ समारोष्य गच्छेद्दह-
 रहसां प्रजास्य ऊला तथान्यां समिधं निदधाति^१ ॥ ६ ॥

पचने वाकस्ये चरुमभिर्घार्यं वैश्वदेवं^१ यथा हेति
 मण्डलं प्रदक्षिणमुपस्थित्य परिमृज्याग्रये^१ स्वाहा सोमाद्य स्वाहे- १०
 त्युत्तरदक्षिणयोर्मध्ये व्याहृतीर्विश्वेभ्यो देवेभ्यः स्वाहा धन्वन्त-
 रये स्वाहा कुक्षे स्वाहानुमत्ये स्वाहा प्रजापतये स्वाहा छावा-
 पृथिवीभ्यां स्वाहा व्याहृतीरिमा^१ मे अग्र इति चरुं सेधं
 जुहुयादग्निहोत्राय स्वाहा वैश्वदेवयज्ञाय स्वाहा ब्रह्मयज्ञाय
 स्वाहा देवयज्ञाय स्वाहा भूतयज्ञाय स्वाहा मनुष्ययज्ञाय १५
 स्वाहा पितृयज्ञाय स्वाहा नमः स्वाहा प्रक्षमहायज्ञाय स्वाहा
 व्याहृतीः खिलकृद्वाहृतीरय गृहदेवताभ्यो यथादिशं वसि-
 ष्ठरणं ब्रह्मणे नमो ब्रह्मपुरुषेभ्यो नमो वासोष्पतये नम इति
 गृहमध्ये^१ इन्द्राय नम इन्द्रपुरुषेभ्यो नमो यमाय नमो

१ तावत् om A L.

२ Thus B ; परिपिच A L ; read perhaps परिपिच परिपिच ।

३ Here and below व्याहृतीः or •तिः is found in the MSS.

यमपुरुषेभ्यो नमो वरुणाय नमो वरुणपुरुषेभ्यो नमः सोमाय
 नमः सोमपुरुषेभ्यो नमो अग्रे नमो निर्वृतये नमो वायवे
 नम ईशानाय नम इति । सर्वं दक्षिणे पित्रेभ्यो ज्ञातिवर्ग-
 पत्न्यन्तेभ्यः । कृतोपवीती यावन्तो ऽन्नार्चिंनस्त्वावद्भ्यो निर्वपा-
 १ मीति निरुप्याकाग्रे विभेभ्यो देवेभ्यो नमो । दिवाचरेभ्यो
 नमो भूतेभ्यो नमो नक्षत्रेभ्यो नम इत्युच्छीर्षके त्रिधा
 इति । पादतो भद्रकाक्षा इति । प्रतिदारं पूर्वान्नुत्तरानं
 वा सुवंगयोर्मरुद्भ्य इति । बुध्याः पचथोरग्रथ इत्युदधान्यामद्भ्य
 इति । पेषथोरभयोर्दृषद् इत्युलूखलसुसलथोर्वनस्पतिभ्य इति ।
 २० शूर्पं शोषधीभ्य इति । वास्तुपृष्ठे शूर्पानां च पतितानां च
 श्वपचां पापरोगिणाम् । वयसां च क्रिमौषां च भूमावसं
 वपाम्यहमिति बलिशेषं निर्वपति । पूर्ववत्प्रवाहणं कृत्वा भूतिः
 स्मेति भस्मास्त्रिष्यापो हि छेति प्रोक्ष्य यत्ते अग्ने तेजस्ते-
 त्थमिसुदयमित्यादित्यं चोपतिष्ठेत् । नित्यं सायंप्रातः पत्नी
 २५ वा पुष्टिकामा^१ बलिं हरद्वैतदेवकाले प्राप्तमतिथिं ग्रह्या
 तर्पयेद्वैश्वानरो ह्येष भवति ॥ ७ ॥

तदेवं चिराचं हविष्याग्निौ ब्रह्मचारिणौ धौतवस्त्रवत-
 चारिणौ ज्ञातां । ततो ऽपरस्तां रात्रौ चतुर्थ्यामसंश्रुत्याग्नि-
 सुपथमाधाय नव प्रायश्चित्तानि जुहुयाद्ग्रे वायवाद्रित्यादित्य
 १० वायवग्रे ऽग्रे वायवादित्य व्याहृतिर्भूर्भनमिति चतुर्भिर्वधूसृष्ट्या-

* Thus B; धृष्याकाया Ed L, पूष्य• Vj My.

अथ जुञ्जयादंशं प्रदक्षिणं कृत्वा प्राच्यास्तुदीर्घ्यां वा तास्तुप-
वेश्याभिद्धा प्रक्ष्ण्राखेनेति द्योगिमभिमृष्य सं ना मन इत्युप-
गच्छेदिमांमनुव्रतेत्याखिङ्गनं मधु हे मध्विदमिति वैद्युनं
कुर्वीत सुप्रजास्त्रायेत्युपगमनं सं न्न मन इत्याखिङ्गन-
मिमांमनुव्रतेति वधूसुखेचणमित्येके ॥ ८ ॥

अथ चिराचमृतौ मखवदासाः खानाञ्जनादीनि वर्जये-
देकभक्ता^४ स्त्रादखर्वेषा^५ खिनायनेन^६ वा पिबेन्न शुल्बेना-
श्राति^७ न यद्धानौचेत^८ न दिधा खपेद्यथोक्तं व्रतं कुर्या-
च्छतुर्थ्यां दन्तधावनं गन्धामलकादिभिः खाला श्वेतवस्त्रानु-
क्षेपना स्त्रीशूद्राभ्यामनभिमाख्यापरमदृष्ट्वा भर्तारं पश्येद्यस्त्रा-^{१०}
दृतुस्त्राता चादृशं पुहषं पश्येत्तादृशी प्रजा भवति श्वत-
रापयो दादश भवन्ति षोडशेति वाच्यते प्रथमास्त्रिस्तो
न गम्यः पुमाश्चमासु विषमासु स्त्री जायते शस्त्रित्रीहि-
यवानामन्नं पयसा प्राञ्चौचाद्यस्त्रादाहारमूखा धातवो

१ Thus the Samhitā (printed text and Grantha MS.); सञ्जाप्त
Ma Vi My, सञ्जाप्त मन् Ed, सञ्ज मन L.

२ The text above given is that of Ma and L, with which the
Darpana and the Prayoga agree. A has सुप्रजास्त्रायेत्युपगच्छेत्सञ्जाप्त
इत्याखिङ्गनम्, but as this is justly (in part at least) the view of the
रके (see below), the reading of Ma and L seems to be preferable.

३ Thus only the Grantha copy of the Samhitā; the printed
text of the S. and A: क्लृपेन्न, cp. Hir. I. 24. 6.

४ •मुक्ता B L.

५ स्त्राप्त खर्वेषा A L.

६ पचश् instead of पचान् A, षट् L.

भवन्ति । लक्ष्मीवटशृङ्गसहदेवीनामन्यतममभिषूय^१ प्रक्षिपे-
 द्वक्षिणे नासापुटे पुत्रकामाया वामे स्त्रीकामाया । न निष्ठी-
 वनं सुर्या^२ श्लोकोरोधौ वर्जयति । तत^३ एनां^४ यन्मं गर्भा-
 दिभिः^५ प्रोक्षणैः प्रोक्ष्य विष्णुर्योनिं कल्पयत्विति तासुप-
 ५ गच्छेत् । परिषिष्य वैश्वदेवं वैष्णवं मूलहोमाङ्गशोभौ^६ ऊला
 विष्णुर्योनिं कल्पयत्वित्युपगमनमित्येके । ॥ ६ ॥

अथ गृहीतगर्भाल्लिङ्गानि शरीराटोपः सविद्यवीदनं देवो
 भर्तुरक्षिराहारो लाक्षाप्रकोपः खरता वाचः^७ स्फुरणं योने-
 रिति गर्भस्य दैवानुबन्धं ज्ञात्वापूर्यमाणपक्षे पुष्ये पुंनाखि
 १० शुभे^८ नक्षत्रे आज्येनाधारं ऊला तां मङ्गल्युक्ताक्षुपवेश्य
 परिषिष्य धातादि पञ्च वारुणं मूलहोमं खिष्टाकारं च
 ऊला वृषो ऽधीति यथा^९ न्ददाति । पथो दधि दृतं समं
 गृहीतं चिद्वदित्यामनन्ति । भ्रुस्त्वयि ददामीत्येनां चिद्वद्वि-
 श्वेदा^{१०} चान्ताया नाभेरुर्ध्वमाभिद्वाहं^{१०} पुराश्चेति दर्भेण चिद-
 १५ न्मार्घ्यं पुष्पाहं सुर्याङ्गाङ्घ्रिणामन्त्रेण तर्पयति । ॥ १० ॥

१ • द्वा० A, • द्वा० B L and Darpana. — न्यतनेनाभिषूय A L, न्य-
 तरमभिषूय B.

२ Thus B; तामेनां A L.

३ Thus Ed L; गर्भादि Ma; गर्भादिभिर्नक्षैः Vi My.

४ Thus Ed L; • नी च Ma; • योनिं Vi My.

५ वाचस्फु० Ma; (• खरता) स्फुरणं Ed; L Vi My om. वाक् (वाचः my
 conjecture).

६ शुभे given by L Vi My and Bh.

७ अभिद्वाहं Ma.

अथ गर्भाधानाद्यष्टमे मासि पुष्यवर्षे भवति 'शुक्ल-
पक्षे शुद्धे ऽहनि पूर्वाह्ने ऽग्निमुपसमाधात् पूर्ववत्स्त्रिष्टकारान्तं
जला दक्षिणतो ऽग्रपरस्यामाषीनायाः' वृषो ऽश्वीति वर्षप-
मिश्रितान्यवानाष्टौ स्य इति दद्याद्दक्षिणे मासधान्यौ प्रति-
निधौ स्यातामौ भूर्भुवः सुवो राकामहं यास्ते राके सोम ५
एव विश्वा उत त्वयेत्युदरमभिमृशेत्पूर्ववत्स्त्रिष्टताग्रनादीनीति
विज्ञायते ॥ ११ ॥

अथ गर्भाधानाद्यष्टमे मासि सीमन्तोन्नयनं कुर्यात्पंचो
दिनं च व्याख्यातं १ पूर्ववद्वातादि २ जला चेष्टा शशस्त्रा सह
शशाटुम्लपं सापपनं कुशाङ्कुरं च दर्भेषु चिरावर्धो भूर्भुवः १०
सुवरिति गृहीत्वा तस्यास्तथाषीनायाः समन्वयत्याः सीमन्ते
राकामहं यास्ते राक इति स्यात्सीमन्तोन्नयनं कुर्यात्सोम एवेति
पुरस्तादिव कुर्यात्पूर्ववत्स्त्रिष्टताग्रं पुण्याहान्तमित्येके ३ ॥ १२ ॥

अथ विष्णुबलिमुत्तरप्रणिधावन्यादीन्देवानो भूः पुरुषमो
भुवः पुरुषोऽसुवः पुरुषमो भूर्भुवः सुवः पुरुषं चेत्यावाह्य ५
तथैव निर्वापाद्याचार ५ जलाग्नेः पूर्वस्थां दर्भासनेषु केग्रवं नारा-
यणं माधवं गोविन्दं विष्णुं मधुसूदनं त्रिविक्रमं वामनं श्रीधरं
ईषीकेशं पद्मनाभं दामोदरमिति नामभिर्देवं विष्णुमावा-

१ •मासै A L.

२ •सद्य instead of सद्येत् B,— प्राग्जोन्नयनादीनि Ed L My; प्राग्ज-
स्यर्जनादीनि Vi.

३ पातादीन् B.

४ सके missing in Vi My.

५ Thus A and L; निर्वापाद्याचार B.

स्त्रापोषिरण्यपवमानेः स्त्रापथिला तत्तन्नाम्ना च यत्नो^१ देवाद्ये-
 विष्णोर्नु कं तदस्य प्रियं प्र तद्विष्णुः परोमाचथा विचकले
 चिदेव इति द्वादशराजतीराज्येन ज्ञला पायसनाज्यसंयुक्तं
 हविर्देवं^२ निवेद्य द्वादशनामभिरतो देवाद्येर्विष्णोर्नुकाद्येराज्य-
 मित्रं पायसं^३ जुहुयाद्दृश्यजुःसामार्थर्वभिर्मन्त्रैर्विष्णवेर्देवं संस्त्रय
 नमोऽन्मैर्नामभिः प्रथमेत्पायसश्रेष्ठं पत्नीं प्राशयति । ॥ १३ ॥

अथ जातकर्म^४ व्याख्यास्यामो^५ ऽरिष्टागारं यथोक्तं कृत्वा
 वृषभोषितं तिस्रसर्षपैर्धूपयित्वा तां प्रवेद्येत्तज्ज्वाः स्त्रियस्त्रिय-
 सतस्रो वा परिगृह्णीतां संवाहयेयुः^६ कुक्षौ श्रियिले हृदय-
 १० बन्धं सुक्ता सशूले जघने प्रजायत इत्यवधारयेत् ।^७ गर्भसङ्गे
 विग्राह्यां सुवर्चसां वा योनौ निष्पीड्य निदध्याद्दूपयेत्पिण्डीत-
 केनाहिकृत्या वा योनिं^८ हरिण्यपुष्ट्या^९ मूलं हस्तपादयो-
 रादधाति । यदा नासाग्रं दृश्यते^{१०} तदास्य^{११} पृष्ठस्थितिं ज्ञात्वा
 शूभाशूभं परीक्षेत । यस्मान्नद्रुणान्वितं^{१२} वर्धयेज्जायमाने
 १५ मातृषदकुक्षं दक्षिणतः शिरोभागे स्त्रापथिला ततस्त्रार्धन्तीं
 पादतो^{१३} निधाय यत्रैव सोमः पवत इत्युदरमभिमृशेत्कुमारे

१ तत्तन्ना० Ed and Darpana ; तन्नाम्ना० the other, MSS.

२ हविर् instead of हविर्देवं Ma only.

३ च ins. Ma and Darpana.

४ जातकं A.

५ Thus Ed ; पुष्या Vi My ; पुष्य Ma L.

६ हस्तेतदास्य all, only Darpana हस्तस्यै ।

७ Thus B and L ; ०न्वितो A.

८ Missing in A (पादयोः Darpana) and L, where, instead of ततस्त्रार्धन्तीं, we find सतस्त्रार्धन्तीं (read सतस्त्रार्धन्तीं ?).

जाते दारकमे ऽग्निं परशुं तस्मिन्निरुत्तं स्थापयित्वा
भवेत्यधरुत्तरं करोति तस्योपर्यङ्गादङ्गादिति कुमारः
मेकधा स्त्रिया धारचेत्तमङ्गिरभ्यश्च तिस्रदे ऽवपद्यतेति
सतिस्त्रमक्षं मृष्ट्याधायौपासनमरण्यां निर्हरति ॥ १४ ॥

पुष्ट्यां कपासमारोय वृषभशक्त्यप्येजातकाग्निं साध- ५
येत्तन्नेनसुत्तपनीयमित्युदाहरन्ति १ तेनैव धूपं दद्याद्द्वारस्य
दक्षिणतो निधायाङ्गारवर्षे परिसीर्यं कणसर्षपैर्हस्तेन २ शण्डे
रथो ऽयः शण्डो मर्कं आलिखन्विलिखन्नर्थेभ्य आम्नीसुखः
केग्निनीरेताभ्रतैतान्यूर्वं एषां मिश्रवाससो नक्तंचारिणो
निश्रीयचारिणौ तासु ३ त्वमयं ते योनिर्मम नानेति व्याह- १०
तौश्च ऊला प्रचास्य पाणिमवनीमासभ्य यत्ते सुधीम इति
मेधायै दृतं करोति ४ वचा पथ्या हिरण्यं मधु सर्षिरिति
मेधाजनानि ५ भवन्ति ६ प्राङ्घ्नीदृतं ७ पथी वचाधिकं चाम-
नन्ति ८ सुवर्णं दर्भेण षड्जान्मर्धाद्य दृतं भूर्ध्वं च इति प्राङ्मुखं
प्राश्रयति ९ नित्यं सायंप्रातरेवमहरहर्जला १० मेधायै पायये- १५
दुष्णश्रीताभिरङ्गिरेनं स्थापयित्वा चेचिधे लेति नीला या
देवीरिति स्नात्सुरङ्गे ११ स्थापयित्वा १२ तासां लेति स्नौ १३ प्रचा-

१ A and L ins. जुहोति, but afterwards (line 11) ऊला follows.

२ ० जननी भवति B.

३ Thus A L and Darpaṇa; प्राणि० B.

४ एव instead of चहरहः B.

५ Thus B and Darpaṇa; उपस्ये instead of चङ्गे A and L.

६ स्थापयति A and L.

७ Thus B and Darpaṇa; स्नौ A L.

आयं कुमार इति दक्षिणादि पाथयेदापो हविष्विति व्यसं-
 श्रुदकुम्भं शोधयित्वा नित्यं सायंप्रातरादधाति १ तथैव दृत्त-
 प्राग्रनामं कर्म कृत्वा खालौपासननिर्हरणादि १ करोतीत्येके १
 इतीये पञ्चमे सप्तमे १ नवमे चाग्निं श्रयणीदिकं शोधय-
 ५ तीति १ ॥ १५ ॥

अथ वास्तुसवनं व्याख्यास्यामो १ नवे वास्तुन्युषिते ५ पि ५
 सूतकप्रेतकयोर्वापयित्वा मृन्मयानि भाण्डानि पुराणानि
 त्यक्त्वा नवानि परिगृह्णान्यान्परिष्कदान्यथोक्तं शोधयित्वा १
 भूमियज्ञेनेहा निवसेद्यस्माद्वास्तुसवनेन शुद्धिर्विच्छनामाधारो
 १० वास्तुसवनस्य १ वास्तोष्यते प्रतिजानीहि १ वास्तोष्यते श्रमयेति
 द्वाभ्यां यजेत भूमियज्ञाय स्वाहा यज्ञदेवतं प्रसोदर्थं स्वाहेति
 दौ भूमियज्ञदेवत्यौ मेदिनी देवी देवी हिरण्यगर्भिणी
 समुद्रवती सावित्री शृङ्गे शृङ्गे वायुपरी जलश्रयणीति, पञ्च
 भूमिदेवत्या व्याहृतीकृत्वा पुण्याहमहमग्ने अग्निं गृह्णामीत्यग्नि-
 १५ हाहर्भूप्लेनाग्निं गृहीत्वा प्रथमादैन्द्राह्वंगंगादारभ्य वास्तुनः
 कुचमृच्छाद्विहरन्तस्य धामं परीत्या ब्रह्मज्ञानात्पर्यग्निं कार-
 यित्वापरदारेण विस्तृजेत्तथैवाणोरणीयानिति १ प्राचेणान्वपः १

१ • चादिकं Ed and L.

२ Om A and L; also according to the Darpaṇa the word be-
 longs to the text.

३ Thus Ma; शोधयति Ed; शोधयेदिति L Vi My.

४ • नीते Vi My.

५ पि om B.

६ शोधयेत् B.

खावधित्वा शिष्टाभिः सर्वत्र प्रोक्षयंत्येवं वाहणाङ्गुवंगारा^१
 धाम्नास्यौन्वाहारभ्य^२ पर्यन्थाधावस्तुती^३ स्थाताम् ॥ १६ ॥

ये ते शतं^४ वरुणोदुत्तममथास्त्राय चापः सृजन्तु खिग्वा-
 नीति चत्वारो वरुणदेवत्या^५ विश्वे देवस्य विश्वे अद्येति द्वौ
 वेददेवावतो देवा इदं विष्णुस्त्रीणि पदा विष्णोः कर्माणि
 तद्विष्णोः परमं तद्विप्रास इति षष्ठैष्णवा द्वावाद्यावित्येके^६
 इद्रमन्यं व्यम्बकमिति द्वौ इद्रदेवतौ^७ ब्रह्म जज्ञानं हिरण्य-
 गर्भं इति द्वौ ब्रह्मदेवतौ^८ मिश्रवासस एताग्नेतैतानिति द्वौ
 कौबेरौ^९ युवमेताभ्यग्नीषोमावान्यं दिव इति तयो ऽग्नीषो-
 मीया^{१०} वृहस्पतिर्देवानां वृहस्पतिः सोमं वृहस्पते अति^{११}
 यदुपयामगृहीत इति चत्वारो वारुणस्यत्याः^{१२} चातारमिन्द्रं
 महाऽ इन्द्रो य ओजसा महाऽ इन्द्रो नृवद्भुवस्त्वमिन्द्रेन्द
 सानसिं प्र ससाहिषे ऽस्माकमिन्द्रो भूतस्त्रेन्द्रो द्यौरिन्द्रं प्रण-
 वन्तमिन्द्रो वृचमिन्द्रो बभ्रुवेन्द्रो ऽस्मानिति^{१३} चयोदशेन्द्राः^{१४}
 यमो दाधार नमस्ते निश्चंतय इति द्वौ धाम्यौ^{१५} मिचस्य^{१६}
 चर्वणीष्टतो मिचो जनाग्र स मिचेति त्वयो मैचाः^{१७} भूमि-
 यज्ञदेवत्यादयो^{१८} व्याश्रित्यन्ता इज्यन्ते^{१९} तस्माद् द्युत्तरं शतमा-
 ङ्गतयो वास्तुसवनस्त्रान्तहीममिति विश्रायते ॥ १७ ॥

१ Thus (भुवङ्गाहावाभ्यात्) B; भुवङ्गाहायभ्यात् Ed; •गाद्याभ्यात् L Vi My.

२ •इती Ma only.

३ All (also the Darpana) एते शतं ।

४ A and L षाकमिति (!).

अथ दशमे द्वादशे वाङ्मि भवत्युत्थानं । तथैव जातकाङ्गिं
समारोप्य यावन्मसस्य कर्माणि तानि सर्वाणि मथिल्लाङ्गिमेव
कुर्वादिच्छुञ्च शौकिकाग्नावित्येके । खालागारं यथोक्तं शोध-
येत् । चुरकर्मादिना शुद्धो भूमियज्ञमसगोचेष चाजघेदि-
त्येके । तथा हरणमौपासनस्य धातादि पञ्च वाहणं मूख-
होमो भोजनं ब्राह्मणानाम् ॥ १८ ॥

अथ नामकरणमां चलारिंशद्विषादा पञ्चाशद्दिनाद्वा
पाके नैनां नियुञ्जीत । तथैव शभे पुंनाङ्गि नक्षत्रे परिसौर्थाङ्गिं
तथाधीनस्याचतं कुमारस्य मूर्ध्नि विन्यस्य पञ्च वाहणं प्राजा-
१० पत्यं खिष्टाकारं च ऊत्वाञ्च पूर्ववत्त्रिद्वयाग्रमं । दीर्घान्त-
मभिनिष्ठान्तं वा घोषवदाद्यन्तरं द्विप्रतिष्ठितान्तस्यं च्छष्टाक्षर-
पदस्वरं द्विवर्णं चतुर्वर्णं वा नाम ग्रस्यते । यथोक्तं मम नाम
प्रथममिति गोचनामयुक्तं तदर्हं न्यमं कुर्वात् दे । नामनी
तु । नक्षत्रनाम रश्मिमन्थाधानात्परमाश्रिताम्यादिस्त्रकर्मान्तं
१५ प्रकाशं नाम भवेद्दक्षतोदकपुष्पाक्षरस्यगन्धसमैः पाणिभ्यां
दक्षिणेताराभ्यां कुमारस्य शाङ्करिरिवेति कन्याया । नन्दे-

१ Thus Ma La Vi My ; शोधयित्वा Ed Bh.

२ Thus B and La ; याजयतीत्येके Ed ; याजयतेति Vi My.

३ नियुञ्जेतपेव Ma, नियुञ्जेद्व Bh.

४ Thus A ; ऊत्वादास Ma La ; ऊत्वात्, without वास Bh ; वास
seems to be superfluous.

५ हे नामीति A ; हे नामनी इति La.

६ कन्ययाया B.

वाग्भन्दाधिनीति वदन्पादत^१ आरभ्य क्रमेण देहाङ्गवन्धो
शिरसि च निक्षिपेत्युच्छासम् । ॥ १९ ॥

अथ वर्षवर्धनं^२ दारकस्य जन्मनक्षत्रं यद्देवतं मास्य देवता
प्रधाना भवति^३ तस्मादाचारं ऊर्त्वा तदधिदेवता^४ नक्षत्राणि
च जुहुयाद्ग्रहे कृत्तिकाभ्यः प्रजापतये रोहिण्यै सोमाय
१ ऋग्वेदीयाय रुद्रायाद्राधा अदित्ये पुनर्वसुभ्यां बृहस्पतये
तिष्याय सर्पेभ्य आश्लेषाभ्यः पितृभ्यो मघाभ्यो ऽर्यम्णे फल्गु-
नीभ्यां भगाय फल्गुनीभ्यां सवित्रे हस्ताय लङ्गे शिवायै
वायवे निष्याथा^५ इन्द्राग्निभ्यां विशाखाभ्यां मिचाथानूराधेभ्य
इन्द्राय ज्येष्ठायै प्रजापतये^६ मूलायाङ्गो षषाढाभ्यो विश्वेभ्यो १०
देवेभ्यो षषाढाभ्यो ब्रह्मणे ऽभिजिते विष्णवे श्रोणायै वसुभ्यः
अविष्टाभ्यो वरुणाय गतभिषजे ऽत्रायैकपदे प्रोष्ठपदेभ्यो ऽहये
बुध्निषाय^७ प्रोष्ठपदेभ्यः० पूष्णे रेवता अश्विभ्यामश्वयुग्भ्यां
थमाथापभरणौभ्यः स्वाहेति व्याहृतिः^८ ॥ २० ॥

अथभं वैरवणमग्नीषोमीयं^९ वैष्णवं धातादि मूलाहोमं १५
यद्देवादि ब्रह्माण्डहोममा सावित्रतवन्धाङ्गुहोत्युपनीतस्य च

१ पत् instead of पादत Ed My La.

२ नदादिदेवता B and Ed.

३ Thus Ma and printed text of Samhitā; सात्या Ed La and Grantha copy of Samhitā; सात्यै Vi My.

४ निषन्तये instead of प्रजापतये A La and Grantha copy of Samhitā.

५ बुध्न्यै Ma La Vi My. ०

६ Thus Ma La Ed Vi, ०तो: My.

७ Thus La Ed Darpana and both texts of the Samhitā; वैरवणं Ma•Vi My.

तत्तद्गतसूक्तानि ' वेदस्नातकस्य यदङ्गि विवाहो भवति
 मासिके वार्षिके चाङ्गि तस्मिन्वत्स्वित् १ चाङ्गः पारंपुर्यागत
 शिष्टाचारं । तत्तत्करोति २ । तथाग्निष्टोमादियज्ञानामाधान-
 नक्षत्रे वर्षान्ते करोति । तदेवं वर्तमानस्य यद्यष्टमासुाधिकां-
 ३ श्रौतिवर्षाणि रविवर्षेणाधिगान्यधिगच्छेयुः ४ स दृष्टसहस्रचन्द्रो
 भवति । तमेतं क्रियायुक्तं पुण्यकृतं ब्रह्मशरीरमित्याचक्षते ।
 तस्मान्मन्दीमुखं कृत्वा शुक्लपत्रे शुद्धे ऽहनि पूर्वाह्ने पूर्ववद्कुला
 तथैव कपिल इवेति वृद्धस्य वृद्धाया वा वदन्नक्षतो-
 दकादीन्मूर्ध्यादध्यात्सर्वदेवताः । सहस्रं च ब्राह्मणानामर्चन-
 वस्त्रिभ्यामस्नेन तर्पयेत् । ग्रामं प्रदक्षिणीकृत्य सायं स्वपिंडले
 सहस्रं पिष्टेन सोमरूपाणि करोति । राजतेन पात्रेण कुमुद-
 पत्रैः सोमंस्वार्चनं । तस्य दक्षिणे रोहिणीगणं वामे चाना-
 वृष्टिगणमर्चयति । सहस्रशः सुवर्णरजतसुकादौनि शतत्वा वस्त्र-
 तण्डुलापूपानि च दद्यादश्वमेधफलावाप्त्यै । वर्षवर्धनमिति
 विश्रायते ॥ २१ ॥

अथ षष्ठे मास्यस्रभ्रमनं । शुक्लपत्रे दिने शुद्धे तत्राज्ये-
 नाभारो । धातादि मूलसोमं पूर्ववत्क्षिष्टं प्राशनं । प्राक्कुशं
 मङ्गलयुक्तं कुमारं विष्टरमारोप्य भूरुपामिति पात्रसमभं
 प्राशयेद्योगे योगे तवस्तरमित्याचमनं ददात्यथ प्रवासागमनं ।

१ यस्मिन् instead of त. B.

२ तत्करोति A

३ अधिकांशधि. A La.

पुष्पापूपदक्षिणादिषंभाराङ्कुमारं^१ च गृहीत्वा कनिकादि-
 नास्यं, गुह्यं गच्छेत्प्रदक्षिणमर्चनं प्रणामो गुह्यं^२ तच्छि-
 ह्येन पुष्पादिना गुह्यं शेषमिति तन्नामोचिता^३ वासमसंज्ञित्य
 शान्तिं, वाचयित्वा निवर्तयेत्प्रोक्ष्याणितं सोमस्य त्वेत्यङ्कमा-
 रोष्यायुषे वर्षस्य इति पिता मूर्ध्नि जिघ्रति^४ वृषभं नमस्कृत्य
 दक्षिणपाणेः^२ साङ्गुष्ठमङ्गुलीगृहीत्वा कनिकाद्यग्निरायुष्मानि-
 त्यादिकैर्विषजर्ममायुष्टे विद्यतः प्रतिष्ठ वाचाविति दक्षिणादि-
 कर्णयोर्जपनमुदङ्मुखं ब्रह्मादिदेवानां गुरुणां च प्रणामं कार-
 येत्^१ पादोदकं दत्त्वा पूर्ववत्सगुडभक्ष्यस्यास्य सपिण्डैः
 शोचिष्येः सह भोजनं स्वस्तिवाचनं^४ पिण्डवर्धनमिति १०
 विज्ञायते ॥ २२ ॥

अथ वर्षे प्रथमे द्वितीये वा चौडकमुत्तरायणे पञ्च
 अपूर्वमाणे पुंमास्याङ्कारो^१ मूषहरेमान्ते मङ्गलयुक्तमग्ने-
 रपरक्षां कुमारसुयवेश्मोत्तरे, साचतं गोशङ्करावे गृहीत्वा
 माता ब्रह्मचारी वा धारयेच्छिवो नामासीति ग्रहणं चुरस्य^२
 शिवा गो भवयेति शिखायां तीक्ष्णीकरणं^३ गोदानमुन-
 क्लितिं गवादिदक्षिणाकरणमाप उन्दन्वित्यपां सेकं शिर-
 स्योपथे चायस्त्रेणमिति साक्षताङ्कुरदभौं प्रागुत्तरायौ मस्तके
 स्थापयेत्स्थभिते जैनः द्वितीरिति चुरं निधायोर्ध्यायमोषधी-

१ संभारं instead of संभारान् A.

२ तन्नामोचिता A.

३ पाषी B.

४ •वाचनं A La and Darpana; •वचनं B

रिति^१ वेनावपेदिति जेन पूषेत्यसावायुवेति पूर्वादिप्रदक्षिणं
 दूर्भं सुरोमाषं क्षिप्त्वा ज्योक् च सूर्यं दृग् इति चूंदां विभ-
 जेद्विभक्तनेष स्वर्णैकार्षद्भ्यार्षपञ्चार्षसप्तार्षाञ्चूदा^२ विभजेदनु-
 दितस्त्रैकामिदमहमसुखेत्युम्बरदर्भचोर्मूले^३ गोष्ठे वज्रसादर्थे-
 ५ त्नातं^४ वस्त्रादिनासंज्ञत्योपवेश्य दक्षिणे पश्च प्राचक्षिप्त्वादि
 धातादि पश्च वाक्पुं मृषासोमं ऊत्वा पुष्टाञ्च कृत्वा नापिता-
 धासदानं गवादिदक्षिणां गुरवे सुराणां पूजनं तपसं
 ब्राह्मणानामजेन करोतीत्यष्टादश संस्काराः शारीराः । ॥
 २३ ॥

तृतीयः प्रश्नः समाप्तः ॥

१ Thus Ma La; •या चोपयो• Ed. and printed text of Samhitā;
 •यै चोपयो• My and Prayoga; •यै चान चो• Vi; चोपयो also the
 Brāhmi text of S.

२ Thus my conjecture; सप्तार्षां चूदा La Ed; सप्तार्षचूदा Vi; सप्तार्षा-
 चूदा My; सप्तार्षेया चूदा Ma.

३ विभजति instead of •जेत् B, विभजति La Vi My; सवात् om. Ma La.

४ •या दूरवे• B.

प्राणापाकमग्नः पश्चिमदिशिः प्राणायामः प्राणायामं
 धारयत्युक्तविप्रतीक्षासंज्ञां दर्भान्^१ दर्वीकुक्षुचुवप्रणीताव्यु-
 ख्यात्कीचहस्यालीरग्रेत्तरे ऽवाप्तुखं^२ संन्यस्योद्धरेत्पुत्रिसुद्वार्ये-
 त्थैरेरिभ्येदेदि^३ परिमृष्य प्रागाद्युत्तरानं दर्भानासौर्वैशा-
 दीनग्निकुण्डं च प्रोक्षयति^४ प्रणीतामासाद्य पवित्रं निधा- ५
 याद्भिः पूरयति^५ पृथिव्यापो गृहीष्यामीति पूर्ववदुत्पयोत्तरे
 निधायाव्यख्यात्कीं गृहीत्वा पूर्ववदाव्यं संस्त्रय्य चतुर्थी-
 वदाग्नेयं चहं स्यात्स्यां पक्त्वाग्निं परिसमूह्य देवस्य त्वेति दर्वी-
 मादाद्य प्रचाख्योत्तरायं निधाय^६ परिषिच्येभ्रान् गृहीत्वाव्य-
 मग्नत्कमनूयाजमपोह्य चीन्यरिधीनाधारौ च पूर्ववन्निधाय १०
 ग्रेषाम्पद्मद्ग्रेभ्रान्प्राणायामेनाग्नौ क्षिपत्याज्येनाधारौ संस्त्रय्य^७
 ऊलाग्रये सोमायेति जुहोति^८ दर्वीं चहं गृहीत्वाभिघार्याव-
 दानं गृहीत्वाग्रये स्वाहाग्रये खिल्लकते स्वाहेति ऊलाचानूयाज-
 मग्नौ प्रक्षिप्य प्राजापत्यं जयाभ्याहृतीश्च^९ पाहि नो अग्न एनसे
 पाहि नो विश्वेदेसे यज्ञं पाहि विभावसो सर्वं पाहि शत- १५
 क्रतो कामावकीर्णः कामाभिद्रुग्धः ० सं मा समुद्रादिति
 खिल्लकारं च जुहोति^{१०} परिषिच्य प्रणिधिं चाक्षयति^{११} ।

१ चय पर्वणि Ma La Ed, पर्वणि not in Bh Vi My.

२ Thus B; संस्त्रय्य A La.

३ दर्भं० A La.

४ ऽवाप्तुखाभ्यस्यो० B.

५ चाय B.

६ ०र्षी Vi My.

७ चक्षयति La.

भस्माक्षिप्यात्मानं प्रोक्ष्याग्निं वैशानरसूतेनोपस्थाद्य प्राण्यान्वाग्नेन
 दमोत्सुर्दिग्गसुत्यायाङ्गिः प्रोक्ष्य दावपोक्षान्यानायाचन्नामिति
 जुहोति^१ दावपि गृध्रीलाङ्गिः प्रोक्ष्याग्नेये स्वाहा सोमाद्य स्वाहेति
 ऊला चीन्यरिधीनाधारसमिधौ च जुहुयाद्वा^२ कर्तुमग्रः
 समिधि स्वात्मन्यरण्यां वा समारोपयेदिति विज्ञायते^३ ॥ १ ॥

अथ सति त्रीहिनोवारश्यामाकथयानामाययणे देवताभ्यः
 स्वास्यां चरं पक्वा नवेन तण्डुलेन पक्केनापि^४ जुहोत्यग्नेये
 स्वाहेन्द्राग्निभ्याः स्वाहा विष्वेभ्यो^५ देवेभ्यः स्वाहा सोमाद्य
 स्वाहा द्यावापृथिवीभ्याः स्वाहाग्नेये स्विष्टकृते स्वाहेति^६
 अनायुधाय ये चत्वार इति पिबन्धः सोष्वीती घोषो हेमन्त
 इदुवत्सराद्य भद्राक्षः अथ इत्यायुष्या इत्यादिभिस्त्रिभिर्थाह-
 त्यन्त^७ ऊला दक्षिणे धरण्यां पिबन्धो बलिदानमायाचन्ता-
 मिति तण्डुलैरास्यमधिपूर्वाचम्य शिष्टैरन्तर्वेगो^८ परमेष्ठ्यश्वीति
 विकिरति^९ तदेवं शालीनयाचावरादिवृत्त्यन्तरमाश्रित्य^{१०}
 गार्हस्थ्यं धर्ममनुतिष्ठतीति विज्ञायते^{११} ॥ २ ॥

अथाष्टका^१ माघश्रौष्ठपदयोरपरपक्षे^२ ऽष्टम्यामष्टकां कुर्यात्
 सप्तम्यां नवम्यां चषोदश्यां वा^३ सायं पूर्वेषुः स्वाध्यायार्चार-

१ भृति खेति ins. Ma.

२ अपि missing in B.

३ जुहोति ins. A La.

४ विभिः om A La.

५ चवशिष्टे. B.

६ शाङ्गिन. B La.

७ These two words not given by Ma; चषादश्यां La.

८ प्रोह. all exc. Ed.

वतः शुचीनसगोचान्नाङ्गानाङ्गवानिपूष्य युष्मान् शुचराविश्वे-
 देवार्थे, अथरानयुष्मान्पिचर्षे इधोरेकैकं वा निमन्त्रधर्द-
 परेधुरपराशे देगे शुचावाधायौपासनाग्निं वैश्वदेवभाषारं ऊला
 खालीं संघात् विभ्यो देवेभ्यो अष्टमिति स्थास्त्रा तखुष्ठा-
 निर्वाप्य इति सं चरमपूपान्यपि पचेदग्नेर्दक्षिणस्थां गान्दी-
 सुखवन्मखुष्ठान्युपक्षिप्यास्त्रासनमित्यासनानि सदर्भतिले-
 व्यासनेव्यासयित्वा वस्त्राद्यैरसंक्रत्य ब्राह्मणाग्रत्यङ्गुष्ठान्निश्वे-
 देवानुदगन्तं पुष्याद्यैः पितृनुदङ्गुष्ठाग्रगन्तं गन्धाद्यैः पूज-
 यति स्त्रधा नम इत्युक्त्वा तेषां करे तिस्रोदकं दत्त्वा
 प्राप्नोतु भवानिति ब्रूयात् ओं तथा प्राप्नवानीति प्रतिब्रूयुरग्नौ १०
 होमं करिव्यामीत्युक्ते कुर्वन्वेति तैरनुज्ञातो ऽग्निं परिविच्य
 विश्वे देवस्य विश्वे अथ प्रजापते न त्वत्सुभ्यः स्वयंभ्यः सं ते
 पयाश्चि सोम यास्त इति रौद्रं ब्राह्मं वैष्णवं व्यहृत्यन्तं

१ ० नाप्रो A.

२ वैश्वदेवभाषारं B.

३ प्रचौष्य Ma.

४ देवेभ्यो अष्ट निर्वापनीति Ed La My.

५ Thus A La and Prayoga ; निरूप्य B.

६ ० क्षिप्यनिर्दभं तसोव्यासयित्वा Ma ; ० क्षिप्यास्त्रासनमित्यासनानि सदर्भतिले-
 व्यासने Vi My La and thus also Ed, which, however, puts into
 brackets the words व्यासनेमित्यासनानि ।

७ प्रति om. Ma Ed ; it is added above the line in Vi.

८ उक्त्वा B.

९ After चास्ते La Vi My ins. वा ते चानाग्नि, Ed. puts these words
 in brackets.

देवानां सर्पिःकोरपरवत्पितृणामप्याज्येन^१ ऊला इयं कथं-
निष्टुभिचार्यं पक्वेनापूपभिन्नेण जुहोति^२ । गान्धुपाकृत्य पशु-
बन्धवत्संज्ञोत्थिद्य^३ वपासुद्धृत्य पक्वया तथा वद् वपामिति
शोभं चामनन्ति^४ ॥ ३ ॥

- १ दक्षिणपश्चिमे ऽग्नेरेकोद्दिष्टवन्निर्वापस्थानं तद्दक्षिणस्यामवटं
शोपकस्थोद्भूयमानमिति दर्भैस्त्रिभिर्दक्षिणामं सकृदुत्थिष्येत्^५
गायत्र्या प्रोक्ष्य स्थाने निश्चिन्नि सर्वमिति दक्षिणापानयुग्मानु-
दुम्बरपत्रदर्भैस्त्रिस्तैरासृष्याति^६ । पोषाय त्वेति सकूर्वाचतं
पाचसुदक्वेनापूर्यं पितरो मे प्रसौदन्विति^७ प्रणम्या न आग-
२० न्विति पितृणावाह्यं दक्षिणाभिसुखो ऽथर्षथत्या मा वांजस्येति
पाचं प्रमाज्याग्निरिन्द्रेति चरुं निर्वपति^८ । दर्भेण तमष्टधा
विभज्य साज्यं पिण्डान्कृत्वा सद्योत्तरपाणिभ्यामथमयोदन इति
पितृभ्यः पितामहेभ्यः प्रपितामहेभ्यो ज्ञातिवर्गभ्यः पितृपत्नीभ्यः
पितामहपत्नीभ्यः प्रपितामहपत्नीभ्यो ज्ञातिवर्गपत्नीभ्यः पिण्डं
१५ निर्वपामीति निर्वपत्येवं मातुः पित्रादिभ्यः पिण्डदानं
केचिद्दत्तयज्ञगदनाधायनदधिसक्तुमंधुव्यज्ञनेषुषदरीफसान्यर्ष-
द्येषूपैशाहाद्योपरि^९ पुष्यतिसाचतदर्भाश्रियैदूर्जे वपन्तीरिति^{१०}
परितः साद्योदकं^{११} दत्त्वाभूर्तीनामिति तत्पाचोदक्वेनावटं पूर-

१ अपि ० B.

२ •संज्ञोत्थि• all exo. Bh.

३ •युष्मानुदुम्बर• Ma, •युष्मोदुम्बर• A-La.

४ •वद्दरु• B.

५ •ति पिण्डापरितः साद्यो• A-La ; •ति परितः प्रसाद्यो• Ma ; Bh. also
चाद्य ।

यति ' चहृशेषेणान्यैसाक्षात्पुपोपदेशैः ' पूर्ववद्वाङ्मणान्यथादिति
 भोजयन्तेषु दक्षिणेषु पितरस्तृप्ताः भवन्ति ' वाग्यताम्बुजानामृषः
 पैतृकाः आवयेदुच्छिष्टं संग्रोथ तत्राक्षं विकिरेदोषान्तेभ्यो
 मुखवासं निवेश्य रजतं तिस्रं सुवर्णं वा दक्षिणां पशुकांश्च-
 यानदासशयनरसनादीनि परिच्छेदांश्च यथाशक्ति ददात्यक्षश्रेष्ठं ५
 तेभ्यो दर्शयित्वा यथोक्तं करणीयमाचमनोच्छिष्टशोधनो-
 त्यापनविसर्जनादन्यदिश्वेदेवपूर्वमाचरेदन्यथा^१ रक्षांश्चपहरेयु-
 र्भूमो वः पितरः इति पितृनाभिवन्द्य पिण्डानुदासयेदस्तु^२
 दक्षिणा मा वाजस्येति भुक्तवतस्त्वाङ्गमस्त्योत्तिष्ठतेत्युत्थाय
 परेत 'पितर इति प्रभासयति ' पितृभुक्तं पितृजीर्णमित्यन्त- १०
 होमान्ते^३ ऽग्निमाख्ये प्रतिष्ठाप्य पञ्च महायज्ञान्करोति '
 दरिद्रो ममेयमष्टकेति कक्षमग्निना दाहयेच्छ्रोत्रियाय पानीयं
 वा दद्यादिति विज्ञायते । ॥ ४ ॥

अथातो ऽमार्वास्त्रायां पिण्डपितृयज्ञं यजेत^१ पूर्वं ऽहन्यपां
 नेधमिति चमूखं बर्हिंराहृत्य सकृदेवाच्छिद्य सकृदाच्छिन्न- १५
 बर्हिषः समाहरत्युपोष्य श्वो भूते ऽपराह्णेऽग्निं प्रणम्य प्राचीना-
 वीत्यध्वर्युर्दक्षिणाग्नेर्दक्षिणपश्चिमस्थां चहृश्याख्याव्यसाक्षीसुक्-

१ पितरः सुदक्षिणा La Vi My.

२ •पूर्वमा• La Vi My Bh; •पूर्वकना• Ma; Ed. omits this word.—
 आचरति instead of आचरेत् A La.

३ अन्नापयेत् instead of अन्नाचरेत् Ma alone.

४ After •जीर्णमिति Ed ins. उपजुहा ऊना; La Vi read उपजुहाण-
 होमान्ते; My ins. उपजुहा ।

स्वमेवमेवमेवैवापरपरशूरीसुखसुसलादिपाचांशैकैकशः प्रयु-
 च्छीत् । अपहता असुरा इति वेदिं परिमृश्याथात् पितर
 इति दक्षिणाग्निं सकृदाच्छिन्नवर्हिषा परिसृणाति । पितृभ्यो
 जुष्टं निर्वपामीति स्त्रीणां सपविचां ब्रौह्मिभिरापूर्थं त्रेनेवाभि-
 मृश्य तथेव ताऽकूर्पैर्निहयाभिमृशेदन्वाहार्थं स्य^१ दक्षिणस्थां^२
 पश्चिमस्थां^३ वोत्तरपश्चिमधीवं^४ कृष्णाजिनमास्त्रीर्योर्ध्वसुखसुखं^५
 संस्थाप्य ब्रौह्मिप्रक्षिप्य पत्न्यवघातं कृत्वा विवेचनवर्जं परावापं
 सकृत्करोत्यध्वयुः स्थास्यां तण्डुलान्निः सकृत्परिस्राव्यान्वाहार्थं^६
 जीवतण्डुलमस्त्रिभ्रं चरुं अपयेदक्षिणतः स्त्रीणां मेचणं च^७
 १० दर्भस्वासाद्यानुत्पृतसर्पिषा पक्कमभिघार्थं शुन्धन्नां पितर
 इति वेद्यां परितः कूर्चेनापः स्नावयेत्सोपवीती दक्षिणाग्ना-
 विधान्मुत्वा मेचणेन चरुमभिघार्थावदायाग्रये कथ्यवाहनाय
 स्त्रधा नमः स्त्राहा सोमाय पितृमते स्त्रधा नमः स्त्राहा
 यमाय चाङ्गिरस्यतथे स्त्रधा नमः स्त्राहेति जुहोति । तदग्नेः
 १५ सधूमनेकसुत्सुकसुदृत्यापयन्वसुरा^८ इति पश्चिमतो वेद्यां
 संन्यस्य निर्धूमं तं विष्टयेत् । ॥ ५ ॥

१ • मेचणदर्भीरुपात् • Ma, मेचणं दर्भीरुपात् • Bh.

२ • न्वाहार्थेदक्षि • A La.

३ • पश्चिमस्थां वा om. A La.

४ • La and A (but of these Ed in brackets) ins. नुसलं च ।

५ • परि om. B.

६ • च in Vi and My only.

७ • एकसुत्सुक्य La Ed, एकसुत्सुक्य B, एकसुत्सुक्य Vi My

यजमानः प्राचीनावीती दक्षिणपूर्वे स्पर्शे^१मीक्षेन्नं कृत्वा
 तचाग्निः प्रीच्छ स्पर्शं निधाय तस्मिन्नुन्मोदकान् इत्युक्तेन
 तर्पयित्वा पश्चिमे सकृदाग्निं चर्षिषि पितृन्पितामहाग्रपिता-
 मर्हान्भर्ष्यावाचीनपाणिरेतन्ते ततासी वे च कामन्विति
 प्रत्येकं दक्षिणान्गान्पिण्डान्दद्यादाङ्क्ष^१ पितरसावाङ्क्ष पिता- ५
 महासावाङ्क्ष प्रपितामहासावित्यभ्यञ्जनमेतानि^१ वः पितर
 इति कश्चिद्विषयवर्षणवासोऽञ्जनं चार्पयेत्पूर्ववदूजे वृहन्तीरिति
 पिण्डं परिषिष्य चिरुदकाञ्चलिं दत्त्वा तथैव पितृन्भिवन्ध
 प्रवासयति^१ प्रजापते न त्वदिति गार्हपत्यं गत्वा यदन्तरिक्ष-
 मित्युपतिष्ठेतां नाहिताग्निश्चैवमौपासनाग्नौ^१ च हं अपयित्वा १०
 जुष्टयादौपासनस्य संस्काराभावाद्यदन्तरिक्षमिति मन्त्रेण
 गार्हपत्यग्रहं विनेवोपस्थानं कुर्यादपां लौघधीनामिति मध्यमं
 पिण्डं दत्त्वाधत्त पितर इति पत्नीं प्राग्रयेद्देशा पुमांसं
 जनयति^१ दिपिता चेष्टजमानस्तथैव पिण्डं दत्त्वा यन्मे
 मातेत्येकस्मिन्पिण्डे तौ द्वावपि ध्यात्वाच पितरो यथाभाग- १५
 मिति प्रथमेषु समाना इति सकृदाग्निं चर्ष्यन्मग्नौ कृत्वा पाचाणि
 दन्दमाहरतीति विज्ञायते^१ ॥ ६ ॥

अथ आहुं^१ मासि मास्यपरपचे ऽन्यतमे ऽहन्यजस्रर्षे
 श्राद्धानिमन्त्रणादि सर्वमष्टकावत्तथाव्यचरु कृत्वा च पिण्डार्धं

१ This passage is difficult to restore. I have accepted the reading of Ma. The text of the mantra in the Samhitā seems also utterly corrupt.

१ चनाचिताग्रे instead of अग्निः Vi My.

पात्रे समवदात्तं ब्राह्मणान्भोजयित्वा नमो वः पितरो रथायेति
 पित्रं प्रथमं पित्रभ्यो नमो वः पितरः सोम्यास इति द्वितीय-
 तृतीयौ प्रितामहप्रपितामहाभ्यां । पित्रभ्यस्तत्पत्नीभ्यः पिण्डा-
 नर्पयतीति विशेषः । पितरि जीवति पिण्डा^१, न निर्वाप्यस्त-
 ५ मेवाकादिना^१ यथेष्टं तर्पयेद्यस्मिन्दिने ज्ञातिर्भृतस्तस्मिन्मासि
 मासि प्रेतायैकं पिण्डं निरूप्यैकं भोजयेदा संवत्सरान्मासि-
 आहुमष्टकां च न कुर्यादा सपिण्डीकरणादित्येके^१ पित्रपूजा
 प्रेतपूजा भवेत्पितृभ्यो^१ चोद्दिश्य^१ पूजनं सर्वं आहुं भवतीति^१
 पिण्डपितृयज्ञः कर्त्तव्य एवेति विज्ञायते^१ ॥ ७ ॥

- १० अथ चैषी^१ चैष्यां पौर्णमास्यां षष्ठं शोधयित्वाकलकृत्य
 दम्पती नववस्त्रोत्तरीयपुण्याद्यैरर्ककुर्यातामाघारे कृते
 देवताभ्यः स्नास्यां चरुं अंपयित्वाज्येन यौगो हेमन्त ऊर्णं मे
 पूर्यतां^१ अग्निं जातमे वैष्णवं च हुत्वा साज्येन चरुणा मधुस
 स्नाहा माधवस्य स्नाहा शुक्रस्य स्नाहा, शुश्रुषस्य स्नाहा नभस्य
 ११ स्नाहा नभस्यस्य स्नाहेषस्य स्नाहोर्जस्य स्नाहा सहस्य स्नाहा
 सहस्यस्य स्नाहा तपस्य स्नाहा तपस्यस्य स्नाहर्तुभ्यः स्नाहर्तु-
 द्वेषताभ्यः स्नाहौषधीभ्यः स्नाहौषधीग्रार्थं स्नाहा अग्निं स्नाहा
 औपतये स्नाहा विष्णवे स्नाहेति जुहोत्यपरेणाग्निं देवीं
 अग्निं देवं औपतिं च प्राङ्मुखमभ्यर्च्य हविर्निवेदयति^१ ।

१ पिण्डी न निर्वाप्यस्तं • Vi My alone.

२ Thus Ma; प्रेतान्भोदिङ्ग La Ed; प्रेताननुदिङ्ग Vi; प्रेतानुदिङ्ग My.

३ पूर्यतां Ma Ed, but both copies of the Samhitā पूर्यतां ।

चेत्यादि^१ पञ्चान्यज्ञानि ब्राह्मणानसूक्तेन^२ भोजयित्वा
वपिच्छेयुक्तो भुञ्जीत^३ ॥ ८ ॥

अथाश्वयुजौ^४ आश्वयुज्यां पौर्णमास्यां गोष्ठे अग्निं समा-
धीथाधारं जुहुयादग्नेः प्राच्यां भवं देवमावाह्याभ्यर्च्य तृणानि
संभृत्य गाः स्थापयति^५ भवायेति स्थास्यां निर्वापप्रपणं^६
हलाग्नौ परिषेकं कुर्यात्^७ भवाय शवांश्चेशानाय पशुपतय
उषाय रुद्राय भीमाय महादेवाय स्वाहेति रुद्रमन्यं त्वमन्क-
मित्याज्यहोमान्ते मेक्षणेन चरुमवदायाभिघार्यावदानं संगृह्य
पूर्ववज्जुहुयादकंपचैर्देवैः^८ चरुं निवेद्याज्यशेषेण तृणान्यभ्युक्ष्य
गोभ्यः प्रदाय प्रदक्षिणमङ्गमस्कारौ करोतीति विज्ञायते ॥ ८ ॥ १०

अथाग्नौ नित्यहोमान्ते विष्णोर्नित्यार्चा^९ सर्वदेवार्चना
भवति^{१०} अग्निर्वै देवानामवमो विष्णुः परमस्तदन्तरेण सर्वा
अन्या देवता इति ब्राह्मणं^{११} तस्माद्गृहे परमं विष्णुं प्रतिष्ठाप्य
सायंप्रातर्होमान्ते ऽर्चयति^{१२} षडङ्गुलादहोत्रं तद्रूपं कल्पयित्वा
पूर्वपक्षे पुण्ये नक्षत्रे प्रतिष्ठां कुर्यात्समात्पूर्वं तृतीये ऽहन्यौपा-^{१३}
सनाग्निं कुण्डं कृत्वा पूर्ववत्प्रोक्षणांशे खनादि कर्म कुर्याद्वितीर्थस्थां
वेद्यां षट्त्रिंशद्दङ्गुलप्रमाणैर्दर्भैः कूर्चेन वा परिस्रौर्षं परिधी-
नूर्ध्वं समिधौ निधायोर्ध्वं वेद्यां यथादिशमिन्द्रादिदिग्देवा-
भ्यर्चयेत् ब्रह्माणमुत्तरे सोमं च पुष्याद्यैरभ्यर्च्य तथैवाधारं

१ चेत्त्रियादि B.

२ अनपसौ B.

३ Thus B, and the Prayoga also points to a plural; ० पक्षे देवं
A La.

४ नित्यार्चना B.

जहोति । दक्षः खाद्या हनुभ्याः खाद्येत्प्रहोममतो देवादींश्च
 जले पुरुषसूक्तं अप्सुवर्णनाक्षुन्मेषणं करोति । नद्यः तटाके
 जलपूर्णपाने वा^१ ये ते यताद्यैर्वस्त्राणि^२ कुशांशुसौर्धं विष्णु-
 सूक्तेन देवं प्राकृश्रियः प्राथयित्वाधिवासयति । द्वितीयदिवसे
 ५ खाला राचौ पूर्ववदाचारं जलाष्टौ कलशानाहृत्य पञ्चगव्य-
 द्रतदधिचीराक्षतोदकफलोदककुशोदकरत्नोदकैः पूरयित्वा
 देवंमभ्यर्च्य वसोः पवित्रमग्न आयाहीषे लोर्जे त्वा शं नो
 देवौश्चलारि श्टङ्गा^३ सोमो धेनुं चलारि वागिदं विष्णुरिति
 कलशैः स्नापयित्वापोहिरण्यपवमानैर्गन्धतैश्च स्नापयत्यग्ने-
 १० रत्तरस्यां ब्रौहिभिर्वेदिं कृत्वा विष्टरं^४ न्यस्य^५ वस्त्राणां सौर्धं^६
 देवमारोप्य वस्त्राद्यैरलङ्कयार्चयति । पुण्याहं कृत्वा स्वस्ति सूक्तेन
 तामभिमृश्य स्वस्तिदा^७ विशस्पतिरिति प्रतिशरं बद्ध्वा
 पूर्ववद्देवं प्राथयति । ॥ १० ॥

कालविहीनं कुम्भसुत्पूतैराधावैरापूर्धं देवस्य पार्श्वं निधाय
 १५ प्रणवेनाभिमृश्य कूर्पाक्षतसुवर्णरत्नानि प्रक्षिपेत्क्षिप्तं देवं
 च्छद्ये^८ तथाधावे^९ दक्ष्याभं रक्तास्यनेत्रपाणिपादं श्रीवत्साहं
 चतुर्भुजं पौताम्बरधरं शङ्खचक्रधरं शीम्यं सकृत्तं ध्यात्वा ।

१ वैते ग्रन्थे • Ma La Ed ; वा एते यता • Vi My ; एते यता also Bh. ; acc. Ac. to the Sāphitā the mantra begins वे ते य०, cp. IV. 14.

२ Thus Vi La Ed and printed text of the Sāphitā ; श्टङ्गः Ma My and Grantha copy of the Sāphitā.

३ Thus A La ; विष्टरे वस्त्राणां सौर्धं Ma ; संन्यस्य Bh.

४ च्छद्येत्तदाधावे A La.

प्रणमेदग्निं परिविच्य शीघ्रं प्रशंस्य दक्षिणप्रविधानो भूः
 पुरुषमो सुवः पुरुषमो सुवः पुरुषमो भूर्भुवः सुवः पूर्व
 नारायणं विष्णुं पुरुषं सत्यमच्युतमगिरद्वं त्रिधं मूर्ध्नीमिति
 नाश्वावाह्य निर्माणं कृत्वा ज्येन विष्णुसूक्तपुरुषसूक्ताभ्यामतो-
 देवादौष्किये जातो मेदिनी देवोति चतुरावर्त्य कृत्वा नाश्वा ५
 साध्यं चरं जुहुयात्प्रभाते स्नात्वा प्रणवेन देवसुत्याय
 शकुनसूक्तं जपन्सह कुम्भेन देवमानीय गृहे वायव्यां देवायतने
 ऽग्निशालायां वाचापीठे रत्नं सुवर्णं वा संन्यस्य विष्णुसूक्त-
 पुरुषसूक्ताभ्यां विष्णुं प्रतिष्ठापर्यामीति प्रतिष्ठाय विम्बस्य
 मूर्ध्नि गामौ पादे च १/ सुवर्भुवर्भूरिति हृदये प्रणवं विन्यसेदं १०
 विष्णुरिति देवं ध्यायन्कुम्भस्यमाधावं शक्तियुतं कूर्चेनादाय
 विम्बस्य मूर्ध्नि विष्णुमावाहयामीति 'संज्ञाव्यावाहनं करोति'
 विधिमेवाराध्य हविर्निवेदयति ॥ ११० ॥

अथ नित्यार्चनमन्तो देवा इति देवं प्रणम्य निर्मास्य-
 मपोह्योत्पूतैराधावैर्वाहत्या ११ वेदिं परिमृज्य पूर्ववद्देवं ध्यात्वा १५
 प्र तद्विष्णुरिति कुम्भपुष्पदर्भान्यतमेनासतं कल्पयित्वा चीणि
 पदेति पाद्यं ग्रं नो देवीरित्याचमनं दद्यादधिषे लोर्जे त्वेति
 स्नापयित्वा विष्णोर्तुं कमिति वस्त्राभरणैरसं करोति १ प्रववत

१ A La om.

२ After च Ma La ins. जनेर ।

३ Thus Vi My ; शक्तियुतं La Ed ; शक्तिं Ma ; शक्त्वा युतं Bh.

४ B अपोह्य instead of चपोह्य ।

५ Thus A ; कुम्भपुष्पाद्यन्तः Ma.

वत्याद्याचमनं दत्त्वा तद्विष्णोः परमं पदमिति पुष्यं तद्विप्राच
 दति गन्धं परो माचयेति धूपं विष्णोः कर्माशीति दीपं
 चिदैव इत्यर्थं दत्त्वा पुनराचमनं ददाति । तदस्य प्रियमिति
 हविर्निवेद्येदिदं विष्णुरिति पानौघं तथाचमनं, विचक्रन्
 ४ शृषिवीमिति सुखवासं च दत्त्वा द्वादशाष्टाचराभ्यां पुष्यादि
 ददाति । तं यज्ञपुरुषं ध्यायन्पुष्यसूक्तेन संख्य प्रकामं
 कुर्वाद्यज्ञेषु विहीनं तत्संपूर्णं भवतीति श्रुतिर्दिजातिरतश्चित्तो
 नित्यं गृहे देवाद्यतने वा भक्त्वा भगवन्मं नारायणमर्षवेत्त-
 दिष्णोः परमं पदं गच्छतीति विज्ञायते ॥ १२ ॥

१० अथ ग्रहग्रान्तिं व्याख्यास्यामो । संहायत्ता लोकयात्रा ।
 तस्मादात्मविहङ्गे प्राप्ते पश्चात्सन्धुक् पूजयत्यादित्यसम्भोऽङ्गारको
 बुधो बृहस्पतिः शुकः शनैश्चरो राहुः केतुस्येते नव ग्रहा ।
 रक्षासितातिरक्ष्मामप्रीतसितासितकृष्णधूसवर्णाः । अनसा-
 प्यतिगृहहरीन्द्रशचीप्रजापतिशेषयमाधिदैवत्याः । मध्याशेष-
 ११ दक्षिणेशान्योत्तरपूर्वपश्चिमनेष्टतवायव्याश्रितास्तस्माद्गृहे देशे
 मनोरमे गोमयेनोपश्रिते स्त्रे स्त्रे स्थाने शाश्विमीहिभिः
 सिकताभिर्वा चतुरश्रं वृत्तं तुव्याकारं । चिकोषमष्टाश्रमर्ध-
 चन्द्राकारं वज्राकारं दण्डाकृतिं ध्वजाकृतीति । क्रमेण
 पौठान्पुष्पकस्थं तेषु कूर्चं निधाय तद्विष्णुपार्श्वं तद्वि-

१ • शेषयमा षधि • Ma.

१ षधं चन्द्रं My La Ed.

१ • कृतिर्ध्वजा • Ma, • कृतिं ध्वजाकृतिमिति La.

४ उपश्रित्य B.

देवतासु हि स्थ^१ पीठान्युपकस्याहवनीषान्वाहार्यं^२ र्हंपत्यावसथ्य-
 मभ्याग्नौषणीपकस्याग्नीष्याधयित्वा र्धेत्करवीरशङ्खपुष्योत्पत्त-
 नन्वावर्तं च मयकमस्त्रिकासितगिरिकर्षिकाकल्लारतादिष्कपुष्यै-
 स्तदर्शवर्षैः पुष्यैर्गन्धैः पूर्ववदभ्यर्च्य शुद्धोदनपायसगुडो-
 दनदधोदगगौडिकचिचोदगकसरमाषोदनकणोदनानि क्रमेण ५
 निवेदयेत् ॥ १३ ॥

तदधिपान्तदहैषाभ्यर्चाधारं ऊत्कारकपलाशखदिरापा-
 मार्गास्यत्योदुम्बरशमीदूर्वाकुशान्यथा क्रमेण सत्येन सोमो
 धेनुमग्निर्मूर्धोद्बुधश्च दृश्यते अति यच्छुक्रं ते अन्यच्छं नो
 देवीः कथा नश्चिवा धेतुं कृण्वन्ति क्रमेणाष्टशतं सप्तविंशतिकं १०
 वा चिमधुरान्नाभिः समिद्धिस्रवणाज्येन च जुहुयादाहवनीये
 शशिशुक्रयोरन्वाहार्यं ऽङ्गारकराङ्गोर्गर्हंपत्ये ऽसितकेलोरावनद्ये
 शुक्बुधयोः सभ्ये सवितृरित्यग्निं दूतं ये ते^३ शतं सुब्रह्मण्य
 इदं विष्णुरिन्द्रं प्रणवन्तं गन्धदारां ब्रह्म अज्ञानं शं नो निधत्तां
 यमो दाधारेत्यधिदेवेभ्य आज्येन तत्तत्स्थाने जुहुयाद्विष्णो- १५
 र्नुकादीन्^३ भिन्दाऊत्याआवितादीन्मुला पायसकसरगौष्याद्यैः
 पूर्वोक्तचतुर्भिर्ब्राह्मणान्शोभयित्वा रक्तधेनुमादित्याय शङ्खं
 सोमाय तासमङ्गारकाय हिरण्यं बुधाय शुक्रं वायो दृश्यतये
 इत्थं शुक्राय कृष्णां गां शमैसराय राहोन्ध्यागं केतोरायस-

^१ तदधिदेवम् • Vi My. तदधिदेवतम् • La Ed.

^२ So here all the Mss., as against p. 63, l. 3

^३ Instead of •कादीन् Ma •कादि ।

दद्यात्सर्वेषामंलाभे सुवर्षे^१ ।
 अन्यैर्कर्मसाधनैकसाधुदाधिक्येनाशिकर्षसंख्येषु क्रियाकाल-
 विरुद्धेषु पश्येत्तच्छुभर्षेध्वारभेते^२ तेन नवपञ्चा दुःखां व्याधयः
 शान्तिं यान्ति । अन्यथा महत्तरो दोषो भवति । पश्यूर्जा
 पुरस्तात् सर्वकर्म समारभेदिति विज्ञायते । १४ ॥

चतुर्थः प्रश्नः समाप्तः ॥

^१ Thus B; तदर्थस्ये A, La

^२ Ms ins. वा ।

अथाहिताग्नेः पत्न्या गृहकाले स्त्रिया / ब्रह्मपादिको
 ऽनारोपितकार्यस्य च^१ दृष्टमविधिं व्याख्यास्यामो^२ अथोत्तरे-
 वार्षिकैररिष्टैरायुरात्मीयं परीक्ष्य ततोऽपि पञ्चमे नवमे वाङ्गि^३
 सुमूर्धुर्वाग्ध्वान्यञ्चविधानाङ्गस्य पूर्वं प्रियं भाषितैश्चिक^४संभोगं^५
 पारलौकिकं चात्मनो^६ विभजेदुपस्थिते ऽहनि गृह्यौ प्रदेशे
 सिकतातले^७ दर्भाग्न्यानासृणाति^८ दक्षिणाद्यानित्येके^९
 तचासीत् शयौत वा दक्षिणशीर्षम^{१०}स्त्राध्वर्युः शं नो निच इति
 शान्तिमात्मनः कृत्वायुषः प्राणमिति सुमूर्धोर्दक्षिणे^{११} कर्णे^{१२}
 जपेत्संज्ञानमिति धामे च^{१३} प्राप्ते प्रयाणकाले गृह्यमहो मासाः
 षडुत्तरायणमग्निर्ध्यातिरेनेन पथा ब्रह्मपदमपुनरावृत्त्याभ्येति^{१४} १०
 धूमः^{१५} कृष्णो रात्रिर्मासाः षड् दक्षिणायनं चान्द्रमसमेतज्ज्योतिः
 प्राप्य^{१६} निवर्तत इति गतौ चोभे विज्ञाय शान्तिं ज्योतिष्मतीं
 जपतीन्द्रियाण्यौन्द्रियार्थेषु^{१७} निबध्य क्रमेण षष्टावसानिके^{१८}

१ च in B and La only.

२ वा० B; चा० A La.

३ ०श्चिकसंभोगं Mss. exc. Vi.

४ चात्मने Vi My La.

५ Thus Ma La Vi My; सिकतासिक्तान् Ed and to this reading points, Bh also.

६ सुमूर्धः in Vi My La, not in Ed Ma; supported by the Bh.

७ दक्षिणकर्णे Ed Vi.

८ Thus La: अपुनरावृत्त्याभ्येति Ed; अपुनरावृत्त्याभ्येति Ma; पुनरावृत्त्या-
 Vi; पुनरापत्त्या० My.

९ धूमः La Vi My; the Bh., धूमो धूमवर्षः points to धूमः।

१० प्राप्यते Vi My.

११ ०वसानिके Vi.

यथा च निमित्ते^१ नानाविधे स्वरं व्योतिषि ब्रह्मच्छदितौ च तथो
 ऽवो^२ चो ऽहमित्यात्मोपासनक्रमेण^३ वा समादधीत^४ । अस्मा-
 त्प्रयाणकाले^५ यं ध्यायति तन्मय एव भवत्यात्मेति ब्रह्मवादिनो
 वदन्ति । तदेवं देवकृते^६ प्रतिसंहारे गन्धात्मकं भूमेर्गुणमौपः
 ५ प्रथमं यवन्ति । तदास्य भ्रमतीव शरीरं, व्यावतिष्ठेतापां^७
 गुणोद्रेकादिन्वितो ऽग्निः प्रविश्य प्राणायतनमर्माणि दारय-
 ज्जाञ्जीमुखेभ्यो रसं दहति । तदा दह्यमानमिव शरीरं मन्यते ।
 ततः कौलासं श्रुयति । मुक्तबन्धे स्नेहणि पिप्पलेन सद्याग्नौ
 पतिते स चाग्निरर्थाभावाच्छाम्यति । वायुस्तिर्यगूर्ध्वमधश्चैव^८
 १० शरीरं व्यासोत्सयति । तस्मान्मुह्यति^९ । तदा स्त्रैः स्त्रैः कर्मभि-
 रन्मुक्ताः^{१०} पञ्च वायवो विष्टगन्धात्मनः स्थितिमभिनिका-
 मतस्योच्छ्वास ब्रह्मसुक्ताहृतेरिव^{११} मन्दं मन्दमूषाणमुदावहति ।
 तदा वेगेनोत्थाय वायुमूर्तिर्भ्रमन्निवास्य^{१२} कण्ठे रहतुं सुराय-

१ ०ष्टे Ed only.

२ आत्मोपा० Ma Bh My.

३ प्रायण० Ed.

४ देव० A La.

* Reading uncertain. I have accepted the reading present-
 ed by Ed; व्यावतिष्ठेता० Ma; व्यावतिष्ठतोपां Vi; व्यावतिष्ठेता the Bh,
 explaining विशेषेणावतस्त्रे (pointing to व्यवतिष्ठे); व्यावतिष्ठतासां La; My
 is incomplete.

१ एवं instead of एव B.

२ सुक्ताः instead of उक्त० B.

३ Thus tentatively emended; ०सुक्ताहृतेरिव Ma Ed; १ब्राह्म
 सुक्ताहृते० My, Vi corrupt; ब्राह्मसुक्ताहृतेरिव La; Bh presents सुक्ता ।

४ अस्म om. La A.

माषो^१ विस्मयेव विहरञ्जलूकावत्पदात्पदान्^२ विस्मृ-
त्कामति^३ धर्माधर्मावूर्ध्वभावो^४ ऽधोभावश्च^५ ज्ञानाज्ञाने तुल-
दुःखे चेश्वरवशान्तेन स^६ प्रतिष्ठेयाताम्^७ ॥ १ ॥०

अथ^८ वै विगतानिष्ठचेष्टं देहं मृतकमाश्चायं^९ गेहाद्वहिः^{१०}
शुचौ देशे धित्तिःसुगादिना स्नापयित्वाव्याभिषेचनं^{११} घास्या-
संकरणं बर्हिषा पादकरयोरङ्गुष्ठौ^{१२} बभ्रौषाद्यस्त्राभोक्ता शकल^{१३}
इत्यहतेन वाससा पादतोद्गन्तमाहादयति^{१४} तथैव शयन-
मभ्युष्य गाङ्गेयेति^{१५} शाययीत^{१६} नैतदन्ये स्युःशक्यनाहिताग्न्या-
दीनां सर्वौषधिप्रक्षेभोदकुम्भन^{१७} ज्ञाने ज्ञानालंकारौ स्वाता-
मिति^{१८} विशेष^{१९} उर्खास्त्रयीनादाय यज्ञभाण्डानि नवानि^{२०}
मृत्पात्रानि^{२१} षटशरावादन्यौदुम्बराणि समित्परिधिशास्त्रा-
पचाण्त्तरबर्हिर्हिंरण्यशकलतिक्ताचतदधिमधुचौराज्यादीनि^{२२}

१ Thus Ed My La Bh ; छुरछुरा० Ma Vi.

२ जलूकवत् A La. ५

३ अध्वभागाधोभागौ च Ed only.

४ गेहाद्वया B.

५ चयो A La.

६ मृतकं instead of मृतं Vi My La.

७ These two words om. Vi My ; only Vi has a trace of

them : मृतमाश्रयेने 'शुचौ ।

८ च चाण्य om A La ; ९ भिषेकं Ed only.

१० ङुठे B.

१० Mantra uncertain ; यस्त्रोभेना शकल La Vi My.

११ गाङ्गेय इति Vi My Bh.

१२ ऽप्रयुक्तेभौ instead of ऽप्रक्षेभौ B.

१३ मृत्पात्र० all exc. Ed.

१४ A and La पाचाणि instead of पचाणि

संभ्रमोत्तरस्थाः । पूर्वतस्तस्मात्प्रत्यति^१ स्नात्वाध्वर्युः^२ पितृभेध-
विभिनाग्निहोत्रेण यथास्त्रमग्नौ दक्षिणाभिमुखः प्राचीनावीती
परिस्तौथं^३ षतिलेनाद्यतेन वैश्वदेवं ऊत्वा गृहदेवताभ्यो नक्षि
हरेत्^४ श्रवस्व भारकाः सपिण्डाः पञ्चसंवन्धिकर्णा^५ अ तर्दन्त्ये
५ समानौ द्वौ चत्वारो वा स्नाता दर्भरज्जुसंवीता दर्भान्धरधराः
स्युः^६ पुत्रास्त्यष्टिकाथोगेनाग्नौनसंकरं^७ गृह्योयुः कुशं च^८
पत्नीतराण्ये ऽनुनयन्ति^९ पश्चादुत्तारेण^{१०} मेरोरंह इति
मृतकमुद्गत्य अथाप्रवेशं गृहान्निर्गम्य हरेयुर्धीमान्ने पालाश्या
शम्या वा शास्त्रयाप्रदक्षिणमपेत वीतेति त्रिवीधोस्त्रिपरकर्म^{११}
१० दक्षिणान्तं मार्जथिलाहोभिरङ्गिरिति दक्षिणस्यां तामुसृजति^१
तत्र तिस्रास्तोदकैः प्रोक्ष्य मेरोरंह इति दक्षिणशीर्ष-
मवतारथेयुर्हत्तरभाष्यद्वारां वतारथोरेवमेतेन^२ कुर्वीरंक्षथे-
वाग्न्यादिसंभाराक्षिभाय तस्माद्वाग्रव्यां दक्षिणागेषु दुर्भेषु
क्षिगुणेश्वराणि चौणि मृत्पिण्डान्यवाच्यन्ते न्यस्य हव्येन विष्णुं

१ पूर्ववत् B instead of पूर्वतः ।

२ स्नातो A, स्नातोध्वः La.

३ Thus La Vi My Bh ; पञ्चसंभुवर्मा Ma Ed.

४ षतिलेन B.

५ च om. B. *

६ नयन्ति Ma Vi My, नयन्ति La.

७ Thus Ed Vi ; षुत्तरेण Ma Bh My La.

८ चिः om. B.

९ अत्र instead of अत्रात् B. — चनेन instead of रतेन Ed.

प्रह्लाषं तिस्रांशतोदकैर्दक्षिणाभिसुखो ऽभ्यर्चयति^१ तथाप-
 स्यं कृत्वेन रुद्रं पूजयेत्^२ आधानक्रमेण श्रवाभिसुखं स्त्रे
 स्त्रे^३ ऽग्नौ जुहुवात् भ्रात्रे ऽर्चयेत् ऽश्राय मित्राय वरुणाय
 त्वष्ट्रे इन्द्राय पूष्ये भगाय विवस्वते^४ पर्जन्याय विष्णवे स्वाहा
 व्याहतीर्ब्रह्मणे^५, स्वाहा व्याहती रुद्रेभ्यो ऽपस्यं होमो
 मृगव्याधाय श्रवाय भवाय पिनाकिने भवनायेश्वराय स्थाणवे
 कपालिने निरर्हतये ऽजायैकपदे^६ ऽहये बुध्नियाय स्वाहेति
 व्याहतीः^७ ॥ २ ॥

पूर्ववत्पूजनं मृत्पिण्डानां^१ मृतकस्य चेलोपमार्जनैः सिखातं
 वातात्ते वाग्विति चिः कृत्वा तथा ऋशानेक्षणमुद्भृत्यानु यज्ञ- १०
 भाण्डं नयति^२ मृत्पिण्डं वैष्णवं, तेषामप्सु क्षिपति^३ ब्राह्मं
 तत्रैव पिदधाति^४ रौद्रमादाय गच्छेत्तितोद्देशं^५ वनं नदीतौरं
 शिशुंश्चयं वा प्रत्यग्दक्षिणतश्च प्रवणं गृह्णाति^६ भिन्नच्छिन्न-
 मलवस्त्रौकिकेशकपाशास्त्रितुषाङ्गारोषरेरिणपाषाणवृक्षमूलोद्दे-
 शान्मर्जयेत्तत्र^७ चिताप्रमाणं काथमाचायामं तदर्धविस्तारं १५

१ ऋशयः La VI My.

२ स्यः Vi My.

३ स्त्रे once B.

४ Instead of विवस्वते Ma and printed text of Samhitā दिवस्वतये।

५ Here and below we find व्याहतीः or •तिः or •तिं or •तौ ।

६ Thus Ma ; जैकपदे and क्षिर्बुधये the others.

७ संनयति Ma.

८ निक्षिपति Ma.

९ चितौपदे B.

१५ •सुखदेशान् B.

- मृचीला पूर्वज्ञानाख्या वदिरखया वा प्रमाज्योत्सर्जन-
 मभ्युक्षणं च^१ तासु वीधीस्वपसर्पातः^२ सर्पत प्रेता इति^३
 तिलो नव वा कर्षूदक्षिणापवर्गाः स्फोने परशुमा वा
 भागावगाढविस्तारं मध्यपूर्वापरतश्च खनति^४ तिलतपुत्रलाभा-
 ५ मपस्यं सुष्टिभिर्वसाय दहनपतये पिष्टभ्यः स्वधा नम इति
 ताक्षया पूरयित्वा शेषान्सर्वतो विकीर्य^५ मध्ये मृत्पिण्डेन सह
 हिरण्यकलमवदधाति^६ दक्षिणायेर्दभैस्तत्रमाणैराक्षीर्यं शकुं
 तद्विस्तारोच्छ्रयं दक्षिणायास्त्रेधांसि चिनोति^७ कुह मध्वति
 साङ्गं कृष्णाजिनमधोलोम^८ दक्षिणपीठं यद्याहिताग्नि-
 १० रास्तृणाति^९ चितापूर्वं मृतकं तथा निधायाम्नींश्च सर्वानथ
 दक्षिणासुखः प्राचीनावीती परिक्षीर्यं यथास्वमग्नौ जुहोत्य-
 ग्रथे सोमायेन्द्राय यमायं वरुणाय कुबेराय पृथिव्या अग्नि-
 स्तेजसे वायव आकाशायाहङ्काराय बुद्धय इन्द्रियेभ्यः पुरुषाय
 सूर्याय जीवाय मनसे पञ्चभूताधिप्रतये परमपुरुषाय
 १५ सुकृताय धर्माय भुवाय वृषाय स्वाहेति व्याहृतीः^{१०} शिवं
 याल्लिति मृतकं प्रोक्ष्य चितायां तिस्रानवकीर्यं तत उद्ध-
 त्यावतारयेद्युः^{११} सप्तसु प्राणमार्गंश्चवाचीनपीणिर्हिरण्यकलानि

१ अपसर्पत य इति Ma in acc. with the printed text of Samhitā ;
 अपसर्प सर्पत प्रेता इति A and La, more in acc. with the grantha
 ms. of S., which reads अपसर्पातः(ः) सर्पत etc. — वीधीषु La only.

२ विकीर्यं Ma Bh My La ; विकीर्यं Ed Vi.

३ लोमं Bh Vi.

सप्त मधुनाऽन्त्या वो वहेति^१ प्रत्यस्यत्यान्त्याऽन्त्यानीत्येके^२
प्रसाभे^३ सप्ताञ्जविन्दुनिति^४ विश्वायते^५ ॥ ३ ॥

तिस्रस्तदुल्लदधिमधुचौराणां यथासाभमिप्रमाये^६ क्षिपे-
त्तदास्यं^७ दर्भेण स्युग्रन्दिशतुर्होत्रं जपति^८ पृथिवी होता
चौरध्वर्यु^९ इद्रो ऽग्नीदृष्टस्यतिरुपकरोति यत्प्रासाभौदन्तानि^{१०}
चतुर्होत्रं^{११} तथा नासिकापुटयोर्दशहोत्रं^{१२} चित्तिः सुक्
क्षिप्तमाय्यं वाग्नेदिराधोतं बर्हिः केतो ऽग्निर्विज्ञातमग्नि-
र्वाक्यपतिर्होता मन उपवक्ता प्राणो हविः सामाध्वर्युरित्येतानि
दश्याभौदन्तानि दशहोत्रं^{१३} तथाऽह्णोः षड्दुतारं^{१४} सूर्यं ते
चतुर्वर्तिं प्राणो ह्यं पृष्टमन्तरिचमात्माङ्गैर्यंजं पृथिवीं शरीरै- १०
रित्येतानि षडाभौदन्तानि षडुतारं^{१५} तथा कर्णयोः पञ्च-
होतारमग्निर्होताश्चिनाध्वर्युं त्वष्टाग्नीन्मिच उपवक्तेति पञ्चा-
सामाभौदन्तानि पञ्चहोतारं^{१६} तथा कौकसासु सप्तहोतारं^{१७}
महाहविर्होता सत्यहविरध्वर्युरच्युतपाजा ऋग्योदच्युतमना
उपवक्तानाध्वर्युस्वाप्रतिध्वर्युश्च यज्ञस्याभिगरावथास्य उद्गातेति १५
सप्तासामाभौदन्तानि सप्तहोत्रं^{१८} जघनेन दक्षिणायेषु दर्भेषु

१ Reading of pratika uncertain •न्त्या वो वहेति Ma Ed Vi La
and printed Samhitā-text ; •न्त्यावहेति My ; वा न वच grantha ms.
of Samhitā वापो वच Bh. ; op. VII. 2.

२ प्रत्यस्य instead of प्रत्यस्यति B La.

३ तस्य ins. A La.

४ •विन्दुव रति Ma.

५ पञ्चहोत्रं B La.

यज्ञपात्राणि प्रयुक्तान्तरेण प्रोक्षणीं संस्तुत्य मृत्पात्रं दाह-
 चितं च प्रोक्ष्याथ दर्शपूर्णमासवत्तृष्णीमाष्यानि गृह्णाति
 जुह्वां एतस्यपमृतिं दधि भुवायां मधु चौरमग्निहोत्रहवष्यामपि
 वाज्यमेव सर्वासु यान्यासेचनवन्ति पात्राणि तान्नि संपू-
 रयत्यभ्युक्ष्येतराणि पात्राण्यवाचिनोति तथाग्निं आवा-
 हीति जुह्वा एतदानमिधे त्वोर्जे त्वेत्युपमृता दधि देव-
 मग्निमीड इति भुवया मधु ग्रं न इत्यग्निहोत्रहवष्या
 चौरं तानि तिलाक्षतादीनि तथापोह्य दर्शपूर्णमासानु-
 योज्यान्यस्या उपाहरति अग्ने मृतादिति स्फां जुह्व दक्षिणे
 हस्ते निदध्याद्वाजसनीत्युपमृते सव्ये वैश्वं दिधुचुरिति
 भुवासुरसि तत्रैवाग्निमश्वत्यादित्यरणिमयायं या लोका
 इत्यग्निहोत्रहवषीमास्त्रे स्वातामित्याज्यस्रवौ नासिका-

१ Thus all the Mss; Ed only मृतं; एतदवपात्रं Bh. read मृतं पात्रं, cp. Hir. pi. sū. p. 36, l. 15.

२ चाथ प्रोक्ष्य A La; Ma om. चाथ, Bh. ins. it after प्रोक्ष्य and cp. Hir. l. c.

३ अभ्युक्ष्येतराणि Ma.

४ Thus Ma My; च वा चिनोति Vi; पात्राणाणि Ed La; अवाचिनोति Bh.

५ अथाग्निं Ma only.

६ पमृति Vi My.

७ वायां and हवष्यां Vi My.

८ Ed La My ins. इहाति, Vi इधाति ।

९ Thus A and La; अग्ने हृता Ma; अग्ने हृता Bh.

१० राजस्रवित्यु Ma.

११ दिधुचु Vi My; दिधुचु Ed; दक्षिणु Ma; दिधुचुमिति Bh, दिधुचुरिति La.

१२ Original text uncertain. Thus Ma and probably Bh; अवाचिनोति A; औवाचिनोति La.

मुट्थोर्वाहणाविद्याज्यस्त्रासी^१ कण्ठे^२ करणविति प्राग्निचं
 भिन्ना वा^३ कर्णयोर्मुञ्जराराण^४ इत्युक्तस्यसुसौ हन्धोर्हीर्य-
 मिति^५ पावाणकौ दसु यदि ते स्यातां^६ तदृष्टकमिति
 केषाण्यनि शिरःस्थाने स्रष्टाट एककपासं^७ विष्णो रराट-
 मिति प्रोच्य पिष्टसंयमनीसुदरे^८ परशुसुदिते मेति क्लिन्ना
 वेकं^९ शूर्पं पार्श्वयोरस्येति सांनाय्यकुम्भं वक्षणे यदि
 संनघेत्सत्यवतेति दृषदपले अण्डयोः^{१०} सत्यं बहिर्ज्योतिषे-
 त्यग्निहोत्रस्थालीमन्वाहार्यपंचनं च पृष्ठयोरिन्द्रसेनेत्युपाव-
 हरणौ पादयोर्धम्मनीषिणां^{११} मलदेति वेदं कुर्चं चूडि-
 कार्थां^{१२} चन्द्रमा प्रभवेतौडापात्रं शिरःस्थाने^{१३} तत्रैव तथो-
 पसादनिकमेवं^{१४} यथास्थानमर्पयित्वावशिष्टानि प्रक्षेप-
 स्थादौनि लौकिकसंभारभाण्डानि धेनुर्वहाणामित्यन्तरा^{१५}
 सविधनौ^{१६} क्षिपेत्^{१७} स्थादौनि यज्ञपात्राणीममग्ने चमस-
 मिति निर्वपेदित्येके^{१८} ॥ ४ ॥

१ Thus Vi My La ; °वाहणादित्या० B ; °वाहणासीत्या० Ed.

२ वैकं Ma.

३ Thus A La ; °मुञ्जरेरा इत्य० Ma ; मुञ्जरेराणाम् Bh.

४ °संयमनसु० B ; read पिष्टसंयमनीसु ।

५ वैकं Ma.

६ The mantra without यन् acc. to Ed ; यम्मनीषा मंदेति Ma.

७ Thus Vi My ; °सादनौक० B La ; °सादनौमेवं Ed.

८ Thus Ed ; चमरासविनिषि० La Vi My ; चमरास्ये Ma.

९ Here the two recensions diverge widely. The one group

(A, i.e. Ed, La Vi, My) reads as I have printed, the other group (B, i.e. Ma, Bh) ends the Khaṇḍa with क्षिपेदिति विज्ञायते । ४ । and gives the sentence स्थादौनि . . निर्वपेदित्येके after the sentence which ends with करोति (page 77, line 3).

अनाशिताग्नेः सुवादीनि धेनुर्वहाणामित्यादधीतेमसग्ने
 चमधमिति कृताश्चलिः पुरतः स्थित्वा प्रोक्ष्य कृष्णा-
 त्रिनमादाधोर्ध्वलोक्षा तेनाच्छादनं करोति^१ बान्धवाः
 कनिष्ठप्रथमास्तयः^२ सर्वे वा सिम्वातेन पूर्ववत्सव्यापमन्थसुप-
 वीजयन्ति^३ यस्मात्सिम्वातादेव पथि सुखं यातीत्यामनन्ति^४
 पत्नी पुत्रो सनाभिरन्यो वा समानो जलपूर्णकुम्भमादाय^५
 शिरस्तः प्रसव्यं सिद्धन्पर्येति^६ पृष्ठतो ऽध्वर्युरास्त्रितः शिरःख्यं
 परशुना घटं किञ्चिद्भिन्नन्ति^७ तां धारामनुमन्त्रयत इमा
 आपो मधुमत्यो ऽस्त्रिंशो लोक उपदुहन्तामिति^८ द्वितीयं
 १० पर्येति^९ मध्यतो भिन्नन्ति^{१०} तां धारामनुमन्त्रयत इमा
 आपो मधुमत्यो ऽन्तरिक्षे ते लोक उपदुहन्तामिति^{११}
 तृतीयं पर्येति^{१२} तत उपरिष्ठाद्भिन्नन्ति^{१३} तां धारामनु-
 मन्त्रयत इमा आपो मधुमत्यः ऋग्ं ते लोक उपदुहन्ता-
 मिति^{१४} ततः स कुम्भं पृष्ठतः क्षिपति^{१५} यदि पूर्वतः
 १५ क्षिपेन्न गर्भणे कुलस्येति^{१६} ताः कृपास्त्रावग्नेषाः प्राणस्थानेषु
 सर्वेषु भूः पृथिवीमित्यपो नयति^{१७} प्राचीसुदीची वा निष्कन्य
 दिशं शिखां यज्ञोपवीत्यप^{१८} उपसृज्य^{१९} प्राणायामं कृत्वाद्वा

१ • क्लियः instead of • क्लयः Ma Ed La.

२ Ed reads चिः क्लोपवो० after चयः; only Bh. has the plural of the verb.

३ जलपूर्णं Vi My La. .

४ अप om. A La.

शोषधौर्वनस्पतिं शिरसं वासामे^१ गां ब्राह्मणान्शेषधिया^२
 देवस्य त्वेति शक्त्वा दक्षिणामध्वर्युप्रभृतिभ्यो^३ दद्याद्^४ वरं
 ददात्यथाध्वर्युरग्नौग्वासाय नियुञ्जीत^५ मयेन० सुक्तशिक्षः
 प्राचीन्ववोत्याग्नेय्यामग्निर्धनुभिः सवितेति संभारेः सेनेन्द्रस्य
 धेनेति पद्भोभिराहवमौघं ददाति^६ वाचस्यते विधे नामञ्जिति
 यद्देवांचस्यते वाचो वीर्येणेत्युसुञ्जीभिर्नेष्ट्यामन्वाहार्थं^७
 सोमः सोमस्य वाचस्यते ऽच्छिद्रयेति यद्देवांचयथां गार्हपत्यां^८
 वाग्घोतेत्युत्तरस्यां पुरस्ताच्च मथावसथ्यौ दत्त्वा ब्राह्मण
 एकहोतेति स्त्रिया हृदयं अपत्याञ्जाक्ताभ्यां पाणिभ्यां परा-
 दृत्तसुंखो ऽङ्गुष्ठवन्धौ^९ विमुच्य पादावुपलिन्यत्यैग्रान्यां कृता- १०
 च्छिरसं धर्म इत्युपतिष्ठेतां नाहितान्निः सुर्वणधर्म इत्युपस्थान-
 मितरेषां कपालसंतपनाग्निनेकर्षया^{११} दहनमित्येके ॥ ५ ॥
 सु^{१२} उपवीती^{१३} सं त्वा सिञ्चामौति ग्रान्तिं जङ्घोप-
 तिष्ठेतोदयं तमस ० इत्यादित्यमतो ऽप्रदक्षिणमनौचमाणा^{१४}
 यामधर्मणाधोमुखा निवर्तन्^{१५} अग्नानाञ्जिर्गच्छतो विजने १५
 दर्भरज्जुं प्रसार्यैको मावतरतेति वारयेत् पुनरवतरिष्याम
 इत्यधस्तात्तुखाः प्रथान्ति^{१६} विष्टव्यान्वे ऽनुयाता गच्छन्ति^{१७}

१ वासामेन Ed only.

२ वेधिला Ed ; •वाजोच्छिला La Vi ; ब्रह्मनिचधिला My.

३ संतपनाग्निरेक० A La, but the reading as given above, is mentioned by Ed in a foot note.

४ उपवीती A La.

५ •मनिरोचमाणा Ma Ed.

- तथैव विजने ऽपः प्रपद्यमानान्यूर्वाक्षां ग्राक्षां प्रसार्धं स्यात्तो
 वा अपिण्डो वा राजपुत्रो वा वारवेत्प्रतिमन्त्रेण तोयधिं
 दक्षिणासुखाः सर्वे प्रकीर्णवेद्याः प्रपद्येरन्मसु सकृन्नि-
 मज्ज्योत्तौर्याचम्य दक्षिणासुखा प्राचीनावीतिनो मुक्ताश्रिंखाः
 १ सर्वे समाभयो दक्षिणासुखदुम्बरपर्णेषु तिस्राक्षतेषु चिबदकाञ्जलिं
 तिस्रमिश्रं प्रेतस्य गोत्रनामपूर्वमास्त्रावधेदसावेतत्त उदकमिति
 सव्योत्तराभ्यां पाणिभ्यां ददते सर्वे चाप्रा 'ग्रमिताम्बर-
 वाससा' जलमादाय कनिष्ठपूर्वं यावदाद्यान्ति यत्तच्च स्त्रिय
 आञ्जसात्कुर्वन्ति' गोमयेन गृहं शोधयित्वापस्त्रियोक्तया
 १० चिर्दग्धा पुष्यतिस्राक्षतैः खल्यस्तु वो गृहंशामिति यस्मिन्देगे
 प्राणोक्तान्तिस्राक्ष च विकीर्यं द्वारस्य निर्गमनदक्षिणभागे
 समनुस्त्रिय पुष्यासवकौर्याश्रवङ्गिहिरण्यगोमयोदुम्बरपर्ण-
 तिस्राक्षतानि निधाय धूपदौपादिनोपगतास्तावत्प्रतिगृह्यैः^१
 तदश्रु सपन्नं वक्षतोयेनाभृत्य धान्यान्नतं सतिस्रमासभ्य
 ११ ततो वङ्गिं सुवर्णं गोमयं च तृष्ट्वा तत्र खिलानासञ्जान्विसृज्य
 वृद्धाय गृहं प्रविश्य ऋकोकषाचामासीरन् तदेवमहोराच-
 सुपोष्य प्रातः पूर्ववत्पथोपस्थाद्य चिताश्रीन्नुपसंश्लेष्य पयसा-
 ज्येन प्रचास्त्राकृतिं कृत्वा पुष्यादिभिरभ्यर्थात्पापघ्नैस्त्रय्यै

१ Thus Ma Bh (शानि० Ma); चाप्रा निताम्बरवाससा Vi My La, thus also Ed (only निताम्बरावा०) ।

१ Exact reading uncertain. I have followed 'A (note the neglected sandhi instead of उपगतास्तावत्). Ma: धूपदौपादौनिवेदिताः तावन्नि०, but the Bh. explains उपगताम् ।

निवेद्यैतेन^१ विधिनाकृतिं दहेद्यस्मात्कुक्ष्यं मङ्गल्यसुत्तरा^२ च
 गतिर्भवति^३ तदङ्गि तं चिन्तयित्वा सतपसुं वस्त्रं कांस्यं
 पानीयं च दद्यात्स एष नम्रप्रतिष्कन्दो ऽस्य भवति ॥ ६ ॥
 चत्वा गुरवे पानीयार्थं ग्रन्था दक्षिणां दत्त्वा साध-
 प्रातस्त्रिरुदकाञ्जलिं दत्त्वा नित्यमेकैकं^४ वर्धयित्वा तर्पयेत्पूर्वं
 वदपो^५ वासमादाद्याम्नास्यत्याभ्यर्च्य बलिं ददाति जलान्नमा
 दग्राहान्ततः प्रभृत्येकभक्ता^६ निरानन्दा अधःशाधिनी भवेयुः
 मातापितृचोर्हतवासाः^७ परिवर्त्सरं ब्रह्मचारिव्रतं चरेद्यस्माच्चौर्ण-
 पिद्व्रतो वंशं वर्धयेच्चतुर्थं ऽहन्यस्त्रिसंशयनं कुर्यात्प्रमे ऽहनि
 चितां पिधाय पेट्टिकमाकारं कृत्वा पुष्यतिलसूर्णलाजधूप-
 दीपाक्षतैः पूजयित्वा बलिं निवेद्य जलं दद्याद्ग्रमे ऽहनि
 तीर्थस्य विसर्जनमुदकासुतं तदङ्गं भूमौ तत्रैव तीर्थस्थाने
 ऽपिधाय बलिस्थाने पायसं प्रक्षतण्डुलैः पक्वं चिभिर्नृत्पाचै-
 र्मृत्सौला तेनैवाश्रन्ना सह पिद्व्यादिति विसर्जनं साद्ये^८
 ऽञ्जुष्कृष्टपाचाणुदीय^९ तीर्थं विसृज्य क्षालिकादश्यामेको-
 द्विष्टमन्ये चाचचते^{१०} वानप्रस्थस्य परन्यास गृहस्थवद्दहनं
 कुर्यात् ॥ ७ ॥

^१ तेन instead of द्यतेन B.

^२ मङ्गल्यं Ma La Ed ; मङ्गल्यं Bh.

^३ नित्यं...तर्पयेत् om Ma, but in Bh there are traces of these words.

^४ •मुक्ता B.

^५ •पितृचोर्हतवासाः A.

^६ Thus Ma and La ; साचाञ्जु • Ed ; सावेन्यु • Vi My.

१० सो ह वै धर्माधर्मौ परित्यज्य दक्षिणे देवानदक्षिणे
 पिहृष्यमारोषे^१ सर्वमात्मनि पश्यन्वतिरात्मायां जितस्य^२
 वेदाग्निरिति ब्रह्मवादिनो वदन्ति^३ तथा योगी देवसायुज्यकः
 परकायप्रवेशीत्येते ऽप्यनग्नयः^४ शरीरमेतेषां^५ न स्पृश्य
 काष्ठैरन्तरीकृत्य रज्जुभिर्दंड्या समुद्रगं नदीं नीत्वा वायुक-
 प्रदेशे श्वधं खनति^६ तथासथिला वायुकैरेव^७ पिदध्याद^८ च^९
 गाथा भवन्ति ।

यथा सञ्जासिनां कायं ये वदन्ति द्विजातयः ।

पदे पदे यज्ञफलं क्षभेरक्षनुपूर्वतः^{१०} ॥ ०

१० अनाथानां श्रवं चैव ये वदन्ति द्विजातयः ।

तत्संस्कारकृतो ये च ये च आह्वानि कुर्वते ॥

तेषामेव फलं प्रोक्तमश्वमेधस्य धर्मतः ।

मृतानां तु शरीरं यदग्नेर्हविरिति कृतम् ॥

तस्मात्पुण्यशरीराणि दहन्त्युद्यः^{११} शृङ्गिर्भवेत् ।

११ परदेशगतस्यापि सद्यः शौचं विधीयते ॥

इति विज्ञायते ॥ ८ ॥

अथापहासं^{१२} स्नातको विधुरः कृतम्यैडो दग्नाजातो वा

१ Thus A and La; पश्यति। आत्माया० Ma; the Bhāṣya is missing here.

२ Thus Ed; रवां instead of रवेषां Ma; शरीरमेतन्नस्पृश्यं Vi; शरीरमेतन्नस्पृश्यं My, La.

३ वायुकैरपिद० Vi My La.

४ Thus B and La; •शानुपूर्वतः Vi My; •शानुपूर्वतः Ed.

५ देवन् Ma Ed; नचन् Vi My Bh La.

६ •वाच्यं all the Mss., •वाच्यः Ed only.

कुमारः कुमारो च विधवा वीरविधवासूतविधवा सूतिका
 मूढगर्भिणी पतिव्रती निन्दिता चोरा यत्रोत्री पुत्रव्रती
 दीक्षितोन्मितानार्तवा^१ पाषण्डमूकवधिरा मन्त्रवर्जिता पाप-
 गुह्रिदुःश्रीका^२ स्त्री^३ च^४ दहननेतेषामापहास्यं^५ चापचते^६
 यो वात्मघातोः स्नातकोऽप्राप्तगृहृत्तो मृतदारो वा विधेत
 तस्य च वै तद्गृह्य विफलं मा भूदिति विप्रेषार्थी यथा-
 विभवानुरूपं दक्षिणां दत्त्वा तस्यां काञ्चित्कन्यां तस्मै दाप-
 यित्वा तथा सहोषितस्य प्राप्तगृहृत्तस्य पूर्वोक्तेन विधिना
 दहनं कुर्यात्^७ तथैव कन्यां च मृतां प्राप्तयौवनां तुल्येन पुंसा
 प्राप्तगृहृत्तां दहेत्^८ दन्तजातस्य कृतचौडस्य वा तदेषां^९
 तत्रायौ^{१०} स्यादतीर्जला सावित्र्या दहनं कुर्यात्^{११} सूतिकां
 मूढगर्भिणीं पुंसस्त्रीमनार्तवां पाषण्डमूकवधिरां मन्त्रवर्जितां
 पापगुह्रिं दुःश्रीकां स्त्रियं पुरुषं वा दूष्यो दावाग्निना
 दहेदित्यापहास्यं विज्ञायते^{१२} ॥ ६ ॥

अथाप्तटाधिकं^{१३} बालस्य मरणेऽसंक्रान्त्य बाहया पक्षेण^{१४}
 वाष्पस्य केनापि साधारं नयति^{१५} तत्र^{१६} श्मशाने दक्षिणो-

१ Before चनार्तवा Ed ins. त्यक्तभ्रंवा which obviously is a glossetina.

२ स्त्रीति च A and La.

३ Instead of चापहास्यं (Thus La Vi My, and to it points also Bh.) Ma Ed चापविधानं ।

४ तदेषां तत्र चाग्ने Ma and Ed (only तदेषां instead of रत्ना) ; तेषां प्रवृत्तं (तं चतं My La) तत्रायौ Vi My La.

५ अथाप्तटाधिकं B.

६ Thus Ed and Bh ; तथा Vi My Ma La.

तुरमवटं तत्रमाद्यं खनति । इतश्चौराभ्यामवटमभ्युक्ष्य
दक्षिणाद्यं दभौनवकीर्यं तत्र साधारमाधाय श्रवमाप्रवृत्तिमै-
दिसासाजैरचतेवासं पूरयित्वा पिधायोपरि इतश्चौराभ्यामुक्ष्यं
वसिदानं वा कृत्वागच्छेत्सोढकटानं कर्थात् ।
१० विपेदिति १ ॥ १० ॥

अथादाह्याभ्याख्यास्यामो १ न दाह्यो ऽतुस्यो भवति १
तुस्यो ऽपि पापरोगाश्रितो रक्षुग्रस्त्रविषविभ्रमप्रतिषिद्ध-
इतस्यात्मघातो ब्राह्मणादिहैनहतो ऽग्निदग्धो ऽस्य मृतो
व्याडहस्तिपशुमत्तहतः स्वकिस्त्रिषाश्रनिभूतसंपातम्युपतन-
१० महौषपरिसर्पणमहाध्वगमनप्रवासदुर्गव्याध्युपेक्षावर्षप्राथोपवेश-
नेषु मृतो १ न दाह्यो भवत्ये १ दन्तजननाकाग्निरां चौडकादेत्या
पक्षमादर्षाहारकस्या सप्तमात्कन्याया नाग्निस्त्रिषीं भूमौ
वसिनिर्वपणमित्येके १ ११ ॥

अथाकृतिदहनमन्ययानृणस्त्रेष्टापूर्तं देवीः पितरस्य नाश्रिति १
११ यस्मात्कुलस्य मङ्गलायाकृतिदहनं धीयते १ तस्मात्साधे
संवत्सरे वा काले पालीग्रशाखानां सपत्नाणां पञ्चधिकग्रतपथं
दंभांस्य गच्छति १ इद्रे देवो गोमथेनोपसिन्ने तिष्ठात्तानव-

१ ० न च्छेत् । अस्मि० B.

२ वसिं ins. Ma Ed.

३ Ed adds विज्ञायते ।

४ Thus Vi La ; मृतो न दाह्या भवत्या Ma Ed ; मृतो न दाह्या भवत्या My.

५ साह० Ma Ed Bh.

६ चौडवे Vi My Bh ; विचौडवे Ma Ed.

कीर्णं वद्याहिताग्निः कृष्याजिनमासीर्णं तच्चाकृतिं तावतीं
 करोति । तच्चास्यौनि पासागदष्टाः पक्षाणि मांसं शिरा
 रोमाणि च दर्भा भवन्ति । तस्याङ्गान्युद्दिष्ट्यास्त्रिगणना ।
 शिरस्रत्वारिंशत्कण्ठं दश बाहू शतमङ्गुलयो दश वचस्त्रिंश-
 दुदरं विंशतिर्दृषणे सौवन्यां च सप्त शिभ्रं चौण्डु शतं ५
 जानुनी दश जङ्घे विंशतिरङ्गुलयो दशेति विन्यस्य पक्षाणि
 मांसं शिरा रोमाणि च दर्भैः कृत्वा वध्नीयात्तदेवमाकृतिं ।
 पुरुषस्य स्त्रियां वा कृत्वा तस्य तस्याग्नौ व्याहृतौर्ज्ज्वा^१
 पूर्ववद्दत्त्वा भस्मसादाकृतिदहनमित्येके ॥ १२ ॥

अथैकोद्दिष्टं व्याख्यास्यामो । दशमे चाङ्गुलशतमत्यये^२ ।
 गुरुणा चिशक्ताः कृशवृत्तयो^३, घृणावन्तः सकलेन्द्रिया
 मुक्तयोनिदोषा ब्राह्मणाः पाचमित्यामनन्थैकस्त्रयः पञ्च सप्त
 नवैकदश वा शक्त्वा निमन्त्रिता^४ भवन्थैकादशदिने
 मृतकमिमित्तत्वात्तैमित्तिकमेकोद्दिष्टं आङ्गुलमन्त्रकमाचचौरन् ।
 समन्त्रकं संस्कारं कृत्वा अथममन्त्रकं । तस्मात्सपिण्डीकरण- १५
 वद्गुत्वा आङ्गुमित्येके । गृहस्य पूर्ववच्छोधनं कृत्वा दर्भेण स्यासीं
 वज्रा तिषीदनं कव्यमिति पाचयेत्ततः ज्ञातानुशिषानपैते

१ मद् om. La Vi My.

२ शिचो B.

३ These two words only in B.

४ चाङ्गुलशतमत्यये B ; चाङ्गुलशतमत्यये Ed La ; चाङ्गुलशतमत्यये Vi My.

५ कुशट. Ma Bh My La.

६ नि om. B. ०

- वायव्यो वशानाम्बुजुडकाङ्गुलौयकधारिणो दक्षिणामुखा-
 न्याचीनावीतिभौ दक्षिणायेषु दर्भेषु सतिलेव्यासनेषु दक्षिणतो
 ऽग्निर्वेद्ये ऽपसव्यं वाचयतः सिकताभिर्दुकृप्रागपरमरत्निमात्रं
 वितस्या^१ दक्षिणतो भागोक्तं स्थानं कल्पयेन्निधायैदुम्बरीं
 १० प्रासां पूर्ववद्दर्भेषापसव्यं कृत्वा खननं तिलानामुच्छ्रमयुग्मानां
 दक्षिणां बर्हिषामुदुम्बरपत्राणां चाक्षरणं^१ तत्र सतिलाक्षतं
 पुष्यमेकं निधाय गोचनामादिना तस्यार्चनमभिचार्यं
 कल्पस्याखीं तिलोदनेनाङ्गुलायेषु^२ सूक्ष्मं पिण्डं कृत्वा पवित्र-
 पाणिरवाङ्गुष्ठजानुभ्यां^३ भूमिं पीडयन्निर्वपति^१ वस्त्रोत्तरी-
 १० चादिदधुपदंशवदरप्रमृति^१ भक्ष्यं सुखवासं चार्पयेत्^१ संतिसा-
 क्षतपवित्रमुदकुम्भं निदध्याच्छूर्पणाच्छाद्य पिण्डमुपरिष्टात्स-
 तिसाक्षतं पुष्यं दर्भेण निदध्यात्तदीयं वत्सं कांश्याद्युपानट्कृतं
 च सर्वं निवेद्य तेभ्यो दानं पिण्डशेषादि पात्रेषु तेषामभि-
 चार्यार्पयित्वा भुञ्जतामित्यङ्गुष्ठमूलं गृणीत्वा भोजनं पूर्व-
 ११ वदुच्छिष्टमपनीय बर्हिर्दक्षिणस्यामवटे प्रक्षिप्य सह पिण्डेन
 तज्जलं सावचेत्^१ वायवेभ्यो बर्हिदानमथवा श्यषण्डासानुपपत्ते
 देये विचर्जनं पिण्डस्य^१ श्येनकाकादीभ्यो^१ वारवेष्टुसान्द्रुपाः
 पितर आगच्छन्ति^१ स्नात्वा स्नान्निवाचनमन्त्राद्यदानमौपासन-
 हरणं वेद्यदेवं च कुर्यात्पूर्ववदेकोद्दिष्टमिति^१ ॥ १३ ॥

१ Ed is the only source which reads वितस्याचतं ।

२ उपविष- B.

३ इति .om. Ed La and apparently Bh ; दंश A La ; वदरी B.

च च तथा मासि मासि तद्दिने पिच्छनिर्वापो^१ मासे
 तैस्त्रयसंपर्कसंतीचे वा मङ्गलयोगो भवति^२ अस्मादेकोद्दिष्टा-
 शिमाशः अस्माशो वत्सर इति वा प्रेताप्यायनकाशशास्त्रान्तु^३
 काशेऽपिष्टकाले^४ पितृस्थानगताचेति क्रमेण ऋषिभिः पिच्छैस्तस्य
 पिच्छसारोपसं^५, सपिच्छीकरणं कुर्यादैश्वदेवाचारं अपसं^६
 पूर्ववन्निष्ठादस्य^७ वैश्वदेवं ऊत्वा प्राचीनावीती वीतिहोच-
 भिति समिधं कथ्यमाविध्य^८ दग्ध्वा पृथिवीगतान्तरिचगता-
 न्दिविगतानिति पितृणामावाहनं^९ जुष्टाकारादिषंवापनाकं
 कर्म कुर्यादक्षतादिनार्चयित्वा तिस्रः समिधो ऽग्रे
 कथ्यवाहनाय स्वधा नमः स्वाहेत्युत्तरस्थां सोमाय पितृमते^{१०}
 स्वधा नमः स्वाहेति दक्षिणतो^{११} यमाय चाङ्गिरस्यतये स्वधा
 नमः स्वाहेति मध्ये^{१२} चक्षुरास्यमिति होमस्य^{१३} एते च इह
 पितर^{१४} उग्रन्तस्वा सा नो ददात्वित्यृषः पितृदेवत्या ऊत्वा^{१५}
 पृथिवीगतेभ्यः पितृभ्यो ऽन्तरिचगतेभ्यः पितामहेभ्यो दिवि-
 गतेभ्यः प्रपितामहेभ्यो^{१६} जुष्टयात् ॥ १४ ॥

पूर्ववत्प्रथोक्तस्थाने निवृत्ति सर्वभिति तिस्रोदुम्बरपत्र-
 दर्भानासौम्रांर्चयित्वा^{१७} पितृसांस्थानामसुखतस्तस्य च स्थानं

१. काले instead of कालेषु La Vi My.
 २. Thus Vi My La; •साशिव Ed; •सादस्या Ma; Bh. 'चानौचं(1).
 ३. दक्षिणस्थां B.
 ४. Thus Ed; La Vi and My are incomplete here; होमनेवे चः
 पितर Ma. For the mantra cp. II. 2 : 22. 3.
 ५. In Ed only.
 ६. Ma ins. स्वधा नमः स्वाहेति ।

कृत्वा तथैव तस्मात्प्राच्यत्वात् मा वाजस्येति प्राचं प्रचाद्यति
 तस्मात्प्रिरेत्येवं निश्चिप्य वतिकं हतं चतुर्धा कृत्वा
 पिष्टाङ्करोत्यथमोदनं इति^१ पिष्टाङ्गीप्रधानाभिर्वपति
 प्रथमं ये कृतास्ते पितर इत्युच्यन्ते तत्पूर्वकृताः^२ पितृजहा-
 खेषां पूर्वकृताः^३ प्रपितामहास्येभ्यः परे ज्ञातिवर्गा भवन्ति
 तस्मान्नेषां चतुर्था पिष्टनिर्वापः क्रमेण भवति^४ तस्य च
 स्थाने तथैव पिष्टमेकं निरूप्य^५ पिष्टस्थानगतायेति तत्पिष्टं
 विधा कृत्वा पिष्टे पिष्टे तथैकैकं^६ भागं^७ निश्चिपति
 अस्मादेश परिवर्त्तरान्ते पिष्टत्वं प्राप्तवांसस्माद्यज्ञेनसुदृष्टं^८
 १० पैष्टकं कुर्यात्तत्सर्वं जह्यपिष्टदानादि विनास्य नाद्या पिष्टम्
 इति कुर्यादवाप्यामवटं अक्षवदायतावनतं^९ अग्निलोद-
 कुम्भेर्गोर्जं वृद्धनोरिति तर्पयित्वा मुखवासादिदक्षिणां दत्त्वा
 शूर्पेणाच्छादयित्वा • पिष्टभुक्तं पिष्टजीर्णमित्युपजुह्वान्तुमो^{१०}

१ एवं instead of हतं Ed only ; this reading may be right.

२ चोदनम् all exc. Eds; इति om. Ed.

३ तत्पूर्वकृताः Ed. तत्पूर्वं ये कृताः Ma.

४ तेषां पूर्वकृताः Ed. तत्पूर्वं ये कृताः Ma. again.

५ निरूप्य all, only Ed निर्वाप्य .

६ Thus Bh; तथैकैकभागं La, Vi My; तथैकं भागं Ma; तथैकैक-
 भागं Ed. .

७ यज्ञेन only in Ma, but La Vi My (तस्माद्यज्ञेनसु०) show a trace
 of it.

८ Thus Ma, and this reading is mentioned in a footnote
 in Ed, where the text runs: अक्षिणवदाय तादायवनतं; अक्षिणव-
 दायतावनतं La Vi; अक्षिणवदायतावनतो My.

ब्राह्मणाणां तर्पणमन्त्रं पूर्ववत् यथैवं तस्य^१ बन्धो^२ गवांश्चाज-
 मन्धिवमण्डलेषु यत्र क्वचन^३ गतां गामन्धेय्यं सोमेव तर्पयति
 तथैव यथाविधिदत्तजलपिण्डदानादि यत्र वा गतं तमेवानु-
 हिन्^४ प्रीणयति^५ । तस्मात्प्रयत्नेन पेटकं कुर्यान्ना स नास्तिको
 भूदिति ब्राह्मणमिति यपिण्डौकरणं^६ । तस्माद्द्वितीये तृतीये
 चाङ्गि^७ तेभ्यस्तयाणां पिण्डानां क्रमेण निर्वापणमष्टकां
 करोतीति विश्वायते^८ ॥ १५ ॥

पञ्चमः प्रश्नः समाप्तः ॥

१ यथा स बन्धो Ma.

२ कपिद् B.

३ Thus Ed; अनुदिश Ma Bh La Vi My.

४ प्रथम त B.

५ Thus Bh only; चाङ्गि the others.

- अथ निषेकादिसंस्काराणां प्रायश्चित्तं व्याख्यास्यामः
 आत्मा संकल्प्ये पुण्याहे विधिवसंस्कारान्कर्थात् । चतुर्दि-
 चतुर्दशं चोचर्मैत्युक्तं । चोचर्ममाचोपलिप्ते पूर्ववदग्निं निधा-
 याभिमुखमासीनमग्निं ध्यात्वाघारं जुहुयात् । सर्वदादा-
 वाघारे क्रियालोपे विपर्यासे च व्याहृतीर्महाव्याहृतीर्गायत्री
 सावित्रीं मिन्दाहुतीं वैष्णवं च द्विरावर्त्ये कृत्वा पुनराघा-
 जुहोति । स्थण्डिले परिष्कारणादिसंभारे च प्रमाणवर्जिते ह्येवं
 मिन्दाहुती सावित्रीं व्याहृतींश्च जुहुयात् । स्थलिजोरभां
 दक्षिणोत्तरयोः प्रागयं कूर्चे निधाय ब्रह्मसोमौ संकल्पयति
 १० सर्वं युग्मं प्राच्यासुदीच्यां वाग्रमन्त्रं च दैविके करोति
 सर्वमयुग्मं दक्षिणस्थां पश्चिमस्थां वाग्रमन्त्रं च ऐतद्विके करोति
 होमे न्यूने ऽतिरिक्ते च पूर्णाहुतीं मिन्दाहुतीं जुहोति
 विशेषे ऽनुक्ते सुवेण श्वेतव्यमाज्यं हविर्व्याहृतिर्मन्त्रं प्रायश्चित्तं
 ऽनुक्ते वैष्णवं प्रायश्चित्तमग्नावाज्ये चरौ वा होमे मक्षिक-
 ११ क्रिमिरोमपिपीप्लिकादिपतने तद्वापोह्यं बर्हिषोद्दीप्य प्राजा-
 पत्यमाग्नेयमम्ययतने । गोवराहस्यसर्पमण्डूकमाजाराद्यैर्गमने

१ Instead of चाघारे Ma : चाघारहोमे हीने ।

२ Here and elsewhere the Mss. मिन्दाहुतीर् or •हुतिं ।

३ •हत्वा Ma Vi My ; cp VI. 1 (p. 90, l. 3).

४ प्रायसे कूर्चे B.

५ चाच • Bh only.

६ Thus La Ed ; दक्षिणपश्चिमस्थां वाच • Vi My ; दक्षिणपश्चिमस्था-
 नच • Ma.

७ हीने in B only.

तत्पदानौदं विष्णुरिति प्रोक्ष्य वैश्वानं रौद्रं च 'परिस्तरणादि-
 सभारणां दाहे भेदे ष्वेदे नाम्ने च तत्तत्स्थाने संयोज्य
 मिन्दाञ्जती दिरावत्यं जुञ्जयात् ' आचारे कृते तस्मिन्नाग्नौ
 ससुख्ये ऽग्निं ध्यात्वा तद्गन्धायं ते योनिरिति समिधमा-
 रोषोद्बुध्यन्तेति सौक्तिकाग्नौ समिधं निधायोज्ज्वालय परिषिष्य ५
 मनो ष्योतिरयाश्वाग्ने मिन्दाञ्जती व्याहृतीश्च जुञ्जयात् '
 सर्वहोमानामग्नौ स्निष्टकृत्प्रभृत्यन्तहोमे हीने विष्णोर्तुकादि-
 मिन्दाञ्जत्याभवितादीञ्जुञ्जयात् ' ॥ १ ॥

ऋतौ संगमनं निषेकमित्याहुः ' स्रभार्यावास्तुस्त्रातायां
 षोडश्याहे संगमने हीने ऽग्निमाधायाचारं जुला वैश्वानं १०
 ब्राह्मणैश्चमाग्नेयं दद्मः खाहेत्यङ्गहोमं जयानभ्यातानायाङ्गभृतो
 जुत्वान्तहोमं जुहोति स्त्रातामसंक्रतां भार्या पूर्ववद्भवेत् '
 ऋतौ प्रथमे होमं जुञ्जयात् ' ऋतावृत्तौ संगमनं करोति '
 ततः सा भार्या गर्भमाधाय पुत्रं जनयति ' पुत्रेण पितरः
 प्रीता भवन्ति ' तेनैव क्लृप्तं गच्छन्ति ' तस्यां पुत्रहीनार्या १५
 पुत्रार्थमन्यां विवाहं कुर्यात् ' यस्य भार्या पतिव्रतं तं पुत्रवती
 वाध्वी च ' सर्वौ सिद्धिमाप्नोति ' तस्माद्दुष्टामसाध्वीं बान्धव-
 संनिधौ त्यक्त्वा न्यासुपष्येत् ' गर्भाधानादिसंस्कारेषु नान्दी-
 सुखे ऽभ्युदयश्चाहे हीने दैविकेन सहेकाहे पैतृकवत्कृते
 च तत्कार्यमशुभं भवति ' तस्मात्पूर्वशुद्धैविकवत्कुर्यात् ' द्वौ २०
 विश्वेदेवौ षट्पुत्रः पितृभ्राह्मणान्तरधिया नान्दीसुखाः पितरः

श्रित्त्वामिति ह्यसौ यवोदकं दत्त्वाधारान्ते पूर्ववद्गोमं ऊलाप
 ब्राह्मणान्भोजयेदुद्यक्तं^१ वा ददात्यन्वया^२ गान्धीसुखं क्लम
 पुनः शुभकर्म कुर्यात्^३ जातकर्मोत्यामयोर्गान्धीसुखं वर्ज-
 वेदित्येके ॥ २ ॥

- १ गर्भाधानकाष्ठे ऽतीते क्रियाहीने विपद्याधि च पूर्व-
 वदाधारान्ते सुवर्णं गर्भवत्कला तस्याः कुक्षौ संन्यस्य दर्भेषु
 बन्धयेत्^४रिषिष्य वैष्णवं ब्राह्मं रौद्रमैत्रमाग्नेयं वासंस्त्य-
 मङ्गहोमं च ऊला पूर्ववद्गर्भाधानं कुर्यात्^५ विष्णुसूक्तो-
 दरमभिमृशति^६ सुवर्णगर्भमादाय ब्राह्मणेभ्यो दत्त्वा ताभ्योज-
 यति^७ पुंसवनशीमन्तयोश्च गर्भाधानवप्राचक्षितं ऊला तौ
 करोत्यन्तःपुंवद्रूपयुतं^८ सुवर्णगर्भं पुरुषसूक्तोदरमभिमृशतीति^९
 विशेषो^{१०} विष्णुबन्धौ हीने वैष्णवं विष्णुसूक्तं चतुरावर्तं
 ऊला विष्णुबन्धिः कर्तव्यो^{११} सौकिष्वाग्नौ गर्भसंस्काराञ्जुष्टेति^{१२}
 पितुरौपासनाग्नावित्येके^{१३} भर्तृमरणे तत्पिता भ्राता अपिच्छो
 १४ योनिबन्धुवां कुर्यात्^{१४} गर्भिण्याः प्रथमे गर्भे कृता गर्भ-
 संस्कारास्तस्याः सर्वगर्भाणां संस्कारा भवन्तीत्येके ॥ ३ ॥

• कुमारस्य कुमार्याश्च जनने अपिच्छनां दग्धमाग्नौचं

१ Thus B; उद्यक्तं A and La.

२ Ed ins. गान्धीसुखे हीने वैष्णवं ब्राह्मं रौद्रमेवे य इह पितर उदरमस्ता
 वा नो ददात् शुभिवीरवेभ्य इत्यादि पिच्छैवत्या ऊला । तथा ।

३ •युक्तं Ed only.

४ •दरमभिमृशति My; •दरमभिमृशति Vi; •दरमभिमृशति
 La Ed; •दरमभिमृशति Ma.

विधीयते । पुरुषस्य मपिण्डता षष्ठपुरुषावधिः कन्यार्था-
स्त्रिपुरुषावधिर्भवति । चाग्रौचे सूतके प्रेतर्षे च सन्ध्यो-
पासनादिनित्यकर्माण्यन्यानि^१ देविकपेदकाणि स्वार्थायदान-
प्रतिग्रहाणि च वर्जयति । कुमारे जाते जातकाग्रौ प्रातर्होमे
हीने व्याहृतीश्चतुरावर्त्य ऊला सायं दिगुणं सायं हीने
प्रातर्दिगुणं पूर्ववदा दद्याद्वाङ्गुहोत्यतीति ऽप्येवं जातकर्म
कुर्यात् । जातकाग्रौ समुत्सन्ने तद्गन्तुं^२ पूर्ववत्समिधमारोष
शौकिकाग्रौ निधाय प्रायश्चित्तं ऊला तथैव जुहुयात् ।
दशमे ऽहनि जातकाग्रिमरण्यामिधे^३ वा समारोष तमेवाग्निं
मधिल्लाधाय वासुहोमोत्वानहोमौ ऊलाग्निं समारोष्याप्रमादं^४
निदधाति । उत्पानस्य काले ऽतीते वैष्णवं ब्राह्मं रौद्रं
प्रायश्चित्तं ऊला पूर्ववत्कुर्यात् । नामकरणस्य वैष्णवं मूलाहोमं
यद्देवादिद्रिग्देवत्यं च ऊला नामकरणं करोति ॥ ४ ॥

नक्षत्रहोने हीने स्कन्ददेवत्यं नवग्रहदेवत्यं वैष्णवं प्राय-
श्चित्तमक्षप्राग्ने काले ऽतीते बालेनैवाग्ने भुक्ते च जातकाग्रौ^५
वैष्णवं ब्राह्ममाग्नेयमैन्द्रं^६ शौम्यं बार्हस्पत्यं च ऊलाष्टमे दशमे
द्वादशे वा मासे ऽक्षप्राग्नेन ब्राह्मणभोजनं च कुर्यात्तत्काले ।
प्रवासायमनपिण्डवर्धनयोर्हीने मूलाहोमं जुहोति । चौडके
काले ऽतीते मन्मवर्जं हते च जातकाग्रौ वैष्णवं मूलाहोमं

१ सन्धोपा • all exp. Ed.

२ भस्त्रि Ed only.

३ समिधि instead of रक्षे B.

४ शौर instead of देव Ma.

ब्रह्मं वाहणमाग्नेयं रौद्रं च कृत्वा यथाशक्ति सुवर्षपशुदान-
ब्राह्मणभोजनानि कृत्वा शौडकं कुर्यात् ॥ ५ ॥

अथ निषेकादीनां सामान्यप्रायश्चित्तं १ विष्णोर्मुक्तादि-
मिन्दाकृत्यान्नावितादौन्दिरावर्त्य कृत्वा तत्तत्कर्म कुर्यादिति
५ केषित् १ अथवाप्युपनयनं यावन्तावत्कालं गर्भाधानादिशौड-
कान्तेषु होमेषु तन्मथिलैकहोमे कुर्यात्पिता चान्द्रायणं
पुत्रः प्रजापत्यं चरित्वा ब्राह्मणभोजनसुवर्षपशुदानानि कृत्वा
विष्णोर्मुक्तादिमिन्दाकृत्यान्नावितादौचौद्रं मूलहोमं वैष्णवं
च हिरावर्त्य प्रत्येकं कृत्वा तन्मथिलैकहोमे गर्भाधानादीन्
१० कुर्यात् १ आचारान्ते होमस्यैका भवत्यादावन्ते च प्रत्येकं
परिषेकं करोतीति विशेषः १ ॥ ६ ॥

ब्राह्मण्यां ब्राह्मणान्मातमानस्य १ ब्राह्मणस्य प्रथमजन्म
स्यादुपनयनसंस्कारे १ द्वितीयं भवति १ द्वितीयजन्मन्याभ्यर्थः
पिता सावित्री माता १ दाभ्यां जन्मभ्यां द्विजो भवत्यष्टवर्ष
१५ ब्राह्मणमुपनयीतेति श्रुतिकस्माद्गर्भाधानाद्यष्टमे वर्षे ब्राह्मण-
स्योपनयनं श्रेष्ठं १ तदसंभवे नवमे दशमे वाप्या षोडशात्कुर्या-
१ त्शोडशे वर्षे १ त्रीते पूर्वोक्तसुहासकप्रायश्चित्तं १ गर्भाधानादि-
संस्कारं च कृत्वा शूद्रे १ ब्राह्मणभोजनसुवर्षपशुदानानि

१ इति विज्ञापये instead of इति विशेषः Vi My.

२ •जातमाचं A, •जातमाचो La.

३ •सकप्रायश्चित्तं Ed Bh; •वत्तं Ma Vi My; •सकप्रायश्चित्तं वत्तं L

४ शूद्रे Vi My.

कुर्वाण्यिता चाम्नावयं चरिता तस्य जातकाग्निमाधायाचारं
 कृत्वा मृन्दाकृतौ पूर्वाकृतौ ब्राह्मं वैष्णवं चाष्टग्रतमावयं
 कृत्वा पूर्ववदुपनयनं कुर्यात्पितृभ्रातृश्रुतिसगोचभातुस्त्रादिषु
 चः श्रेयिर्विद्वानुपनयनं करोति । अन्यथा मन्थान्कारौ तेन
 वाचयति । पित्रादिबान्धवास्त्राभे इयं ब्राह्मणसुपनयनार्थं
 भजेत् । व्याधिदुर्भिक्षाद्येरेक्यजातौ न्युने समाश्रिते सुवर्ण-
 पशुभूत्वादौन्दन्वाग्निमाधाय वैष्णवं यद्देवादौग्नाह्वयैः वाक्यं
 मूषकोमं व्याहृत्यन्तं कुलोपनयनं कुर्यात् ॥ ७ ॥

उपनयनप्रभृति ब्रह्मचारी पूर्ववत्त्राला सन्ध्यामादित्यं
 चोपस्थाय तर्पणं ब्रह्मयज्ञं च कृत्वा सायंप्रातरा समावर्तना- १०
 शित्यमग्नौ समिद्धिजुःकृत्वा । नित्यस्नानविहीने^१ पूर्ववत्त्राला
 कुम्भकाय स्नाहेति निःसृज्य नारायणं ध्यायन्सुजुम्भकेनाच-
 मर्षणसूक्तेनाचमर्षणं कृत्वा वैष्णवमन्त्रार्चयति । सन्ध्योपासन-
 विहीने^२ स्नात्वा देश प्राणायामाङ्गलाष्टग्रतं सावित्रीमधौत्य
 सन्ध्यासुपास्य वैष्णवाभ्यौरमन्त्रांश्च जपति । पुनःसन्ध्यागमा- १५
 दनग्रनं कृत्वा सन्ध्यासुपासीतेत्येके । तर्पणहीने दिगुणं तर्पयति
 ब्रह्मयज्ञविहीने पुष्यसूक्तपूर्वं यजुःसंहितां स्नाध्यायं करोति ।
 प्रातःसमिद्धोमे^३ हीने सायं दिगुणं सायं हीने प्रातर्दिगुणं
 दिनत्रये स्नानादौ हीने पूर्ववत्त्रानजपं^४ कृत्वा सौरमाग्नेयं च

१ नित्यस्नाने हीने La Vi My.

२ सन्ध्योपासने हीने Ma La Vi My.

३ Thus Bh La Vi My ; जन्यौ Ma Ed.

ऊत्वा समिद्धिजुञ्ज्यात्संप्रराचौ हीने नित्यकर्मस्यकौर्षोः
भवति । ॥ ८५ ॥

अथावकौर्षप्रायश्चित्तं^१ संप्रराचं स्वागमन्थोपासनस्वाध्याय-
समिद्धोमभेषाचर्चादिहीने मेखसोपवौताजिनदस्त्रधारर्षादि-
१ मन्त्रार्चवर्जिते^२ च पादकृच्छ्रसुपवासं वा, कृत्वाग्निमाधाव
परिसीर्षं परिविद्याज्येन पाहि नो अग्न एनसे पाहि नो
विश्वेदेसे यज्ञं पाहि सर्वं पाहि कामावकौर्षः कामाभिद्रुग्धः
सं मा विश्वन्विति^३ ऊत्वा पुनरुजां च ह रय्या पाहि
चतस्रभिः^४ स्थाहेत्यतो देवा इदं विष्णुरिति जुञ्ज्यात् ।
१० पित्र्येष्टधोरन्येवासुच्छिष्टभोजने मधुमत्स्यमांससूतकप्रेतका-
स्वाद्यभोज्यभोजने^५ च पुनरुपनयनं करोति । ॥ ८६ ॥

अथातः पुनरुपनयनं^१ पादकृच्छ्रसुपवासं वा कृत्वाग्नि-
माधावाचाराग्ने व्याहृत्या पक्षाग्रकमिधो^२ ऊत्वाज्येन विष्णु-
सूक्तं भिन्दाऊत्याश्रावितादीन् पूर्णाङ्गती व्याहृतीश्च ऊत्वा
१५ पूर्ववदुपनयनं करोति । उपनयेत्स्वाजिनदस्त्रधारसंप्रतभेषा-

१ Thus B; •कौर्षी Vi La Ed; •कौर्षा My.

२ •चर्चादिवर्जिते Ma.

३ Here again the two groups diverge widely. I have ac-
cepted the reading of B; Ed: विश्वन्विति चतस्रभिः (var. चतुस्रस्रभिः)
इती पदे पाहि चतस्रभिः। Vi: यज्ञमिच्छां पदे पाहि च०। My: यज्ञमि-
च्छापदे पाहि च०। La, on the whole, sides with group A.

४ Thus Ma Bh La Vi My; •प्रेतकाद्यभोज्य० Ed.

५ पाक्षाग्र० Ma Ed La Vi;—चमिधो La Vi My.

शरण्यानि^१ पुनःसंस्कारे वर्ज्यन्ते^२ । ऽथवा सावित्रीमष्टशतमा-
वत्याभिर्दृष्टं तथैव द्रुतं प्राञ्चोद्याद्गुरोदृच्छिष्टं वा बुञ्जीत^३ ।
ततः^४ पूतो भवति । ॥ १० ॥

पौरायणव्रतबन्धविसर्गं च काले^५ ऽतीते^६ हीने^७ ऽप्युप-
नयनाग्निमाधायाधारान्ते तत्तद्भूतसूक्तं^८ वैष्णवं चतुरावर्त्य
ऽत्रा वेदव्रतानां बन्धं विसर्गं च कुर्यात्^९ । अपाकर्मणि चतु-
र्वेदादिमन्त्रान्ब्राह्मणमार्षं चतुरावर्त्य ऽत्रोपाकर्म कुर्वीत^{१०} ।
श्रावणदोमं ऽत्रान्ते सावित्या सहस्रसमिधो जुहोति ।
श्रावणे षोपाकर्मवैष्णवस्य चित्तं विधीयते । प्राजापत्यादिवेद-
व्रतान्वाशरत्वेदानधीयीतानधीयानः सर्वकर्मबहिष्कार्यो भवत्य- १०
शक्तो ऽपि यत्किञ्चिच्छास्त्रमधीयीत । समावर्तनं कृत्वा
ऽन्तको व्याहृत्याग्नावाज्यसा पाणिग्रहणाभित्यं जुहोति । समा-
वर्तनक्रियाहीने पाणिग्रहणे कृते चाञ्ज्रायणं चरित्वाग्नि-
माधाया सावित्रीं वैष्णवं ब्राह्मणमार्षमाग्नेयं शतमावर्त्य ऽत्रा
समावर्तनं^{११} कृत्वा^{१२} पुनर्विवाहं^{१३} करोति^{१४} । पुनर्विवाहे पूर्ववत्सर्वं^{१५}
कुर्यात् । ॥ ११ ॥

१ कैचपर० Ed only.

२ Thus Ed La My^१; वर्ज्यं । तथैव Vi; नर्णाः B.

३ च ins. La Vi My.

४ काञ्चान्तेवे Ma Ed Bh.

५ श्रावणदोमे Ed only.

६ तत् double La Vi My, once Ma Ed.

७ La Vi My om.

८ Ed om.

- ब्राह्मणो ब्राह्मणीं नग्निकां गौरौ वा कन्यां चपिथः
 चपिथां वैश्वो वैश्वं वरचेदष्टवर्षादा दशमां नग्निकां
 रजसप्राप्ते दशवर्षादा द्वादशाङ्गुरीत्यात्मनन्ति^१ समावर्तनं
 कृत्वा विवाहकाले ऽतीते क्रियाहोने ऽप्युपमं च नाग्नावांचारं
 ५ कृत्वा ब्राह्मं वैष्णवमाग्नेयं शतमावर्त्य कृत्वाम्बुधं पुषार्धं च
 ब्रह्मादिषु चतुर्षु पूर्वाह्नाभे परेण ब्राह्मणो विवाहं कुर्यादा-
 सुरादिष्वसत्युषा जायन्ते^१ तस्मादासुरेण गान्धर्वेण विवाहे
 कृते चान्द्रायणं चरित्वाग्निमाधाय ब्राह्मं चक्षस्त्रिंशद्वैष्णवं
 सावित्रीमाग्नेयं शतमावर्त्य कृत्वा ब्रह्मादिष्वेकेन पुनर्विवाहं
 १० कुर्यादासुराद्विगुणं गान्धर्वं गान्धर्वाद्विगुणं राक्षसे राक्षसा-
 द्विगुणं पेशाचे प्रायश्चित्तं करोत्यासुराद्यैः शसैः चपिथवैश्वौ
 विवाहं कुर्यातां पूर्वेषामह्नाभे परेषु^१ ब्राह्मणेनासुरगान्धर्वौ
 च विधिना कर्तव्यावित्येके^१ होमं कृत्वा राक्षसपेशाद्यौ
 चेत्यपरे^१ ऽन्यथा कन्यागमनप्रायश्चित्तं करीति^१ ॥ १२ ॥
- १५ रजःप्राप्तौ^१ कन्यां^२ विवाहे कृतेः कृच्छ्रं चरित्वाग्निमाधाय
 वैष्णवं सावित्रीं शतमावर्त्य कृत्वा तां पुनर्विवाहं कुरुते^१
 विवाहे होमकाले कन्यायां^३ रजस्युत्पत्ते^३ तां स्नायथित्वा-
 इत्थं परिधाय पुण्याहं कृत्वा प्रोक्षणैः प्रोक्ष्य मित्वाकृत्या-

१ नग्निकां La Ed.

२ Thus Ma My; गौरीभित्वा. Vi Ed La.

३ Thus Ma Ed Bh; रजःप्राप्तां Vi; रजःप्राप्त My; रजःप्राप्तकन्या-
 विवाहे La.

४ कन्याविवाहे Vi My.

५ कन्या Vi My; Ma and La om. this word.

आवितादीभ्याहतीश्च ऊला कर्म प्रवर्तते^१ तत्किथापरिसमाप्ते
सा वधूः प्रविर्भवति । ज्येष्ठे तिष्ठत्यनुजेन विवाहे कृते परि-
वेत्तानुजसाम्रायणं चरित्वा परिवर्त्तिं ज्येष्ठं विवाहं कार-
यित्वा पूर्ववत्प्राथम्येन ऊला पुनर्विवाहं कुर्यात्^२ ॥ १३ ॥

परदेशगते ज्येष्ठे द्वादशवर्षे ऽतीते मृतस्त्रेवाकृतिदहनादि
कर्म ऊला प्राथम्येन ऊला विवाहं कुरुते^३ तस्मिन्पुनरागते
ऽनुजः^४ पूर्ववत्प्राथम्येन^५ ऊला विवाहं^६ करोति । ब्रह्महत्याद्यैः
पतिते ज्येष्ठे बान्धवसन्निधौ वारिपूर्णघटत्यागेनैव तं त्यक्त्वा
चान्द्रायणं चरित्वा विवाहं कुरुते । विवाहान्ते वधूः गृहद्वि-
वाहाग्निमौपासनं वधू च स्वगृहमानीयोत्तरखां यथोक्ते ऽग्नि-
कुण्डे पूर्ववद्दक्षिणा खनित्वा प्रादेशमाचाः प्रागन्ताश्चोत्तरा-
न्नास्त्रिस्त्रिस्तो^७ लेखाः षडुस्त्रिस्तित्वा^८ प्रोक्ष्य हिरण्यककं
म्रीहैन्वा निधाय तत्राग्निं निदधाति । सो ऽग्निर्नित्यं^९ धार्य-
स्तुर्धे ऽहन्याग्नेयस्त्रासौपाकं वैश्वदेवं च कुर्यादित्येके । ॥ १४ ॥

पाणिग्रहणप्रभृति गृहस्थो ऽपि नित्यं स्नानं सान्ध्यो-
पासनं ब्रह्मयज्ञं च कृत्वा नित्यमन्याधानाद्विवाहाग्नामौपासने
परिस्तीर्य^{१०} परिविध्य सायंप्रातर्म्रीहिभिरग्निहोचहविषा वा

१ प्रवर्तेत Vi My.

२ कुरुते Vi My.

३ चानुजः A and La.

४ ऽनुजः ऊला वि० om. Ed ; ऊला वि० om. La Vi My.

५ तिस्रः once A and La ; Ma and La read •पराप्ताश्च तिस्रः•

६ •स्त्रिस्तित्वा A.

७ •नित्यं A and La.

- होमं जुहुयात् । सायं होमे होने प्रातरग्नये स्वाहा-वैश्वानराय
 स्वाहेति प्रातर्होमि होने सायमग्नये स्वाहा पथिकर्ते स्वाहेति
 प्राथसिन्ताडतीर्जला पूर्ववदा व्यहाभ्युहोत्वौपासने ऽजस्रे
 वर्तमाने व्यहे होमे विश्विन्ने पतिरेकोपवासं कृत्वा तत्पुन-
 ४ राधानं करोति । सद्यो ऽतुगते चिप्रं व्यहाभ्यन्तरे ऽग्निं ध्यात्वा
 तद्गन्नाथं ते जोगिरिति समिधमारोषोद्बुध्यसेति शौकिकाम्नौ
 समिधं मिधाय पूर्ववत्प्राथसिन्तं कृत्वा नित्यं जुहुयात् । अतु-
 गते व्यहे ऽतौते ऽन्याग्निनापि संसर्गं च पत्नी प्राजापत्यं पाद-
 कृच्छ्रं वा पतिरेकोपवासं कृत्वा पुनराधानं कुर्यात् ॥ १५ ॥
- १० अथातः पुनराधानं पूर्ववदरण्यां मथितं व्याहृत्या
 ओचियागारादाहतं वाग्निमाधाय पूर्ववदाधारं जुहुयादग्निं
 परिविच्योत्पूतमाच्छं सुवेणादाय सुचि चतुर्गृहीतं गृहीत्वा
 पूर्णाङ्गती जुहोति । तथा चतुर्गृहीतं गृहीत्वा तन्तुं
 तन्वन्नुद्बुध्यन्नाग्ने अथस्त्रिंशत्तन्व इति तन्तुंमतीक्ष्णो ऽग्ने
 १५ ऽभ्यावर्तिन्नग्ने ऽङ्गिरः पुनरूर्जां सङ्ग रथ्येत्यभ्यावर्तिनीश्चतस्रो
 मनो ज्योतिरिति मन्स्रतीं प्रजापतिर्जयामिति प्राजा-
 पत्यमन्वग्निष्वसामित्यनुख्यामयास्याग्ने ऽवीति प्राथसिन्तीया-
 सुदधं तमस इति ज्योतिष्मतीमायुर्दा अग्न इत्यायुर्दा
 मिन्दाङ्गती व्याहृतौश्च प्रत्येकं चतुर्गृहीतं गृहीत्वा पुनराधानं
 १० कृत्वा पूर्ववदौपासनं जुहोत्वौपासनं धार्यं कर्तुमग्नको ऽधानं

१ Before पूर्णाङ्गती (• ति, Ed My, • तीर् Vi) Ma ins. तिः कृत्वा ।

२ कृत्वा Vi My.

गमिष्यन्वाप्यथं ते योनिरित्यरण्यां समारोष्य पुनर्जातवेद^१
 इत्याहरुर्हमेथित्वा जुहुयात्^२ अथवा या ते अग्ने इत्यात्मन्नुपा-
 वरोहेति समिधं^३ का समारोष्य तेनैव सौक्तिकोऽग्नावरोष्य
 जुहुयात्^४ समारोपणे कृते होने विच्छिन्ने पूर्ववत्प्राथ-
 क्षिप्तमा दादशाहाप्सुहोति^५ दादशाहे विच्छिन्ने पुनराधानं
 करोति^६ मासे विच्छिन्ने प्राजापत्यं षण्मासे चान्द्रायणं
 संवत्सरे प्राजापत्यं तप्तकच्छं चान्द्रायणं चरित्वा तद्व्यं
 ब्राह्मणेभ्यो दत्त्वा पुनराधानं कुर्यादग्नौ त्यक्ते भूषणं भवति^७
 पर्वणि पर्वणि स्वाक्षीपाकः प्रसिद्धः^८ एवमौपासनं^९ जुहा^{१०}
 पञ्च महायज्ञान्करोति^{११} ॥ १६ ॥

ब्रह्मयज्ञो देवयज्ञः पितृयज्ञो भूतयज्ञो मनुष्ययज्ञश्चेति
 पञ्च महायज्ञाः^१ सावित्रीपूर्व^२ नित्यमिषे^३ लोर्जे^४ लेति
 यथाकामं नैमित्तिके सावित्रीपूर्वे^५ दादशांस्तैरग्निमीडे पुरो-
 क्षितमिषे लोर्जे^६ लाग्ने आयाहि ग्रं नो देवीरिति चतुर्वेदादि-
 मन्त्रैर्वा स्वाध्यायो ब्रह्मयज्ञः^७ पक्वनाम्नेन वैश्वदेवेन देवेभ्यो^८
 होमो देवयज्ञः^९ पितृभ्यो बलिहरणं पितृयज्ञो^{१०} भूतेभ्यो
 बलिदानं^{११} भूतयज्ञो^{१२} ऽतिथिभ्यो ऽभ्यागतेभ्यो ऽन्नप्रदानं^{१३}

१ ऽवेदस La Vi My.

२ Thus A and La; समिधि B.

३ प्रसिद्धमेवौपासनं कृत्वा Vi; प्रसिद्धमेवौपासनं कृत्वा My; कृत्वा La.

४ Thus La Ed; Ma has नित्यं but not सावित्रीपूर्व; Vi My incomplete.

५ अन्नदानं B.

मनुष्यवशो । गृह्यं चोत्पन्नं भुञ्जीत पक्वम् । तेन भोक्ष्य-
 भोक्ष्यन्वापि सगृहे तस्मिन्मौपासनाद्यौ शौकिकाद्यौ वा
 साधंप्रातर्वैश्वदेवं जुहुयात् । राधावमन्त्रकं बलिहरणं पञ्जी वा
 करोत्येकाहे वैश्वदेवहोमे हीने मनो ज्योतिरिति प्रायश्चित्तं
 ५ जुहा वैश्वदेवं जुहुयात् ॥ १७ ॥

व्यहे होमे हीने तन्मं तन्मन्त्रित्यादि^१ तन्तुमतीर्वेष्यं
 जुहुयाद्वादशाहे ऽग्नावौपासने^२ स्नात्नीपाकं कृत्वा पूर्ववदव-
 कौर्षंप्रायश्चित्तं जुहोति । प्रवासे ऽध्वनि परस्य गेहे च
 भोक्ष्यशौकिकाद्याविन्धनाभावे^३ भस्मापोष्णाङ्गारे ऽङ्गाराभावे
 १० जले वा जुहोत्यङ्गाभावे जलेनेव वैश्वदेवं कुर्याद्वैश्वदेवान्ते
 यत्नेनातिथिमभ्यागतं च भोजयति । तद्योरागतयोर्भोजने
 हीने^४ वैश्वदेववत्प्रायश्चित्तं करोति । पाणिपद्मप्रभृति
 गृहस्यधर्मास्तुतिष्ठेत् । चतुर्थीव्रतक्रियाहीने संगमने^५ कृते
 चाङ्गायणं चरित्वाग्निमौपासनमाधाय वैष्णवं ब्राह्मणमार्ध-
 १५ माग्नेयं^६ वाहस्यत्यं च जुहा पुनश्चतुर्थीहोमं कुर्यादौपासने
 स्नात्नीपाकादीन्पाकयज्ञसंस्मार्जुहोति^७ ॥ १८ ॥

१ Ed om.

२ इत्याद्यैर् Ed.

३ Vi My ins. भविष्यन्ते, Ma हीने ।

४ च ins. Ma Ed.

५ ०धर्मान् instead of ०धर्माणि Vi Bh.

६ ब्राह्मणमाग्नेयमार्धं B.

७ संस्मारात् instead of संस्मार्त् B.

अथातः पाकयज्ञसंस्नानां प्रायश्चित्तं^१ दारिद्र्यसंज्ञेषु पक्ष-
महायज्ञानुष्ठानं प्रथमो यज्ञः^२ तस्य प्रायश्चित्तं पूर्वमे-
वोक्तं^३ पर्वणि स्यात्सौपाके हीने पादकच्छसुपवासं वा कृत्वाग्निं
प्रणम्य प्राणाधामं कृत्वाग्निदैवत्यं पथिकदैवत्यं च स्यात्सां दौ-
चरु पक्वाग्निं परिकीर्यं परिविद्याव्येनाग्नेयं सौम्यं स्निष्टा-
कारं भिन्दाङ्गतौ वैष्णवं व्याहृत्यन्तं ऊत्वा पूर्ववत्स्यसौपाकं
द्विगुणं जुञ्ज्यात्^४ आघयणहोमे हीने नवाक्षे भुक्ते^५ पाद-
कच्छसुपवासं वा कृत्वा स्यात्सामेन्द्राग्नं चरुं अपथित्वा
पक्वेनाव्यभिन्नेणाग्नेयमेन्द्रं वैश्वदेवं स्निष्टाकारं पूर्णाङ्गती
वैष्णवं च ऊत्वा पूर्ववदाघयणं कृत्वा ब्राह्मणाग्भोजयित्वा नवाक्षं^६
भुञ्जीत^७ यथोक्तकाले^८ ऽष्टकाहोमं ऊत्वा पिष्टभ्यः पिष्टं
निरूप्य^९ ब्राह्मणाग्भोजयेदघवाष्टकेति ब्राह्मणाग्भोजयेदुद्यन्तं^{१०}
वा दूदात्यष्टकाहीने वैश्वदेवपेष्टकौ दौ चरु पक्वाव्यपकाभ्यां
वैश्वदेवं वैष्णवं रौद्रं साम्यं पेष्टकहोमं^{११} च चिरावर्त्यं पूर्व-
वदष्टकां कुर्यात्^{१२} ॥ १६ ॥

पिष्टपिष्टयज्ञे मासिमाहूरे च हीने ऽष्टकावप्रायश्चित्तं
जुहोति । वैश्वीयज्ञाविहीने चरुं पक्वाव्येन^{१३} चरुणा सौम्यं

१ 'च ins. B.

२ यथोक्ते काले La Vi Ed.

३ निर्वाप्य Ma.

४ Thus Ma Bh Ed ; •यत् La Vi My.

५ पेष्टकं होमं La Ed ; होमं om. Vi My (reading •कं)

६ पक्वा साम्येन La Vi My.

ओदैवत्यं^१ विष्णुसूक्तं मिन्दाऽऽत्याश्रावितादीन्तुला पूर्ववक्षेय्या
 यजेताश्वयुजीयश्चविहीने चरं पक्वाण्यचरभ्यां^१ रुद्रसूक्तं मिन्दा-
 ऽऽत्याश्रावितादीन्तुला पूर्ववदाश्वयुज्या यजेत । प्रातर्होमान्ते
 विष्णोर्नित्यार्चने हीने सायं दिगुणं सायं हीने प्रातर्दिगुण-
 मर्चनं हविर्निवेदनं च कुर्यादा द्वादशाहाद्द्वादशाहे ऽतीते
 पुरुषसूक्तविष्णुसूक्ताभ्यां ऊला पूर्ववदभ्यर्च्यं हविर्निवे-
 दयति ॥ २० ॥

घष्ठः प्रश्नः समाप्तः ॥

अथ मृतसंस्कारप्रायश्चित्तं जातकसंस्कारो मृतसंस्कार-
 चेति द्वौ संस्कारौ भवतः । पूर्वेषामं लोकं पूरेण परलोकं
 जयति मृतसंस्कारः । शरीरस्य दहनमित्याहुः । निर्दिधि-
 शरीरैराहुतिरग्नेः प्रियतमा भवति । तथाहुत्या स मृतको
 देवलोकं गच्छति । मातापितोः पुत्रो ऽन्यो भ्राता सपिण्डः ।
 सगोत्रः पितृमातृस्य योनिबन्धुर्गृह्णित्यर्त्विजो वा पत्न्याः
 पतिः सुतः पत्युर्भ्राता सपिण्डः सगोत्रः पितृमातृस्य योनि-
 बन्धुर्वा पुत्रस्य पित्रादयो मृतस्य शरीरं दाहयति । मृतस्य
 संस्कारे कृते संस्कर्तुः सर्वसंपत्सद्भिः स्यादन्यथा भूषणहत्या-
 मवाप्नोति । तस्माद्ब्रह्ममेधेन पितृमेधेन वा विधानेन पूर्व- १०
 वदग्निर्धनुर्भिः सेनेन्द्रस्य वाचस्यते विधे नामन्वाचस्यते वाचो
 वीर्येण सोमः सोमस्य वाचस्यते ऽच्छिद्र्या वाग्धोतेति सप्तभि-
 र्मन्त्रैराहिताग्नेः शरीरं पञ्चाग्निभिस्तेताग्निभिर्वा दाहयति ।
 अग्निर्धनुर्भिः सेनेन्द्रस्तेति दाभ्यामौपासनाग्निना गृहस्यमना-
 हिताग्निं तदुपनयनाग्निना ब्रह्मचारिणं च दाहयेत् । अस्मान्त्व- १५
 मधि* भूः पृथिवीं गच्छतु सुवो ऽन्तरिक्षं गच्छतु सुवर्दिवं
 गच्छत्विति चतुर्भिर्मन्त्रैरित्येके ॥ १ ॥

आहिताग्निरवाहिताग्निश्च पूर्व पत्न्या मरणे स्त्रीयाग्ने-
 रर्धमादाय तदग्निना तैर्भन्त्रैस्तां दाहयित्वान्यासुपथस्य पुन-

१ लोकमपरेषु Ed only.

२ इतस्य सं० all but Ma.

३ अथ om. B.

४ Thus the Bh. only ; all the others अमधि or अमधि ।

रग्निमादधौत । 'सहमरणे सहैकचितायां दग्धती दाहयति'
 हतचौडमनुपनेत्रं जातकाग्निना सौकिकाग्निना • ग्राह्यान्व-
 मधीत्येकैर्षवा दाहयेत् । जातदग्नास्य पिहमेधवत्सूची^१ । दहनं
 कुर्वाद्जातदन्तं भूम्यामवटे ऽपिदधाति । अथवा हतचौडौ
 १ कन्याकुमारौ जातदन्तं कुमारं मृतदारं विधवाभितरांस तृष्णीं
 मृतकं स्नापयित्वा ग्राह्याया अग्निं पूर्ववदपेत वीतेति
 संमृष्य^२ चितायां प्रेतमारोप्य हिरण्यशकलतिलतण्डुलान्या^३
 वो^४ वहेत्याख्ये^५ निदधाति आज्यमस्नात्त्वमधीति व्याहृतीस्य
 ऊला वातास्ते वान्विति सिंघातं हत्वेभ्य आपो मधुमत्य
 १ इत्यादिभिर्दत्तुम् परीत्योन्मिष्य कंषास्रोषोदकं भूः
 पृथिवीमित्यास्ये दत्त्वा कषास्रसंतपनाग्निनास्नात्त्वमधीत्येकैर्षवा
 साविव्या वा दाहयति ॥ २ ॥

शवे ऽन्याग्रौच्युक्ते शुकुटसूतिकारजसंलाद्यस्यृष्यस्रग्ने
 च मृतकं पञ्चगव्यैः कुशतोथेस्य^६ स्नापयित्वा^७ प्रोक्षणैः प्रोक्ष्य
 १ विधिवद्दहनं करोति । देशान्तरे मृते दहनविहीने शका-
 काद्यैः शवे जीर्णं तृदक्षीन्यादाय काषाथतोथैः पञ्चगव्यैः
 कुशतोथेस्य प्रक्षाल्यकृतिं कृत्वा तस्याग्नौ वैश्वदेवं याम्यं
 पैदकं व्याहृतीस्य प्रायश्चित्तं कृत्वा विधिवद्दहनं कुर्वाद्मन्त्रकं

१ Instead of पिहमेधवत् (thus B) पिहमेधवर्जं A and La.

२ संमार्थं Vi My.

३ ? •तण्डुलान्याववहे. Ma; •तण्डुलान्य चो वहे. Ed; •तण्डुलानावो
 Vi My; •दधितण्डुलानास्ये वहे. La; cp. V. 3: 74. 1.

४ कुशोदके. B.

अवे दग्धे तदस्त्रीन्यादाय पयसाद्येन प्रंशास्त्राकृतिं कृत्वा
 पूर्ववत्प्रायश्चित्तं कृत्वा समन्त्रकं दाहयति । तदस्त्र्यामप्यस्त्राभे^१
 दशाहादूर्ध्वं पाश्चात्प्रपणैर्विधानेनाकृतिं कृत्वा प्रायश्चित्तान्ते
 तदग्निना दाहयत्कतुरेवाग्नौचं भवति । त्वहं वस्त्रिनिर्वापक-
 माग्नौचं चेति केचित्सूतिकां मृतासुदक्ष्यां च दावाग्निना^२ ।
 मन्त्रहीनं^३ दाहयित्वा दशाहे ऽतीते तदस्त्रिभिः पाश्चात्प्र-
 पणैर्वाकृतिं कृत्वा^४ दहनं करोत्यथवा तदज्ञौव काषायतोयेः
 पञ्चगव्यैः कुशतोयेश्च स्त्रापयित्वा पुण्याहं कृत्वा प्रोक्षणैः प्रोक्ष्य
 विधिवद्दहनं कुर्तदित्येके । ॥ ३ ॥

श्वगर्भाया^५ मरणे स्यन्दमानेनोदरेण^६ जीवन्तं गर्भमासृज्य^७ ।
 भर्ता पुत्रो ऽन्यो बन्धुर्वा वैद्यकुशलाभ्यां^८ नाभ्युपस्थधोरन्तरे^९
 गर्भे^९ परिहरन्धिरण्यगर्भं इति 'शस्त्रेषोत्पाटयति' शस्त्र-
 स्पर्शनाद्गर्भस्य मरणे पतितो भवति । जीवन्तमपत्यमुन्मुष्य
 स्त्रापयित्वादाय^{१०} ध्वजौ लोकमातरमभ्यर्च्य तस्यान्यां मातरं
 कल्पयति । प्रेतायाः कुशावाद्येन प्राणाय स्त्रापानाय स्त्राहेति । १५

१ Thus, La Ed.; तदस्त्रान्. My; तदस्त्रीनाम्. Ma; तदस्त्रो Vi.

२ दवा. B.

३ इदं ins. La Vi My only.

४ प्रायश्चित्तं कृत्वा ins. Vi My.

५ अथ सम. Ma; Vi गर्भिण्या instead of सम. ।

६ स्यन्द. Ed.

७ Thus my conjecture; वैद्यकुशलाभ्यां Ma; वैद्यकुशलाभ्यां La
 Ed Vi My. .

८ .न्तरं Vi My.

९ गर्भं Vi My.

- ऊत्वा निग्रहं कृत्वा तां चापयित्वा विधिवद्दहनं करोति
 कुमारस्य जातकाग्नौ पूर्ववज्जातकं कुर्यात् । सूतकप्रेतकस्यो-
 रैकाहर्षेणनिपाते^१ तन्मथित्वा वासुहोमं ऊत्वा पृथगेवोत्थान-
 होमं पिण्डनिर्वापं^२ च करोति । ब्राह्मणाद्येऽपिण्डालाक्षौरङ्गिः
 ५ सर्पेण दंष्ट्रिणाग्निपातेनाग्निना पशुना वा पापमरणे तस्या-
 ग्नौशवाक्तोदकम्यनाश्रुश्रवभरणानुगमनदहनोदकवसिपिण्डदा-
 नादि कस्यचिन्नेव^३ कुर्यादेतानि । कर्तुंस्यान्नायणं तत्रह्यङ्गं
 प्रायश्चित्तं भवति । पापमृतस्य शरीरं दावाग्निना^४ शूद्रे-
 दाद्ययित्वा दशाहे ऽतीते नारायणवसिं कुर्याद्यथा पासाग्नि-
 १० पर्णेरेवाहतिदहनं करोति । श्रवस्य^५ दहनकाले । ऽतीते
 क्रियाहोने विपर्यासे च प्रेतकर्मणि सर्वत्र तिलैरेव वैश्वदेवं
 याम्यं पैत्रकं व्याहृतीत्य^६ प्रायश्चित्तं जुहोति । श्रवस्य दहनार्थं
 होमे ऊते तद्ग्राह्यत्वे पूर्ववद्ग्राह्यं^७ समिधमारोप्य सौकि-
 काग्नौ निधाय प्रायश्चित्तं कृत्वा तेनाग्निना दहनं
 १५ कुर्यात् ॥ ४ ॥

उपनयनादूर्ध्वं ब्राह्मणस्य मरणे सपिण्डानां दशाहमा-
 ग्नौचं विधीयते । दन्तजननादूर्ध्वं व्यहं नामकरणादूर्ध्वमेकाहं

१ एकाहे instead of एकाह • La Ma Vi My.

२ •निर्वापं Ma Ed Bh.

३ कस्यचिदपि नैव La Vi My.

४ इत्ना Ma again.

५ दहने Ed La Bh.

६ Thus Bh La Vi My ; भक्षिनि Ma Ed. .

जननादूर्ध्वं सद्यः श्रौचं^१ स्त्रियासु^२ मरणे विवाहादूर्ध्वं
 दशाहमष्टवर्षादूर्ध्वं त्वहं चौडकादूर्ध्वमेकाहं पूर्वं^३ सद्यः
 श्रौचं^४ 'मातापितृभ्रातृणां च सर्वेषु^५ दशाहमेव' गर्भे
 मृते गर्भिण्यास्तन्मासतुल्यैरहोभिराश्रौचं^६ सूतके चान्यसूतके
 प्राप्ते प्रेतके चान्यप्रेतके प्राप्ते पूर्वाश्रौचेन शुद्धिः खादितरस्य^७
 प्राप्ते ऽपरस्यैवाहोभिः^८ शुद्धिर्भवति^९ चसपिण्डश्रवस्य खानाल-
 करणे कृते त्वहं^{१०} दिवसं वा^{११} वहने कृते^{१२} खाला दश
 प्राणायामान्कला नक्षत्रदर्शनात्पूर्वं यामाहिराशीत^{१३} ताव-
 देवाश्रौचं^{१४} रात्रौ भूर्धोदयात्पूर्वमाशीतान्यथा तद्भासे प्रविष्टे
 श्रवभर्तुरेकाहं तद्गृहे^{१५} प्रविष्टे त्वहं तत्र भोजने कृते दशाहं^{१६}
 भवति^{१७} ॥ ५ ॥

प्रेतं ज्ञातिमज्ञातिं वातुगम्य खाल्वाग्निं स्पृष्ट्वा घृतं प्राश्री-
 यात्^१; आत्मनः पितुर्मातुश्च योनिबन्धुनं च मरणे विज्ञाते
 सचेत्सखानं करोति^२ । द्वितीये ऽहनि पुनर्दहनप्रभृति तदश्विन्यु-
 दकं दत्त्वा दक्षिणायं कूर्षं^३ निधाय तन्नाम्ना प्रेतमावाह्य
 तैलमध्वनं खानं वासोदकं दत्त्वा पाद्याचमनगन्धपुष्पधूप-
 दीपाचताचमनेरभ्यर्च्य^४ सायंप्रातर्बलिं दत्त्वोदकं ददाति^५ ।

१ त्रियस्य La Vi My.

२ Thus B; पूर्ववत् Ed; जननादूर्ध्वं La Vi My.

३ सर्वं La Vi My.

४ Thus Ma and in acc. with this reading Bh; परस्यैवाहोभि-
 रश्रुधिर्भे. La Vi My; परस्यैवाहोभिराश्रीचश्रुधिर्भे. Ed.

५ I have accepted the reading of Ma; चहं वा । संवचने कृते Ed;
 चहनि वा सचने कृते La Vi My.

प्रातर्बलौ हीने सायं दिगुषं सायं हीने प्रातर्दिगुष-
 मेवमा दशाहात्करोति । सकुक्षुटसूतिकोदश्यान्त्यजेरङ्गुनि स्पृष्टे
 पञ्चगव्यैः प्रधास्य बलिं दद्यात् । सप्तमे ऽग्रनि नवे मृत्पात्रे ।
 चिताखीन्यादाय^१ पुष्पनद्यां समुद्रे वा प्रचिपति ।
 ४ अन्नर्दशाहे ऽमावास्या यदि भवेत्तस्मान्मेव शेषाखीन्दत्त्वा
 बलिकर्म समापयति । दिक्प्रदर्शने महान्दोषो भवेत् ।
 दशमे ऽहन्येकदा बलिं दत्त्वाभ्यां विस्तृजेत् ॥ ६ ॥

जातदन्तस्य चौडकात्पूर्वं मरणे व्यहं भूमौ तूष्णीं बलि-
 निर्वापणमित्येके^२ । दहनप्रसृत्याहिताग्नेर्मरणप्रसृत्यनाहिताग्ने-
 १० रेकादशे ऽहन्येकोद्दिष्टं कुर्यात् । एकोद्दिष्टनिमित्तं आह्वे
 तस्मान्ना प्रेतनिमित्तं भुङ्क्तेति ब्राह्मणं वरधिला प्रेताद्य
 खधेति पाणौ तिस्रोदकं दत्त्वा होमं पिण्डदानं च कृत्वाकादि
 सकृत्सकृद्दत्त्वा भोजयेदुद्यन्तं^३ वा ददातीति केचित् । निमित्त-
 आह्वे मासे ऽतीते हीने च प्राजापत्यं^४ वरित्वा प्राथञ्चित्तं
 १५ जला पूर्ववदेकोद्दिष्टं कुर्यात्सपिण्डीकरणात्पूर्वं मामि मामि
 तस्मरणदिने पिण्डं निरुष्यैकं भोजयति । द्वादशे षष्ठे तृतीये
 वा मासे शुभकार्ये प्राप्ते द्वादशाहे^५ वा^५ सपिण्डीकरणं
 कुर्यात् ॥ ७ ॥

१ नवमे षट्. La Vi My ; नवमे. Ed.

२ चितायाखनी. Ma.

३ Thus Bh La Vi My ; बलिं निर्वापणमित्येके Ma Ed.

४ •दुद्यन्तं La Vi My ; •दुद्यन्तं Ed.

५ द्वादशाहे च Vi My.

पूर्वद्युर्वा विश्वेदेवार्थं त्रीण्यिषवर्धनेकं प्रेतार्थं सपिण्डी-
 करणमाहृते भोक्ष्यतामिति वरयित्वा स्वाहा० स्वधेति तेषां
 करे तिस्रोदकं दत्त्वा पितृभ्यः स्वधेति पाचं तिस्रोदकैः
 पूरयित्वा पितृनावाह्य तस्मात्त्वा प्रेताय स्वधेत्यन्यत्पाचं पूर-
 यित्वा प्रेतमावाह्य तथा होमं कृत्वा पिण्डं निदय्य विश्वे-
 देवाभ्यां द्विर्दिर्दत्त्वा पितृभ्यः प्रेताय सहस्रसहस्रत्वा ताभ्यो-
 जयति । पितृपिण्डैः प्रेतपिण्डं समारोप्य पितृपाचोदकैः प्रेत-
 पाचोदकं संयोजयति । सपिण्डीकरणे होने कृतं शुभकार्यं
 विनश्यति । तस्मात्प्रायश्चित्तं कृत्वा सपिण्डीकरणं कृत्वा भिक्षे
 ऽहनि विष्णुसूक्तं मिन्दाकृत्याश्रावितादीन्कृत्वा पुनः शुभकर्म १.
 कुर्यात् । अष्टकाहोने तदंशविनाशो भवेद्यज्ञेनाष्टकं करोति ।
 यथोक्तजसदानपिण्डनिर्वापनाह्वानभोजनेषु अद्भया कृतेषु सर्व-
 सम्यत्सृष्टद्विवर्धनं च भवेदिति विज्ञायते ॥ ८ ॥

गृहस्थस्योपाधिने^१ विच्छिन्ने यदि प्राणोत्क्रान्तिर्दृष्टानु-
 ज्ञातस्तत्पुत्रः^२ ओचिद्यागारादग्निमाहृत्य संस्तृतायां भुवि ॥
 व्याहृतिभिः संस्थाप्योपतिष्ठेत जुष्टो दसूना इत्यथैनं परिसमूह्य
 परिस्तीर्य पृथुच्छान्द्यं^३ विलाप्योत्पुत्रं रुचिं चतुर्दशैतं गृहीत्वा
 रुद्रं व्याहृतीर्कृत्वा पुनरपि पूर्ववद्गृहीत्वा पूर्वं देवाः प्राणापाना-
 वितिं दाभ्यां मा ला वृषीं संवाधिष्टां मा ला वृषीं संवाधेयामिति

१ - विवर्धनं Bh^१ Vi My ; वर्धनं without वि Ma La Ed.

२ अथ गृह० Ma Ed.

३ बुद्ध्यानुशा० Vi My.

दाभ्यामग्ने ऽभ्यावर्तिष्यग्ने अङ्गिर इति दाभ्यां पुनश्चत्तं च
 रथ्येति^१ दाभ्यामथास्याग्ने ब्राह्मण एकहोतेति दाभ्यां क्रमेण
 चतुर्होतानि ऊत्वा पुनश्चतुर्होतं गृहीत्वा महाव्याहतीच^२ ।
 जुञ्जथादेवमग्निमुत्पाद्य^३ पूर्वोक्तेन विधिना दहनं कुर्यात्^३ ।

५ ॥ ६ ॥

सप्तमः प्रश्नः समाप्तः ॥

॥ समाप्तं श्रृङ्खलचम् ॥

१ La Vi and My differ considerably ; रथ्येति दाभ्यां क्रमेण चतुर्होतं गृहीत्वा (these three words om. Vi) अथास्याग्ने ब्राह्मण एकहोतेति महाव्या० ; Ed agrees with Ma (the text accepted by me), omitting only after क्रमेण the words चतुर्होतानि ऊत्वा पुनश्च ।

२ - हतीच ऊत्वाग्निमुत्पाद्य Ma Ed.

३ After कुर्यात् Ma Bh ins. इति विधिनाः प्राच ; moreover the Bh. reads प्राच प्राच indicating the close of this text.

अथ वर्णाश्रमधर्मं^१ ब्राह्मणचरित्रवैश्वशुद्धा मुखवाङ्मरु-
पादिषु^२ जीताश्वत्वारो वर्णा^३ यस्माद्ब्राह्मणो ऽस्य मुख-
माषीदिति श्रुतिः^४ पूर्वेषां यथाणां निषेकाद्याः संस्कारा
विधीयन्ते^५ तेषां द्विजन्मनां वेदाधिकारसंस्काराद्ब्राह्मणस्याध-
यनाध्यापनसंजनयाजनदानप्रतिग्रहाणि^६ षड्दर्माणि भवन्ति
चरित्रवैश्वयोर्यजनाध्ययनदानानि^७ चरित्रस्य प्रजापालन-
दुष्टनिग्रहयुद्धाः^८ वैश्वस्य पाशुपाख्यकुसीदवाणिष्वानि^९
शुद्धस्य द्विजन्मनां शुश्रूषा कृषिसैव^{१०} ब्राह्मणस्याश्रमाश्वत्वारः
चरित्रस्याद्यास्ययो वैश्वस्य^{११} दावेव^{१२} तदाश्रमिणस्वत्वारो ब्रह्म-
चारी गृहस्थो वानप्रस्थो भिचुरिति^{१३} ॥ १ ॥ १०

उपनीतो ब्रह्मचारी मेखलोपवीताजिनदण्डधारी खाला
तर्पणं ब्रह्मयज्ञं सायंप्रातः सन्ध्योपासनसमिद्धोमौ च कुर्वन्गुरोः
पादावृषसंगच्छ नित्याभिवन्दौ व्रतेनाध्ययनं करोति^१ स्थिते
गुरौ स्वेयादुत्थिते पूर्वसुत्याय व्रजन्ममनुगच्छेदासीने शयाने
अनियुक्तो नीचैरन्वासनप्रयने^२ कुर्यादनुक्तो^३ यत्किञ्चित्कर्म १५
नाचरति^४ अनुक्तो ऽपि स्वाध्यायनित्यकर्माप्याचरेदुष्णाम्बु-
खानदन्तधातनाञ्जनां नुलेपनगन्धपुष्योपानट्कचदिवास्वापरेतः-

१ •यद्यः Tri.

२ युवानि Tri.

३ •वाचिष्यं My.

४ वैश्वस्याद्यावेव Ed Tri.

५ अयनं Tri; नीचैरन्वासनप्रयने न कुर्याद= My and first hand of Vi, where •अयनं is changed in •अयिनं ।

धर्मैः १।२, ३।)

स्कन्दसौदर्शनस्यर्शनवैयुनानि^१ कामक्रोधसोभनोदमदमात्सर्ध-
 षिंसादौनि वज्रं धित्वा सदा शुश्रूषुर्गुरोः प्रियहितं कर्माणि
 कुर्वीतदिर्वी वाक्चित्तानुकूलः प्रियं^२ सत्यं वदत्यतिं ऽप्य-
 सत्याप्रियं^३ निन्दं नाचक्षीत्^४ मधुमांसमत्सरसंशुक्ताद्यभोज्य-
 ५ भोजनवर्जं भैक्ष्याचरणं कृत्वा गुरुष्वानुज्ञातो भैक्ष्यान्नमन्नीयाद्गुरु-
 वद्वदौचितानामाख्यां^५ न ब्रूयाद्गुरुवभावे तत्पुत्रे च गुरुवत्कर्मा-
 चरति ॥ २ ॥

ब्रह्मचारिणश्चतुर्विधा गायत्रो ब्राह्मः प्राजापत्यो नैष्ठिक
 इति^१ गायत्र उपनयनादूर्ध्वं चिराचमचारस्त्रयणाग्नी गायत्री-
 १० मधौत्या सावित्रव्रतसमाप्तेरच^२ व्रतचारौ^३ । ब्राह्मः सावित्र-
 व्रतादूर्ध्वमनभिग्रस्तापतितानां गृहस्थानां गृहेषु भैक्ष्याचरणं
 वेदव्रतचरणं च कृत्वा द्वादश समा विंशतिसमा वा गुरुकुले
 स्थित्वा वेदान्पेदौ वेदं वा सूत्रसहितमध्ययनं कृत्वा गार्हस्थ्यानु-
 चरणं कुर्यात्प्राजापत्यः स्नात्वा नित्यकर्मब्रह्मचर्यं श्रीसो नारायण-
 ५ परायणो वेदवेदाङ्गार्थान्विचार्य दारुसंयहणं करोति । प्राजा-
 पत्ये चिसंवत्सरादूर्ध्वं न तिष्ठेदित्युषयो वदन्ति । नैष्ठिकः
 काषायं धातुवस्त्रमजिनं वस्त्रं वा परिधाय जटीं शिखी

१ • स्नाप. Vi My Bh; • स्त्र. Ed Tri;— • वैयुनानि Vi My Bh;
 मधुन. Ed Tri.

२ Vi My om.

३ Thus Ed Bh; • सत्यं प्रियं Vi My; • सत्यमप्रियं Tri.

४ भैक्ष्यान्न. Ed Tri; भैक्ष्यन्नमं. Vi My; भिष्यान्नं Bh.

५ समाप्ते व्रत. My; समाप्ते चव्रत. Vi.

वा मेखलो दखी सूचास्त्रिधारी ब्रह्मचारी ह्यधिरचार-
लवणाग्रौ धावदात्मनो विप्रयोगसावहुदकुले खिला निवेदित-
भेषभोजी भवति । ॥ ७ ॥

दारास्यंष्टं मृहलो ऽपि खानादिनिघमाचारो नित्य-
नौपासनं कृत्वा पाकयज्ञयाजी वैश्वदेवहोमानो मृहागतं गुहं ।
खानाकं च प्रत्युत्थायाभिवन्धासनपाद्याचमनानि प्रदाय हृतदधि-
चौरमिअं^१ मधुपर्कं च दत्त्वासाद्येयंयाग्निकि भोजयति^१ भिक्षुब्रह्म-
चारिणो ऽतिथौन्वेदविदः श्रोत्रियाभ्यिदृष्याचार्यत्विष्णातुल-
यशूरादौनभागतांभ्यालवृद्धाननाथार्ताध्वान्तांश्च यथार्थं पूज-
यत्यग्नौ ऽप्ययं भिक्षां वा षोडशं दत्त्वा शेषं मुञ्चति ।
दद्यात्तद्यज्ञौचाचारयुतः^२ स्वाध्यायतर्पणाभ्यामृषीन्ब्रह्मवर्षिहोम-
जसपुष्याद्येर्देवान् आद्वैः पुत्रैश्च पितृभ्यस्त्रिणा भूतानसाद्यै-
र्मनुष्यांश्च नित्यमर्षयेद्दृषधयेण^३ मुक्तो ऽनुषो भवति । ॥ ४ ॥

मृहसास्यतुर्विधा^१ वार्तावृत्तिः शास्त्रीनवृत्तिर्यायावरो
चोराचारिकश्चेति^१ वार्तावृत्तिः कृषिगोरक्षत्राणिज्योपजीवी^१ ।
शास्त्रीनवृत्तिर्निषमैर्युतः पाकयज्ञैरिद्वाग्नौनाधाय पक्षे पक्षे
दर्शपूर्णमासयाजी चतुर्षु चतुर्षु मासेषु चातुर्मासयाजी षट्सु
षट्सु मासेषु पशुबन्धयाजी प्रतिशंवत्सरं सोमयाजी च ।

^१ दधिहृतं instead of हृतदधि Tri Bh.

^२ युक्तः Ed.

^३ Thus Ed Bh ; नित्यमर्षये. My ; नित्यं तर्पये. Vi Tri ;— ऽन्व
Vi Bh ; ऽचैर Ed Tri Bh.

धायावरो हविर्धनैः सोमयज्ञेषु वजते याजयत्यधीते ऽथा-
 पयति ददाति प्रतिगृह्णाति षट्कर्मनिरतो नित्यमग्निपरि-
 चरन्मतिथिभ्यो ऽभ्यागतेभ्यो ऽस्नाद्यं न कुर्वते । चोरा-
 चारिको निचमैर्धुक्तो वजते न याजयत्यधीते नांध्या-
 पयति ददाति न प्रतिगृह्णात्युच्छृण्वन्तिसुपजीवति नारायण-
 परायणः सायंप्रातरग्निहोत्रं जुला मागंशोर्वज्येष्ठमासयोरग्नि-
 धारागतं वनौषधिभिरग्निपरिचरणं करोति ॥ ५ ॥

गृह्यसूत्रः सप्तमोऽध्यायः पञ्चाग्निभिस्त्रेताग्निभिर्वा गृह्णादना-
 श्रमं यात्यस्नाहिताग्निनाहिताग्निस्त्रौपासुनमरस्थामारोय गृहे
 १० मधिला आमणकौषविधानेनाधायाचारं जुला आमणकाग्नि-
 मादाय हतौथमाश्रमं गच्छेत्पूर्ववदन्ध्यालक्षप्रोक्षणेस्त्रेतादि-
 कर्म कुर्यात् । हतौथामपि वेदिं परिगृह्य षडङ्गुलार्थेर्धर्म-
 र्धचिते ऽधस्त्रिधा कृतं रज्जुवन्मूले बद्धं षट्त्रिंशद्दङ्गुलपरमाणं
 परिस्तरणकूर्चं जुला मध्यवेद्यां परिस्तृणाति आमणकं ।
 ११ आमणकयज्ञं यज्ञदेवतविश्वान्देवानित्यन्मवावाह्यान् निदध्या
 आमणकाय स्वाहा आमणकयज्ञाय स्वाहा यज्ञदेवतविश्वेभ्यो
 देवेभ्यः स्वाहेत्यन्तं जुला चरं जुहुयादित्याघातविशेषः ।
 आमणकाग्नेसोर्ध्वंवेदिर्दात्रिंशद्दङ्गुलार्थता चतुरङ्गुलविस्तारो-

१ हतौथम. Bh Vi My.

२ पचितमथ. Vi My.

३ Thus Ed My; धर्मं Trī Vi; धर्मं हलान् Bh.

४ Thus Ed and Bh; चाथानविशेष My Trī; चाथाने वि. Vi.

कताः^१ मध्यमा तत्परिगता पञ्चाङ्गुलिविसारा^१ चतुरङ्गुली-
सोधाधर्माङ्गुलंवेदिविसारोक्तता तृतीया वेदिर्दादशाङ्गुलं मध्ये
निर्घं प्रिवेदिचहितं •कुण्डं कृत्वाधाय वनस्यो नित्यमौपा-
सनवत्सायंप्रातरंजतीर्जला महाव्याहृतिभिः आमणकाग्निं
जुहुवाद्दपत्नीको दारैरग्निभिर्विना वनं गच्छेत् ॥ ६ ॥

वानप्रस्थाः सपत्नीका अपत्नीकाश्चेति^१ सपत्नीकास्तु-
र्विधा^१ श्रौदुम्बरो वैरिहो वालखिल्यः फेनपश्चेति^१ श्रौदु-
म्बरो ऽकष्टफलावाप्यौषधिभोजी^१ मूलफलाग्नी वा सवण-
द्विङ्गुलशुनमधुमत्स्यमांसपूत्यन्नधान्यान्क्षपरस्यर्शनपरपाकवर्जी^१
देवर्षिपितृमनुष्यपूजी वनचरो ग्रामवद्विष्कृतः सायंप्रातरग्निहोचं^१
ज्जला आमणकाग्निहोमं वैश्वदेवहोमं च कुर्वन्क्षपः समाचरति^१
आमणकाग्निमेकमेवाधाय जुहोतीत्येके^१ वैरिहः प्रातर्यां दिशं
प्रेक्षते तां दिशं गत्वा तत्र प्रियङ्गुयवशंशामाकनीवारादिभि-
र्लक्ष्मैः स्तकीयानतिथींश्च पोषयित्वाग्निहोचआमणकवैश्वदेव-
होमी नारायणपरायणक्षपःश्रीसो भवति^१ वालखिल्यो^१
जटाधरस्यौरवस्त्वस्रवसनो ऽर्काग्निः कार्त्तिक्यां पौर्णमास्यां
पुष्कलं शुक्लमुत्सृज्यान्वया शेषान्मासानुपजीव्य तपः कुर्यात्^१
अस्य सूर्थ एवाग्निर्भवतीत्यामनन्ति^१ फेनप चद्रण्डक उन्मत्तको

१ Some Mss. चङ्गुलि, others चङ्गुल ।

१ युक्तुष्टफला • Vi My; युक्तु • Tri.

१ Uncertain; • पूत्यन्नधान्या • Vi My; • पूत्यन्न(धान्य) • Ed; • पू(त्य ?
तथा)न्या Tri; Bh: पूत्यन्नं दुग्न्मासम् । अन्यर्थास्तस्रवसादि परस्परं चार्कं वर्जयति
परपाकवर्जी भवेत्; • पराकवर्जी Ed, परवानवर्जी Tri.

निरोधकः श्रीर्षपतितपस्त्राहारी चान्द्रायणग्रतं चरन्प्रथिवी-
शायी नारायणं, ध्यायन्मोक्षमेव प्रार्थयते ॥ ७ ॥ ..

- * अपत्नीका वज्रविधाः^१ कासाग्रिका^२ उद्दण्डसंघना
अश्लक्ष्ण उदपक्षिणो दन्तोत्सृष्टिका उज्ज्वलिकाः संद-
५. र्शनवृत्तिकाः^३ कपोतवृत्तिका मृगशारिका वृक्षादायिनः
शैलफलकादिनो^४ ऽर्कदग्ध्रिणो वैष्वाग्रिनः^५ कुसुमाग्रिनः
पाण्डुपद्माग्रिनः कालान्तरभोजिन एककाशिकासतुष्काशिकाः
कण्टकशायिनो वीरासनशायिनः पञ्चाग्रिमध्यशायिनो धूमा-
ग्रिनः पाषाणशायिनो ऽध्ववर्गाहिन उदकुम्भशायिनो मौनिन-
१०. स्वाक्शिरसः सूर्यप्रतिसुखा ऊर्ध्वबाहुका एकपादस्थिता-
श्चेति विविधाचारा भवन्तीति विज्ञायते ॥ ८ ॥

अथ भिक्षुका मोक्षार्थिनः कुटीचका वज्रदका इवाः
परमहंसाश्चेति चतुर्विधा भवन्ति । तत्र कुटीचका गौतमभार-
दाजयाज्ञवल्क्यहारीतप्रभृतीनामाश्रमेष्वष्टौ ग्राह्याश्चरन्तो योग-
१५. मार्गतत्त्वज्ञा मोक्षमेव प्रार्थयन्ते । वज्रदकास्त्रिदण्डकमण्डलु-
कापायधातुवस्त्रग्रहणवेषधरिणो ब्रह्मर्षिगृहेषु चान्येषु^६ साधु-
वृत्तेषु मांसस्रवणपर्युषितासं वर्जयन्तः^६ कर्मगारेषु भैक्षं कृत्वा

१ काशुकीका Ed ; काशुशिका Tri ; काशुशिका Vi My ; कासाग्रिकाः Bh

२ Thus Vi My Bh ; सन्दशन० Tri ; संदशन० Ed.

३ शदिनो Ed.

४ विष्वा० Ed Bh.

५ Thus Vi My Bh ; Tri Ed om. चान्ये

६ वर्जयिता Ed ; वर्जयेत् Vi My.

मोक्षमेव प्रार्थयन्ते । हंसा नाम याने वैकराचं नगरे
 पञ्चरात्रं वसन्तसप्तदशपरि न वसन्तो गोमूलगोमथाहारिणो
 वा^१ मासोपवासिनो वा^२ जित्यचान्द्रायणप्रतिनो दित्यसुत्यांन-
 मेव प्रार्थयन्ते । परमहंसा नाम वृक्षैकसूत्रे शुन्यागारे अशाने
 वा वासिनः साम्बरा दिगम्बरा वा^३ न तेषां धर्माधर्मौ ।
 सत्यानृते शुद्धशुद्धादि दैतं^४ सर्वसमाः सर्वात्मानः^५ समस्रोष्ट-
 काक्षनाः^६ सर्ववर्षेषु भेषाचरणं सुवन्ति । ब्राह्मणानां चातुराश्रम्यं
 चषिषाणां त्वाश्रम्यं वैश्यानां ज्ञाश्रम्यं विहितं । तत्फलं हि
 सकामं निष्कामं चेति द्विविधं भवति । सकामं नामेह^७
 संसारे ऽभिवृद्धिं ज्ञात्वा पुत्रलाभाद्यभिकाङ्क्षणमन्वत्सर्गादि- १०
 कस्यकाङ्क्षणं वा । निष्कामं नाम किञ्चिदनभिकाङ्क्ष्य यथा-
 विहितानुष्ठानमिति । तत्र निष्कामं^८ द्विविधं भवति प्रवृत्ति-
 निवृत्तिश्चेति । प्रवृत्तिर्नास्तु संसारमनाकृत्य ब्रह्मज्ञानं समा-
 श्रित्य प्राणार्थमासनप्रत्याहारधारणायुक्तो^९ वायुजयं कृत्वा-
 षिमाद्यैश्वर्यप्रापणं^{१०} । तत्पुनरपि तपःसयाज्यप्रापकत्वाद्वाधि- ११

१ Tri om.

२ Vi My om.

३ इन्द्रयुतं instead of दैतं Vi My.

४ असनः Vi My.

५ समस्रोष्टाश्रमाक्षनाः Vi My.

६ एष given by Ed Bh only.

७ तन्निष्कामं Ed Tri.

८ द्विधा Vi Bh.

९ शारवाणामयुक्ती Ed only.

१० शिमाद्यैश्वर्यं Ed only.

वाङ्मयाच्च^१ नाद्रियन्ते परमर्षयो^१ निवृत्तिर्नाम लोकाणाम-
 नित्यत्वं ज्ञाना परमात्मनो ऽन्यत्र किञ्चिदस्तीति संसारमना-
 दृष्ट्य च्छिन्ना भार्गवमयं पाशं जितेन्द्रियो भूत्वा^२ शरीरं
 विहाय चेषन्नपरमात्मनोर्योगं कृत्वातीन्द्रियं^३ सर्वजगद्दीप्त-
 ५ मशेषविशेषं नित्यानन्दममृतरसपानवत्सर्वदा^४ दृष्टिकरं परं
 ज्योतिः प्रवेग्नकमिति^५ विज्ञायते^५ ॥ ९ ॥

निवृत्त्याचारभेदाद्वि योगिनस्त्रिविधा भवन्ति सारङ्गा
 एकाद्यां विसरगाश्चेति^१ अनिरोधका निरोधका मार्गंगा
 विमार्गगाश्चेति चतुर्विधा सारङ्गा^१ दूरगा अदूरगा धूमध्यगा
 १० असंभक्ताः संभक्ताश्चेत्येकाद्याः पञ्चधा भवन्ति^१ न सर्वज्ञावन्तो
 विसरगास्तत्र सारङ्गाः सारं चेषन्नसं गच्छन्तीति सारङ्गा-
 स्तेष्वनिरोधका अहं विष्णुरिति ज्ञात्वा ये चरन्ति तेषां
 प्राणायामादधो न सन्ति^१ ये तु निरोधकस्तेषां प्राणायाम-
 प्रत्याहारधारणादधः षोडश कक्षाः सन्ति,^१ ये मार्गगास्तेषां
 १५ षड्धे प्राणायामादधो^१ ये विमार्गगास्तेषां^५ यमनियमासनप्राणा-
 यामप्रत्याहारधारणाधानसमाधयश्चित्यष्टाङ्गान्कल्पयन्तो ध्येय-
 मप्यन्यथा कुर्वन्ति^१ ॥ १० ॥

१ तपःशयनम् • Tri ; तत्कल्पयन्तम् • Vi My.

२ ज्ञाना यदतीन्द्रियं Tri ; कृत्वा यदतीन्द्रियं Vi My.

३ नित्यानन्दात्मनः • Vi My.

४ ज्योतिस्तत्पदे • Tri Vi My.

५ Only the Bh. as given in the text. Vi My omf. यम ; नियमयना-
 Ed Tri.

अथैकार्या^१ एक एवर्विर्वेषां त एकार्यास्तिषु ये दूरगा-
सोषामयं मार्गः^२ पिङ्गलाया नाडिकायादित्यमण्डलमनुप्रविश्य
तत्रस्थेन^३ पुरुषेण संयुज्य ततश्चन्द्रमण्डलं तत्रस्थेन^४ पुरुषेण
ततो विद्युतं तत्रस्थेन^५ पुरुषेण पुनः क्रमेण वैकुण्ठसायुज्यं
यन्ति^६ ये ऽदूरगासोषामयं धर्मः^७ चेचञ्चपरमात्मनोर्योगं^८
चेचञ्चदारेण^९ कारयित्वा तत्रैव समस्तविनाशं ध्यात्वाकाशव-
त्सन्तामात्रो ऽहमिति ध्यायन्ति^{१०} भूमध्यगाः चेचञ्चपरमात्मनो-
र्योगि सत्त्वरूपाग्निदारेण भूमध्यं नीत्वा पद्मभ्यो ऽङ्गुष्ठादिभ्यः
स्थानेभ्य आकर्षणं पुनः पिङ्गलादारेण^{११} निष्क्रमणं^{१२} प्रलयान्तं
चेचञ्चयोगान्तं वा^{१३} कुर्वन्ति^{१४} असंभक्ता नाम मनसा ध्यानं^{१५}
कुर्वन्ति^{१६} तत्प्रतिपादनागमं श्रोत्रेण शृण्वन्ति^{१७} चक्षुषा
देवताकारं^{१८} पश्यन्ति^{१९} घ्राणेन गन्धमनुभवन्ति^{२०} पाणिना
देवतां^{२१} नमस्कुर्वन्ति^{२२} संभक्ता नाम ब्रह्मणः सर्वव्यापकत्वा-
द्युक्तमयुक्तं यो ऽसौ परमात्मा तस्य ऽयाथाकाशवत्तिष्ठति^{२३}
तस्माद्ब्रह्मणो ऽन्यत्^{२४} कुचचिदात्मानं प्रतिपद्यते ऽसौ^{२५}
भूमध्यगतस्यापि संशयाच्चिथ्यमाणमेवेत्युक्तं^{२६} तस्माद्ब्रह्मव्यति-

१ Thus Vi My; तत्रस्थेन Bh; तत्रस्थेन Ed Tri.

२ संशयं ins. Vi My Tri.

३ पिङ्गलाया हा० Tri Vi; साया हा० My; पिङ्गलादारेण Bh.

४ Thus Vi My Bh; निष्क्राम० Ed Tri.

५ वा belongs acc. to the Bh to the text; om. Tri Vi My;
च Ed.

६ Thus Bh only; ईवताकारं all the other sources.

७ Thus Vi My Tri; ना Ed.

८ Or write अं न ?

रिक्तमन्यञ्चोपपद्यते । विविधसरणाद्विविधदर्शनात्कृपयगंगामि-
त्वादिसरगाः । पुरा प्रजापतिरपदेग्रगूषणार्थं विसरगपञ्च
दृष्टवान् । तं दृष्ट्वा सुनयो ऽपि मोहं जग्मुः किं पुनर्मनुष्याः ।
विसरगपशूनामहंकारयुक्तानां जन्मान्तरेषु सुक्तिर्नास्मिञ्जन्मनि ।
५ तस्मादिसरगपञ्चो नानुष्ठेयो । केचिदिसरगाः । कायक्लेशा-
त्केचिन्मन्त्रजपात्केचिद्येन । केनचिद्भ्यानेन । केचिद्येन केन
चिदक्षरेण केचिदायुजयादन्ये परमात्मना चेचजं संबोध्य
ध्यान्येते । परमात्मसंयोगमेव नेच्छन्ति । हृदिस्थ एव
पुरुष इति वदन्ति । केचिन्न किञ्चिद्भ्यामिति यथोक्ता-
१० नुष्ठानं योगमिति ज्ञात्वा सुक्तिमिच्छन्ति । तेषां विस-
रगपशूनां जन्मान्तरेषु सुक्तिर्नास्मिञ्जन्मनि । तस्मिन्नेव जन्मनि
मोक्षकाङ्क्षिणा विसरगपञ्चो नानुष्ठेयः । सगुणे ब्रह्मणि
बुद्धिं निवेश्य पश्चात्निर्गुणं ब्रह्माश्रित्य यत्नं कुर्यादिति
विज्ञायते ॥ ११ ॥

यच्छे ऽष्टमो धर्म प्रथमः प्रश्नः समाप्तः ॥

१ Thus Ed Bh; विसरगाः केचिन्काय. the other sources; in either case one केचित् seems to be superfluous.

२ Thus Ed B₂ (which, however, reads रके instead of रवे); रव instead of रवे the other sources.

३ Before हृदि. Ed ins. केचित् and probably also Bh.

४ I have accepted the reading of Vi My; ब्रह्माश्रित्य मोक्षे नित्यं यत्नं
५ Ed; ब्रह्मण्ये यत्नं कु. Tri.

अथ वनस्यस्य आमणकविधानं^१ । गृहस्यः शोमथावी
 पुषं पौषं च दृष्ट्वा तत्पुषादीं गृहे संस्थाप्य मौष्यं कलां
 प्राजापत्यं कृत्वा चरेत्^२ । वसन्ते शुक्लपक्षे पुष्यर्षे पत्न्या सर्षि
 वनतश्चमं धाति^३ । पूर्वस्निग्धिवशे कृतस्नानः संकल्प्य कुशोदकं
 पौलोपवासं कुशादौपासनहोमं ऊत्साग्निमयं ते धोणिरित्य-
 रथामारोपयेद्द्वैत्रैपूर्णमासविधानेन दर्भादींशंसृष्ट्वा पूर्ववत्प-
 रित्तरणकूर्वाग्निरिधींश्मिधो^४ वेणुदण्डोपवीतकमण्डलुवस्त्र-
 सादींशं भरति^५ । पूर्वोक्तविधिनाग्निमुपुष्टं कुशादपरस्निग्धिवशे
 वैश्वानरसूक्तेनाग्निं मथित्वा प्रर्ष्यात्वाग्नाग्नाद्याद्युपावरोहेत्यग्निं
 निधाय पूर्ववत्प्राणकाम्याद्याचारं जुहोति^६ । प्रणस्याग्निं परि-
 शिष्याग्ने प्रायश्चित्ते त्वमिति पञ्चप्रायश्चित्तं ऊत्सापोहिरण्य-
 पवमानैरात्मानं प्रोक्ष्य ब्रह्मादेवत्यं वैष्णवं पञ्चवाहणं च
 प्रधानप्रमथ्याहृत्यभं यजेत्^७ ॥ १ ॥

अग्नेः प्रतीत्यां द्वौ कुशौ पूर्वोपौ न्यस्योर्ध्वं ऽस्मानं
 निधाय तत्सवितुर्वरेण्यमिति दक्षिणपादाङ्गुष्ठायोणाग्नामनिधि-
 तिष्ठेत्तेजोवत्सव इति^८ वस्त्रसमजिनं चौरं वा परिधाय पूर्व-
 वत्सोमसादींस्त्रींश्चपक्वेतान्युत्तरीयं कृत्वाजिनं चाददात्याचस्य^९

१. Thus Ed and Bh; आमणकं. the other sources.

२. पूर्ववत्कूर्वाग्ना परिषो. Vi My.

३. यजेत Ed Tri.

४. Reading of the pratika uncertain (cp. II. 14 : 32. 11); तेजो-
 वत्सव इति Tri; Bh; तेजोवत्सवाः सवितुरिति Ed; तेजोवत्सवा इति My;
 ते तेजोवत्सवा इति Vi.

५. चाददात्या. Ed; चददात्या. the other sources.

स्वस्ति देवेत्यग्निं प्रदक्षिणं^१ प्रथमं च कृत्वासीत्^२ । अ-
 नो देवोरिन्द्रि स्वसूत्रिं प्रोक्ष्य जयानभ्याताग्रायाश्चतु-
 र्धात्तस्य ऊलाच्यग्रेषु प्राणायामेन प्राप्नोयाद्यग्निं योग-
 इति द्विराचम्य अतमिञ्चु अरद इति प्रणाममागच्छ्य सम-
 १ गम्यसीति प्रदक्षिणं चादित्यस्य कुर्वीत^३ । राष्ट्रसदस्योर्ध्वांशं
 कूर्चं गृह्णीयात्^४ । ओं भूस्तसवितुरो भुवो भर्गो देवस्यो
 सुवर्धियो यो न इति पञ्चो व्यसामो भूर्भुवस्तसवितुरो
 सुवर्धियो यो न इत्यर्धर्चामो भूर्भुवः सुवस्तसवितुरिति
 समस्तां च सावित्रीं जज्ञा वनाश्रमं .प्रविश्य ब्रह्मचर्यव्रतं
 १० संकल्पयेत्^५ ॥ २ ॥

तत्पत्नी च तथा ब्रह्मचारिणी स्यात्^६ । स्वयमेवाग्निं
 प्रदक्षिणीकृत्याञ्छ्वेन प्रार्जापत्यं धातादीन्निन्दाऊतो विष्किञ्च-
 मैश्रं वैश्वदेवं वैष्णवं ब्राह्मं विष्णोर्मुक्तादीन्प्राजापत्यसूक्तं तद्गत-
 वत्सं च पुनः प्रधानान्मुत्वा प्राजापत्यव्रतं^७ बध्नाति^८ । स्थिला
 ११ देवस्य त्वा यो मे दण्ड इति दाभ्यां पञ्चसप्तनवान्यतन्त्रेः
 पर्वभिर्युक्तं केग्रान्ताथत्वं वायव्यं वैष्णवं द्विदण्डमादंदाति^९ । येन
 देवा इति कमण्डलुमुद्गृह्णीष्यौ पूर्ववदुपानट्कृत्वे च गृह्णात्यग्नी-
 ग्गार्हपत्यादींसोऽवाह्याग्निहोत्रं ऊलाहवनीचे प्राजापत्यं
 विष्णुसूक्तं च .सर्वेषाग्रये स्वाहा सोमाथ स्वाहा विष्णवे स्वाहेति
 १० ऊलाग्नीनरूप्यामारोपयति^{१०} । वने^{११} ऽद्रौ विविक्ते नदीतीरे^{१२}

१ Vi only : प्रदक्षिणीकृत्य प्रव्यासीत् ; २ om. Tri.

३ Thus Ed Tri My Vi ; चादधाति Bh.

४ वने वाग्नी नदीतीरे विविक्ते Vi My.

वनाश्रमं प्रकल्प्य यथोक्तमग्निकुष्ठानि कुर्थात्पत्न्या सशामी-
नादाय पञ्चादिसंभारशुक्तो वनाश्रमं समाश्रयति । ३ ॥

अन्थोद्यतने प्रोक्ष्य खनित्वा लेखाः षड्भित्त्वि^१ स्वर्णशकलं
श्रीहींस निधाय आमणकाग्निं निदध्यात् । वन्यानेव पार्थिवा-
न्यानस्यत्याम्बुत्तौरोद्धताच्छृणान्युराणां कुशदभानूर्णांस्तुकां^२ स-
द्यायं सुगन्धितेजनं गुग्गुलुं हिरण्यकलासूर्यकान्तं च
संभरति । वानप्रस्थानृत्विजो वृत्वाग्निं^३ मथित्वा गार्हपत्यादी-
स्वेताग्नीन्पश्चाग्नीन्वान्याधेयक्रमेणाधायान्कृती द्वे द्वे ऊला नित्यं
दिकालं वन्यैरेव जुहोति । वनाश्रमी मुनिः स्नानशौचस्नाध्याय-
तपोदानेभ्योपवासोपस्थानिग्रहव्रतमौनानौति नियमान्दशैता- १०
न्सत्यानुशंखाज्वचमादमप्रीतिप्रमादमार्दवाहिंमामाधुर्चाणौति
यमान्दशामूंश्च समाश्रयति । भक्त्या^४ विष्णुं ध्यायन्नग्निहोच-
आमणकाग्निहोमौ दिकालं, नोत्सृजन्ग्राम्यश्रमं त्यक्त्वा वन्यौ-
षधीः^५ फलं मूलं शकं वा नित्याश्रमं संकल्प्य तिरोधा भूरित्या-
हृत्यापराह्णे^६ स्नयं पत्नी वा हविष्यमास्त्रावितं पश्यति । १५
वैश्वदेवान्ते ऽतिथौनभ्यागतां प्राश्रयित्वा मितं प्राश्राति । ४ ॥

१ षड्भित्त्वि Vi My.

२ Thus Ed Bh; चोर्षान् instead of शकान् the other sources;
जर्षकां instead of जर्षत्तुकां Vi My.

३ वर्धयित्वा instead of षट्त्वा Vi My.

४ वन्यौषधीभिः Ed Bh.

५ Thus Ed Tri; भूरित्याहृत्या० Vi My; रतिं याहृतिभिः Bh.

- राशौ नाश्रीयाद्दधस्ताद्भांसृष्टानि पर्णानि वासौर्धं सुप्रतः
सुप्रतां पत्नीं विनैकः शचीत^१ सास्य शुश्रूषां क्रोत्थेनां
नोपगच्छेत्^२ मातृवस्त्रिष्कामः प्रेक्षेतोर्ध्वरेता जितेन्द्रियो^३ ।
दर्शपूर्णमासौ चातुर्मासं नक्षत्रेष्टिमापद्यष्टिं च वन्यौषधीभिः
५ पूर्ववद्यजेदनुकमान्मूलैः^४ फलैः पत्नैः पुष्यैर्वा तत्तत्कालेन पत्नैः
स्वयमेव संग्रीर्णैः प्राणं प्रवर्तयन्नुत्तरोत्तरे ऽप्यधिकं तपःसंयोगं
फलादिशिष्टमाचरेद्दधवाहिताग्निः सर्वानग्नीनरण्यामारोष्य सर्वैः
संवापमन्त्रैः पार्थिवान्वा नस्यत्यांस्य सर्वान्मसूह्य निर्मन्थ्यैतेन
विधिनाग्न्याधेयविधानेन च मन्त्रैः सर्वैः सभ्याग्न्याद्यतने आमण-
१० काग्निमाधायाहरेत्सभ्यस्य भेदः आमणकाग्निरित्याहुः^५ अप-
त्नौकस्य भिक्षुवदग्नौ^६ होमं^७ उत्तारण्यादिपात्राणि च प्रक्षिप्य
पुत्रे भाद्यां निधाय तथाग्नीनात्मन्यारोष्य वल्कलोपवीता-
दौम्भिचापात्रं च संगृह्णानग्निरदारी गत्वा वने निवसेत्तपसां^८
अमणमेतन्मूलं^९ तस्मादेतद्विधानमेतन्मग्निं च^{१०} आमणकमित्याह
१५ विखनाः^१ ॥ ५ ॥

संन्यासक्रमं^१ सप्तत्यूर्ध्वं वृद्धो ऽनपत्यो विधुरो वा जन्म-
मृत्युजरादौन्विषिन्व्य योगार्थी यदा स्नात्तदायवा^२ मुचे भाद्यां
निक्षिप्य परमात्मनि बुद्धिं निवेश्य^३ वनात्संन्यासं कुर्यात्^४ ।
सुष्ठितो विधिना स्नात्वा यामाहास्त्रे प्राजापत्यं चरित्वा

१ • नुक्तामा • Ed ; • नुक्तामा • Tri.

२ भिक्षुवदौपासनं ऊत्ता Vi, and thus also My, only • पासनहोमं ऊत्ता ।

३ तपसां अ • Ed ; तपसात्मनं • Bh ; तपसां आत्म • Vi My.

४ • क्रमः • Bh.

पूर्वाह्निं चिद्वृत्तं त्रिष्वं काषाद्यं कमण्डलुमप्यत्रिं मृद्गृहणौ
 भिषाप्सं च संस्तव्यं चिद्वृत्तं प्राश्नोपवासं कृत्वा दिने उपरे
 प्रातः स्वात्माग्निहोत्रं वैश्वदेवं च हुत्वा वैश्वानरं द्वादशकपालं
 निर्वपेत् । गार्हपत्याग्नावाज्यं संस्तव्याहवनीये पूर्णाहुतीं सुदध-
 सूक्तं च ऊत्वाग्ने सोमाथ ध्रुवाथ ध्रुवकरणाय परमात्मने
 नारायणाय स्मारेति जुहोति ॥ ६ ॥

सुषि सुदेण चतुर्गृहीतं गृहीत्वा सर्वाग्निष्वो स्मारेति
 जुहुयाद्भिषाप्सं च वषीमाहवनीये मृच्छिसामयेभ्यो न्याग्नि
 पाचाणि गार्हपत्ये प्रक्षिपति । गृहस्थो ऽनाहिताग्निरोपासने
 वनस्थश्च आमणकाम्नौ होमं कृत्वा पाचाणि प्रक्षिपेत् । पञ्चो
 ऽर्धंशो व्यस्तां समस्तां च सावित्रीं जप्त्वा भिषाप्सं प्रविशा-
 मीति तं प्रविशत्यन्तर्वेद्यां स्थित्वा गार्हपत्यादौन्या ते अग्ने
 यज्ञिपेति प्रत्येकं चिराद्वाथ भवतं नः समनसावित्यात्मन्या-
 रोपयेत् । भूर्भुवः सुवः संन्यस्तं मथेति त्रिदशपांशुस्यैश्च प्रेष-
 सुक्ता दक्षिणहस्तेन सकृत्कृत्वा पीत्वाचम्य तथैवोक्त्वा चिर्जसा-
 स्त्रिं विसृजेन्मोक्षसां चत्वार्युपवीतान्येकं वोपवीतं कृष्णाजिन-
 सुत्तरोयं च पूर्ववद्दाति ॥ ७ ॥

देवस्य त्वा यो मे दण्डः सखा मे गोपायेति त्रिभि-
 स्त्रिदण्डं यदस्य पारे रजस इति त्रिष्वं येन देवाः पविषेणेत्य-
 प्यत्रिं येन देवा ज्योतिषेति कमण्डलुमृद्गृहणात्वाद्दतीत १

१ भिषाप्सं Vi My.

१ •ददाति Tri only.

ज्ञात्वाधमर्षकस्तुतोनाधमर्षकं कुर्यात्^१ चाचन्य षोडशं प्राणा-
 यामान्कृत्वा नक्षत्रं शतं वा सावित्रीं जप्त्वा तथा त्रिंशत्प्राण-
 मन्वाहुः^२ "दारवं मृत्पथं वा मृत्प्राज्ञिः^३ प्रणवाद्यादिभिः^४
 १ वृषकृष्यकप्रव्याहृतिभिस्तर्पयामौति देवेभ्यो जले ऽङ्गिसर्पवि-
 २ नाद्याभिस्तसृभिः स्वधेति पितृभ्यस्तर्पयेत्^५ 'उदयं तमस
 रत्यादित्यसुपतिष्ठेत^६ जप्त्वाक्षसिं विमृश्याभयं सर्वभूतेभ्यो
 दद्याद्^७ ध्यात्परतो यतिभिर्चाग्री नियमयमांसं समाचर-
 न्चयतेन्द्रियो ध्यानयोगेन परमात्मानमीक्षेत^८ ॥ ८ ॥

धर्म्यं सदाचारं^१ निवीती दक्षिणे कर्णे यज्ञोपवीतं
 २ कालोत्कटिकमासीनो ऽहन्युदङ्मुखो रात्रौ दक्षिणामुखस्तृणै-
 रन्तरिते मूत्रपुरीषे^२ विमृशेकक्षां गोष्ठे पथि ह्यायाद्यां
 भस्मन्यसु कुम्भे दर्भे वा नाचरेत्^३ गोविप्रोदकाग्निवाय्वर्क-
 तारेन्दुश्च पञ्चकुर्यात्^४ वामहस्तेषु सिङ्गं संमृश्यात्वाथौदकस्य
 पार्श्वे तथासीनो ब्रह्मचारी मृदुस्थो ऽपि त्रिंश्रे दिर्हस्त-
 ५ योस्य दिर्दिगुं दे षड्गुलो मृदं, दन्तोद्गतैरेव जलैः शौचं
 कुर्यात्^६ करं वामं दश हस्तः करावुभौ च तथा मृदाङ्गिः
 प्रचाक्षयेत्^७ वनस्यस्य भिक्षोश्चेतद्द्विगुणं भेकति^८ रात्रौ
 यथोक्तार्धं वा^९ रेतोविसर्गं मूत्रवच्छौचं कर्तव्यं^{१०} रेतसस्ति-

१ •५ Tri Bh.

२ Thus all (also Bh) exc. Ed : 'प्रचवास्त्रिभिः, which may,' after all, be the correct reading.

३ Thus Vi My; •उत्तौ the other sources.

४ प्रचाक्ष Vi My.

रित्येके सोपवीती प्राप्नुष्य उदङ्मुखो वाग्यथाधिला
 मृदान्मन्त्रं पूर्ववत्पादौ पाणी च प्रचाक्षापस्य मन्त्रेषा-
 चामति ॥ ६ ॥

ब्राह्मणो ब्रह्माभिः क्षत्रियः कण्डगाभिर्वैश्यास्तालुगाभि-
 रङ्गिराचामेत् । आत्मानं प्रोक्ष्य प्रत्यर्कमपो विष्टव्यार्कं पर्व-
 त्युदकस्याग्नेर्वामपार्श्वं प्राणानायस्य प्रत्येकमोकारादिसप्तथा-
 वृत्तिपूर्वां गायत्रीमन्त्रे सग्निरस्त्रां त्रिजंप्ते । स प्राणायामस्त्री-
 नेकं वा प्राणायामं कृत्वा पूतः । शतं दशाष्टौ वा सावित्रीं
 जप्त्वा सायंप्रातः सन्ध्यामुपास्य नैशिकमाङ्गिकं चैनो ऽप-
 मृच्यते । द्विजातिः सन्ध्योपासनहीनः शूद्रसमो भवति १ ।
 ब्रह्मचारौ खनाम संकौर्त्याभिवादयेद्दहं भो इति । ओत्रे च
 संसृष्ट्य गुरोः पादं दक्षिणं दक्षिणेन पाणिना वामं वामेन
 व्यत्यस्य जान्वोरापादसुपर्शं गृह्णानतश्चीर्षां ऽभिवादयत्या-
 युष्मान्भव सौम्येत्येनं शचेदनाग्नीर्वादी नाभिवन्द्यो । माता
 पिता गुरुर्विद्वांसश्च प्रत्यहमभिवादनीयाः ॥ १० ॥ १५

अन्ये बान्धवा विप्रोस्य प्रत्यागत्याभिवन्द्याः । व्येष्ठो भ्राता
 पितृव्यो मत्सुलः शशुरस्य पितृवत्पितृव्यसा मातृव्यसा व्येष्ठ-
 भार्या भगिनी व्येष्ठा च मातृवत्पूजितव्याः २ । सर्वेषां माता
 श्रेयसी गुरुश्च श्रेयान् । परस्त्रियं युवतिमसृष्ट्यन्भूमावभि-

१ सन्ध्योपासनं कुर्यात् ins. Ed.

२ पूजयिष्याः Tri (correctly !) only.

वादेवेद्व्यानां^१ बन्धनादाद्युक्तानिवस्यारोग्यशुभानि^२ भवन्ति ।
यज्ञोपवीतनेखलाजिनदण्डान्परेण धृताश्च धारवेदुं^३कृत्वा-
नाक्षस्यः^४ श्लिषिः प्रणवाद्यं वेदमधीयानो ऽभावास्वायां पौर्ण-
मासां चतुर्दशोः प्रतिपदोरष्टम्योश्च नाधीयीत^५ । नित्यजं पे-
५ होमे चानध्यायो नास्ति^६ । मार्जारनकुक्षमण्डकमसर्पगर्दभ-
वराहपश्वादिष्वन्तरागतेष्वहोरात्रं सूतकप्रेतकथोराशौचे तावत्-
कासं तिस्रो ऽष्टकासु गुरौ प्रेते च चिराचमनध्यायः^७
स्यात् ॥ ११ ॥

तद्धार्यायुचयोः स्तत्रिष्यस्य चोपरमे मरुष्यचञ्जे आङ्गभो-
० जने चैकाग्रमनध्यायः^८ स्यात् आपदात्योरप्राप्तये^९ । वृक्षनौ-
यानशयनेष्वारूढः प्रसारितपादो मूत्रपुरीषरेतोविस्मर्गे यामे
ऽन्तःशवे सत्यभक्ष्यान्नभोजने कर्दने आशानदेशे सन्ध्यास्तनिते^६
भूकाम्पे दिग्दाहे ऽग्रन्थुक्कानिपाते चधिरोपक्षर्पांसुवर्षे सूर्यन्दु-
राङ्गग्रहणे च तप्तत्काले नाधीयीत^५ । परचेह अथस्कारो
५ वेदसादृश्येतयो^६ ऽन्ते विस्तृज्य प्रणवं ब्रवीति^७ । शौकिकाशौ-
समिधौ कृत्वा भिक्षाक्षं-सेधाप्रदं शृङ्गं मौनी भुञ्जीत^८ । पौषे

१ युवनी० Ed Vi My.

२ Before ०ज्ञान० Vi My Tri ins. जी ।

३ ०ध्यायः Vi Bh^१; ०ध्यायं My Tri Ed.

४ Thus Vi; ०ध्यायं My Ed Tri.

५ Thus Ed; आपदानप्राप्तयः Tri; आपदात्योरप्रत्ययो Vi My; Bh reads अप्रयतले ।

६ Thus Bh only; all the other sources सन्ध्यास्तनिते (!).

मावे वां मावे यामाहृदिर्जज्ञाने पूर्ववद्भूतविद्यर्गक्षोमं कुला
स्त्राध्यायसुसृज्य पञ्चे इत्थे वेदं कृष्ये वेदाङ्गं च यावदङ्गं
समधौत्यं गुरोर्दक्षिणां दत्त्वा समावर्तीं स्यात् ॥ १२ ॥

मध्याङ्गे इत्थे जले मृदाङ्गिः पादौ हस्तौ च धाव-
धित्वाचम्बाङ्गानि संग्रोध्यापः पुनश्चिति जले निमज्जेदांशानो १
वेषवैर्मन्त्रैर्विष्णुं हिरण्यदृष्टमिति वक्ष्यं च प्रथम्याचमर्षण-
सूक्तेनाचमर्षणं कृत्वेदमापः शिवा इति स्त्रायादांशमिष-
सत्वारः स्नानं नित्यमेवं पूर्वोक्तेन विधिना काम्यं नैमित्तिकं च
कुर्वन्ति १ धौतवस्त्रेषांश्चाद्य पूर्ववदाचम्य प्रोक्ष्यामीनस्त्रिष्टन्वा
कृतप्राणायामः सावित्रीं जगन्नादित्यसुपतिष्ठेत् १ दक्षिणपाणिना १
तीर्थेन ब्राह्मणेन भूपत्यादीन्दैवेन नारायणादीन्कूप्यादींश्चार्षेण
विश्वामित्रादीन्पेदकेण पित्रादीन्स्त्रिस्तर्पयित्वा ब्रह्मयज्ञं करि-
व्यञ्जित्यभिषे त्तेजं त्वेति यथाकामं १ यजुःसंहितामाद्यां-
स्त्रौननुवाकान्स्त्राध्यायं कुर्वन्ति १ नैमित्तिकमृतं च सत्यं
चेत्यादिसूक्तानि चतुर्वेदादिमन्त्रान्वाप्यधीषीत् १ सर्वयजाना- १
मादिर्ब्रह्मयज्ञः १ तस्मादुपनयनप्रभृद्येव द्विजैः कर्तव्यो १
नद्यां तीर्थे १ देवस्थाते सरसि तटाके वा यामान्ये स्नानं
कुर्वन्ति ॥ १३ ॥

१ सम् om, Ed Bh.

२ समावर्ती Tri; समावर्ती Vi; •दक्षि My.

३ जले इत्थे Tri Ed.

४ यथाकामं Vi My.

परस्योदके^१ मृत्पिच्छान्मृत्सोद्गत्य स्वाद्यात्कूपे तप्तौरे विः
कुम्भेनाभिषिञ्चेदुच्छिष्टो मग्नो वा न स्वाद्यात्तथा न^२ भृषीता-
तुरो^३ ऽशु नावगाहेतातुरस्य^४ खाने नैमित्तिके दस्य क्लो
दादस्य क्लो वा तमनातुरो जले ऽवगाह्यान्व^५ स्पृशेत्ततः
१ स पूतो भवति^६ द्विकाशं होमाक्ते पादौ प्रचाख्याचम्यासने
प्राक्मुखः प्रत्यङ्मुखो वा^७ खिला^८ चतुरश्रोपक्षिते मण्डले शुद्धं
पाचं न्यसेत्तत्रासं प्रक्षिप्य तत्पूजयति^९ द्वौ पादावेकं वा
भूमौ निधाय प्रसन्न चतं त्वा मत्वेन परिविञ्चामीति वायं
परिविञ्चति सत्यं त्वतेन परिविञ्चामीति • प्रातरमृतोपस्तरण-
१० मसौत्याधावं पीला विधिना प्राणांशुतीर्ज्जलाक्रमनिन्दक-
आति^१ शुक्लामृतापिधानमसौत्यपः पीलाचम्याचामेदेकवासाः
ग्रथानस्त्रिष्टकस्नानजपसोमौ शुक्लपाद उदङ्मुखो वा नाश्नाति^१
भिक्षपाचे^२ ऽसं पर्युषितं ग्रथनाशुनोत्सृज्य^३ वा न भुञ्जीता-
ञ्जलिनापो न पिबेदुच्छिष्टाशुच्याशौचिपतितैः स्पृष्टं सूतक-
१५ प्रेतके चासं नाश्नीयात्^४ ॥ १४ ॥

१ Thus Vi My Tri; पारकस्यादके Ed; Bh seems to presuppose, पारक्य उदके ।
२ Thus Ed Tri Bh; नाशौचौत Vi My.
३ •गाहेत चानुरस्य Vi; •गाहेचानु० My; •गाहेत् all the other sources.
४ अथगाह्य twice Vi My.
५ Thus Vi My Bh; खिला Tri and Ed where a var. r. वास-
यिला is mentioned.
६ भिक्षपाचेचानं Tri Vi My.
७ Ed Trins. च ।

तिष्ठत्यनुदधिजाजं च राधावभक्ष्यमर्कं पर्युचितमाष्येन
 दध्ना वाः धुक्तं भोष्यं^१ किमिकेशकीटयुतं^२ प्रवाघ्रातं पक्षि-
 जगधं च भस्माङ्गिः प्रोक्षितं शूद्रं^३ यकाकासुपहृते वङ्गके
 तस्मिन्नुत्थाग्रनमाचं तत्रैवोद्भूय व्यपोह्य पवमानः सुवर्जन
 इति भस्माजलैः प्रोक्ष्य दर्भोक्त्वा स्यर्गयित्वा गृहीयात्^४ ।
 प्रसूते ऽन्तर्दशाहे गोचीरं सदैकशफोद्भृतीणां पथस्य पलाण्डु-
 कवकस्यगुणगृह्यनविड्जमनुक्तं^५ मत्स्यमांसं च वर्जनीयं^६
 यज्ञशिशुं मांसं भक्षणीयमुदक्यासृष्टं शूद्रानुलोमैः सृष्टं तेषा-
 मन्नं च वर्जयेत्^७ स्त्रधर्मानुवर्तिनां शूद्रानुलोमानामामं
 चुधितस्य संघाह्यं^८ सर्वेषां प्रतिलोमान्तरालत्रात्यानामामं^९
 पक्वं च चुधितो ऽपि यन्नास्य गृहीयात्^{१०} तेः^{११} सृष्टिसंमिश्रं^{१२}
 परपक्वं च संत्यजति^{१३} नित्यं श्रुतिस्मृत्युदितं कर्म कुर्वन्मनो-
 वाक्कायकर्मभिः श्रेनेर्धर्मं सहाचरति^{१४} ॥ १५ ॥

युद्धे नवमो धर्मो द्वितीयः प्रश्नः समाप्तः ॥

१ छान्ति० Ed Tri.

२ Reading uncertain. Vi: पक्षीकवकालस्यनविड्जमवभक्ष्यमनुक्तं; My: पक्षीकवकालस्यनविड्जमवभक्ष्यमनुक्तं; Ed: पक्षीकवकं स्यनं गृह्यनं विड्जमनुक्तं; Tri: पक्षीकवकं स्यनं गृह्यनं विड् (कं? सं) वभक्ष्यमनुक्तं; Bh: पक्षीकं सुकंदुकम्। कनकं रत्नवर्षं स्यनं चेतवर्षमेते स्यनविशेषाः सर्वे वर्जनीयाः। विड्जं विड्दराक्षमनुक्तं शास्त्रानुक्तं। There is neither in Ed nor in Bh any trace of संवत् ।

३ तेः सृष्टं सं० Ed only.

४ Ed om. पर० before पक्वं ।

१० गृह्यान्मयी हे शशोपवीते वैश्वं दण्डं कमण्डलुं च धारयेत् । सन्त्वा सभाषीं गृह्याद्यौ गार्हार्णः । कर्माणि श्रौताग्निषु श्रौतानि कुर्यात्सायं च होम्यन्ते ऽतिचीनभ्यागता-
न्याग्रधित्वा मितं प्राश्य पत्न्या श्रौताद्रूपदः प्रत्यगुत्तर-
११ शिरास न स्रपित्यतुराचिषु^१ सभाषासुपगच्छेदादौ शिरास-
स्तुमतीगमनसहासनशयनानि वर्जयेत्परदारास्य संगच्छे-
त्परदारगमनादायुः श्रीर्ब्रह्मवर्चसं विनश्यति । भायथा सह नाश्रात्यन्तौ^२ तां जन्ममाणां नद्यां च नावसोकचेत् । असत्यावादं वर्जयेत्सत्यात्परं पापं सत्यात्परो धर्मश्च नास्ति ।
१० सर्वप्राणिहितो ऽद्रोहेषुव जीवेच्छुद्धार्थवान्कुसुमधान्यः कुम्भी-
धान्यो ऽसस्तनिको वा स्यात् । दिजातिः पतितान्यजाताश्च सृष्टेर्दुदये ऽस्तमये च सूर्यं नेचेत् । देवगुरुविप्रदत्तचौरदधि-
स्तौचसमिद्भाग्निवस्यतीश्रदक्षिणं गच्छेत् ॥ १ ॥ ;

ज्ञातकराजगुरुश्रेष्ठरोगिभारभृदन्तर्वर्तीनां पत्न्या देवो ।
११ वातार्करश्मिभिः पन्थानः शुध्यन्ति । परस्वासनशयनान्य-
दत्तानि नोपयुञ्जीतादन्नेषूपयुक्तेषु^३ स्वपुण्यचतुर्थांशो जहाति ।
अन्योपयुक्तानि वस्त्रमाश्लोपानट्कक्षाणि^४ निव धीरश्रेष्ठौ पादं
न तापयेकैत्रं मुखेन धमेन्न पादेनं सृष्टेर्दधः^५ फदतो न
कुर्याद्दद्यावग्निं^६ जलं वा देवास्तये ऽग्नौ जले च सूत्रपुरीष-

१ स्रपति instead of स्रपति Vi My.
२ Only Tri has correctly 'अन्तौ' ।
३ Thus Ed My ; 'ज्ञीन इनेषु' Vi Tri.
४ Thus Ed only ; 'दधःपा(दो? दे) न कुर्या' Tri ; 'अधःपादो न कु' Vi My.

पूयशोषितरेतःश्लेष्मोच्छिष्टाङ्गमिष्येषाञ्च^१ प्रक्षिपेत्^२ नद्यां पर-
 त्त्रिषं विष्णुषे च न पश्येदुच्छिष्टो देवार्कचन्द्रगणधरतारा^३
 मेचेत^४ देवगुहसातकदीक्षितराजगोश्रेष्ठानां क्षायीं नाक्रा-
 मति^५ इन्द्रधनुः परस्मै न दर्शयेत् वदेत्क्षपन्तं नावबोध-
 वेदेको^६ ऽध्वानं न गच्छेत्^७ परस्मै चरन्तीं गां धयन्तं वत्सं
 च न वारयेन्नैवाचसीत^८ जीर्णमखवासा न स्यात् ॥ २ ॥

चचेः क्रीडां प्रेतधूमं बालातापं च वर्जयेत्क्षेत्रोमस्तुषा-
 ङ्गारकपालास्त्रिविष्णुचपूयशोषितरेतःश्लेष्मोच्छिष्टाङ्गाधिति-
 षेत्^१ अनेध्यक्षिते ऽङ्गे यावन्तस्त्रेपगन्धमनःश्रद्धा^२ न स्यात्ताव-
 न्युत्तोयैः^३ शोधयेत्^४ पतितान्धजमूर्खाधार्मिकवैरिभिः सार्धं
 न वसेदुच्छिष्टो ऽशुचिर्वा देवगोविप्राग्नीञ्च सृष्टेत्^५ देवा-
 न्चेदाज्ञाजगुहमातापितृन्विदङ्गाङ्गणास्त्रावमन्येत^६ न निन्देद-
 वमनसं निन्दकस्य विनश्यति^७ सर्वभूतक्षुत्सां ताडनं च न
 कुर्वीत^८ गुरुणा मातापितृभ्यां तत्पिपासोर्भाद्रपितृभ्रातृमातृसा-
 र्थार्थलिंगाद्यैर्विवादं नाप्नरेत्सर्वशुद्धिषु पुरुषस्थार्थशुद्धिः^९
 स्त्रीशुद्धिरक्षशुद्धिस्य श्रेष्ठतमा स्यात्^{१०} द्रव्येषु रत्नसौवर्ण-

१ •च्छिष्टमिष्येषाञ्च Vi; My is defective.

२ •तावाम् Vi My.

३ •बोधयति instead of •चयेत् Ed Tri.

४ यावन्तस्त्रे (यावन्ते)परमंमनःश्रद्धां न स्यात्ताव- Vi My; यावन्तस्त्रेन श्रद्धां न स्यात्ताव- Tri:

५ Thus Tri and Ed (only वेदं instead of वेदान् and विदां च instead of विद्वांस्येषाञ्च); ऐश्वर्याजगुह- Vi My.

रुजतमथान्यद्भिः^१ शोधयत्यग्नौ वा स्यर्शयति^२ तास्यचपुत्रीषा-
यसाथान्यच्चवारिभिर्दासुदन्तजातानि तच्चषाड्भावनीदां यज्ञ-
पांचाणि दक्षिणपाणिना मार्जनात्साक्षनाद्वा संशोथानि ॥ ३ ॥

चर्ममयसंहतानि^३ वस्त्राणि शाकमूलफलाणि च प्रोचयेद-
५ थानि चासयेत्^४ घृतादीनि द्रव्याण्युत्पूथोक्त्या दर्शये-
त्कौशेयाविकान्युषैरंशुतद्धानि^५ श्रीफलैः शङ्खशुक्तिगोशुट्टाणि
सर्षपैः सवारिभिर्मन्थयानि पुनर्दाहेन गृहं मार्जनोपशेषना-
श्लेकैर्भूमिं खननादन्यमृत्पूरणगोवासकाद्यैर्मार्जनाद्यैश्च शोध-
येद्गोह्निकरं भृगतं तोयं दोषविहीनं सुपूतं^६ वाक्शसं
१० वारिनिर्णिकमदृष्टं^७ योषिदासं कारुहसः प्रसारितपर्शं च
सर्वदा शुद्धं^८ शकुन्मुष्कितं फलमनिष्टं^९ मग्नकमणिकानिखीनं
तद्विप्रवस्य न दूष्याणि^{१०} वास्यग्निस्पर्शरश्मिभिः स्पृष्टं च मेघ-
मातुरे बाले पचनासये च शोधे न विचरिणीयं यथाशक्ति
स्याद्विप्लुचाभ्यां बङ्गापो न दूष्याः^{११} परस्पाशाभतसोयविन्दुभि-
१५ र्भूमौ निपत्योद्गतैः पादस्पृष्टैराचामयसाशुचिः^{१२} स्यात् ॥ ४ ॥

१ रजानि लोव. Tri Vi My; these three ins. तास्य after रुजत । .

२ स्यर्शयेत् Tri Ed.

३ चर्ममयं संहि. Vi My.

४ स्यैर् is my conjecture (cp. Manu V. 120); चरुत्तरै. Ed;

५ चरुत्तरै. Vi; चरुत्तरै. My; चरुत्तरै. Tri. .

६ चरुत्तरै instead of चरुत्तरै, Tri, but cp. Manu V. 127.

७ राचमथ. Ed Vi; राचामथ. My; Tri corrupt.

शानप्रसो नित्यस्याध्यायी शुभेसादीगन्धर्वे शाकमूल-
 कसान्वाग्रतर्धे च शुभौ जातान्वाहरेदन्यधौगमन्योत्सृष्ट-
 मशुचौ जातं गोरसं च वर्जयेत् धान्यधनसंचयं च कुर्वीत
 वस्त्रं नाच्छादयेत् मधुक्ते तोषं मांसोक्ते पैष्टिकं गृह्णाति
 सर्वभूतेषु दद्यात् समः चान्तः शुचिर्निरसूयकः सुखे
 निःसृष्टो मङ्गलवाणीर्याकार्ष्यवर्जी मस्यादीन्दंशकाप्सोर-
 ष्टजजातानि कन्दमूलफलशकादीनि च त्यजन्नाशुभपुरो-
 मखानि धारयस्त्रिकास्रवाद्यौ धराग्रयो वन्यैरेव चरपुरो-
 षाशाभिर्वपेत्यक्षाएद्वादीभिर्यासं श्वेतवृन्ताकं सुनिषण्णं श्लेष्मा-
 तकं ब्रजकलिं चिककं शिपुं भृक्षुषं कोविदारं मूलकं च १०
 वर्जयति सुनेः सर्वं मांसं गोमांसतुल्यं धान्याब्धं सुरासमं
 भवति पूर्वसंचिताशनं पूर्वाणि वसनान्याश्चयुजे मासि त्यजति
 वेदवेदान्तेन ध्यानेयोगी तपः समाचरति अपत्नीको ऽनग्निर-
 दारो ऽनिमेतनो भृक्षमूले वसन्वनस्याश्रमेषु गृहस्थानां गृहेषु

१ ० पक्षादीनशर्मा च श० जातानाचरेत्, etc. Ed and partly Tri.
 —उत्सृष्टम् (instead of प्रपुष्टम् Vi My.
 १ समः शर्माः Vi My.
 २ मङ्गलवाणीर्या (1) Ed Tri.
 ४ धराग्रयो Vi My.
 ५ ० पुरोडाशम् Ed Tri; ० पुरोडाशं My; ० पुरोडाशादीन् Vi.
 ६ Thus Ed Vi; दृजकलिं My; दृजकं (?) Tri.
 ७ Thus Ed, Tri; चिककं Ed; चिककं Vi My.
 ८ मूलकम् Ed.
 ९ ध्यान् Vi My.

वा भिषां भिषित्वात्पार्श्वे शूरे पर्वे प्राणवायामाचमन
भिषुवद्भ्राति^१ शरीरं शोषणक्षतरक्षतरं तीव्रं तपः कुर्यात्^१
॥ ५ ॥ *

भिषुः स्त्रिया नित्यं प्रणवेनात्मानं तर्पयेत्तेनैव नम-
१ कुर्यात्^१ षड्वराग्रवाणायामाङ्गलां श्रतावरां सावित्रीं जम्बा
सन्ध्यासुपासौत^१ अष्वविषेणोत्पृताभिरङ्गिराचामैत्काषाचधारणं
सर्वत्यागं मेधुनवर्जनमसैन्यादीनप्याचरेत्^१ असहायो ऽग्नि-
रनिषेतनो निःसंचयी^२ संमानावमानमनो विवादक्रोधसोभ-
मोहानृतवर्जो^३ यामाहृष्टिर्विविक्ते मठे देवास्तथे वृक्षमूले वा
१० गिवसेत्^१ चातुर्मासादन्यत्रैकाहादूर्ध्वमेकस्मिन्देसे न वर्षेदर्षाः
शरसातुर्मासमेकत्रैव वसेत्^१ चिदण्डे काषाषाप्यविनादौन्यो-
जयित्वा कण्ठे वामहस्तेन धारयन्दक्षिणेन भिषापाचं गृहीत्वैक-
काले विप्राणां शूद्राणां गृहेषु वैश्वदेवानो भिषां चरेत्^१
भूमौ वीक्ष्य^४ जन्मपरिहरन्यादं न्यसेदधोमुखसिद्धिम्भिषामा-
११ क्षिपेत्^१ ॥ ६ ॥

गोदोहनकासमाकं तदर्धं^५ वा^५ स्त्रिया प्रजेदक्षाभे ऽप्यव-
माने ऽप्यविषादी सन्धे संमाने ऽप्यसंतोषी^६ स्यात्^१ द्रुतं विष्-
मितं वा न गच्छेत्^१ भिषाकासादन्यत्र परंवेद्य न गन्तव्यं^१
भिषितुं क्रोशादूर्ध्वं न गच्छेत्^१ भिषां चरित्वा तोषपार्श्वं

१ भिषुवद्भ्राति Vi My.

२ ऽसंचयी Vi My.

३ विदोष Tri only.

४ Thus Vi My ; तदर्धं वा Ed ; तदर्धं Tri

प्रशिक्षितपाषिपाद आचम्बोद् व्यमित्यादित्यायातो^१ देवा
इति विष्णवे ब्रह्म अज्ञानमिति ब्रह्मणे च० मिषायं दत्त्वा
सर्वभूतेभ्य इति वक्षिं प्रक्षिपेत्प्राणाग्निहोत्रविधानेर्भात्मयज्ञ^२
संकल्प्य प्राणयत्नामाचमष्टौ यासान्वात्रीयात्कामं नाश्रान्ति^३
वस्त्रपूतं अक्षं पौलासिन्यापामति^४ निन्दाक्रोशौ न कुर्वीत^५
बन्धुञ्जानतींस्वजेदं^६ शचारिचं तपः श्रुतं न वदेत्सङ्गं त्यक्त्वा नियम-
यमी^७ प्रियं^८ सत्यं वदन्सर्वभूतस्वाविरोधो ममः सदाश्चात्मरतो
ध्यानयोगी नारायणं परं ब्रह्म पञ्चधारणां धारयेदं चरं
ब्रह्माप्नोति^९ नारायणः^{१०} परं^{११} ब्रह्मेति श्रुतिः^{१२} ॥ ७ ॥

संन्यासिनो ऽनाश्रिताग्नेर्देहं मृतं पुत्रो ऽन्यो वा दृष्टे-^{१३}
रन्नरौक्त्य शूद्रेर्ब्राह्मणैर्यन्त्रेण वा संनिधाय^{१४} समुद्रगाम्यां^{१५}
नद्यां^{१६} तीरे^{१७} वा सेकते देशे सूगामादिभिरसृष्टं^{१८} यथा
तथावदं खनति^{१९} गायत्र्या^{२०} स्त्रापथिला तथा तचासथिला
शायथिला वा दक्षिणे हस्ते वैष्णवैर्मन्त्रैस्त्रिदण्डं संन्यस्य सद्ये
षदस्त्र पारे रजस इति शिक्वमप्यविचमुदरे सावित्र्या^{२१}
मिषायानं गुह्यप्रदेशे भूमिर्भूमिमिति काषायं मृद्गृहणौ

१ आदित्यम् instead of आदित्याय Vi My.

२ इ before क्षिपेत् om. Vi My.

३ नियमप्रियं Vi My.

४ नारायणपरं all, but cp. TĀ. X. 11. 1 (page 324 of the Calcutta ed.).

५ Thus Vi My ; संनीयं Ed ; संनिधौ Tri.

६ समुद्रगाम्या नद्यातीरे वा Ed Tri.

७ असृष्टा instead of असृष्टं Vi My.

कमलसुं च संन्यस्य पिदधात् तस्मिन्सुगाद्यादिभिः स्युष्टे
 तत्कर्ता पापीयान्भवति आश्रिताग्नेरग्नीनात्मन्यारोषं संन्या-
 सिनो दृष्टं देहं गायत्र्या स्थापयित्वा पूर्ववदाश्रयित्वा शुद्धे
 देशे निधाय लौकिकाग्नौ तदग्निमुपावरोहेत्यवरोष्य पवित्रं
 त इति दृत्तचौरमासे प्रक्षिप्य पूर्ववत्पिदधादीन्विन्यस्य
 ब्रह्ममेधेन पिदमेधेन वाहिताग्निमन्त्रैस्तदग्निभिर्दहनमाचरति
 तथोराग्नौचोदकवलिपिच्छदानैकोद्दिष्टादीन्वैव कुर्यात्
 नारायणवलिं करोति तदहनं खनित्वा पिधानं दहनं
 नारायणवलिं वा यः कुर्यात्सो ऽश्वमेधफलं समप्नुयात् ॥ ८ ॥

- १० नारायणवलिं नारायणादेव सर्वार्थसिद्धिरिति ब्राह्मणा-
 धेनैर्दृतस्यात्मघातिनो रज्जुशस्त्रोदकाशनिर्दंष्ट्रिपशुसर्पादिभिः
 सर्वपापमृतस्यादाह्मणानामन्येषां भिद्योश्चैकादशदिनादूर्ध्वं मत्पा-
 पातकिनां पञ्चानां द्वादशसंवत्सरोर्ध्वं अपिच्छीकरणस्थाने
 मृतकार्यमपरपक्षे द्वादश्यां श्रवणे वा करोति पूर्वं ऽहनि
 ११ द्वादश ब्राह्मणास्त्रिमन्त्रयेदपरे ऽहनि विष्णोराज्यपासै
 नदीतीरे गृहे वाग्न्ययतनं कृत्वाचारं जुहुयादग्निं परि-
 क्षीयान्निर्वायथां विष्टरे दर्भेषु तद्रूपं सुवर्णं वा संस्थाप्य पुरुषं

१ Thus Ed Tri; लौकिकाग्निमुपाव० Vi My;

२ •पिदधादिविन्यस्य Tri; पिदधं instead of पिदधादीन् Vi My.—
 विन्यस्य Tri, संन्यस्य Vi My; विदध्य Ed.

३ शनयो० instead of तयो० Ed; पिच्छ in Ed only; •होमिन्वैव Vi My.

४ जुहवे Vi My.

५ स्य om. Vi My.

६ पक्षदमसं० Vi My.

ध्यायन्नो भूः पुरुषमित्याद्यैः प्राप्नुषं देवं नारायणमावाह्या-
सनपाद्याञ्जनानि दद्यात् पुरुषसूक्तेन स्थापयित्वा नाराय-
णाय विद्महे इत्यष्टाक्षरमन्त्रेण वा वक्तोत्तरीयाभरुषपाद्यासं-
मनपुष्पगन्धधूपदीपाद्यतामनैरर्चयति ॥ ६ ॥

केशवाद्यैर्दादशनामभिरह्निसर्पयेत् अग्निं परिषिष्य १
सहस्रग्रीवाद्यैर्विष्णोर्नुकाद्यैर्दादशनामभिस्त्राज्यं चरुं जुहुयात् १
गुहाज्यफलस्युक्तं पायसं हविर्विष्णुगायत्र्या देवेशाय निवेश्य
पाद्यासमनमुखवासं २ दद्यात् अग्नेर्दक्षिणे दर्भेषूत्तरागेषु
दक्षिणाद्यर्चयित्वा ३ नारायणाय सहस्रग्रीवाय सहस्राक्षाय
सहस्रपादाय परमपुरुषाय परमात्मने परंज्योतिषे परब्रह्मणे ४
ऽव्यक्ताय सर्वकारणाय यज्ञेश्वराय यज्ञात्मने विश्वेभ्यो देवेभ्यः
सर्वाभ्यो ५ देवताभ्यः ६ साध्येभ्य इत्येतैर्नम इत्यन्तैः पायसं ७ वक्षिं
दत्त्वाज्यमेभिर्जुहोति १ ब्राह्मणान्यादौ प्रबाल्य नवानि वक्तो-
त्तरीयाभरणानि २ दत्त्वा पुष्याद्यैः पूजयित्वा द्वादशमूर्तिं
ध्यायन्नुपदंशष्टतगुहदधिफलस्युक्तं श्वेतमसं भोजयित्वा यथाशक्ति ११
सुवर्णं १० दक्षिणां ९ ददाति १ सहस्रग्रीवाद्यैः सुत्वा द्वादश-

१ Vi My om.

२ ० फलसंयुक्तं Vi My.

३ पानीय instead of पायसं Vi My.

४ ? दक्षिणाद्यासयित्वा Vi My.

५ सर्वेभ्यो देवेभ्यः Vi My.

६ Vi My om.

७ सुवर्णं Vi My.

नामभिः प्रथमेदंज्ञसोमं जुहोत्यभीष्टां परां गतिं स^१ गत्वा
 विष्णोर्लोके^२ मन्नीयते^३ ॥ १० ॥

^४ चानुर्वर्षसंकरेणोत्पन्नानामनुसोमप्रतिज्ञोमान्तराक्षत्रात्या-
 नामुत्पत्ति^५ नाम वृत्तिं चोर्ध्वजातादधोजातायां जाता
 ५ जुसोमो^६ अधरोत्पन्नादूर्ध्वजातायां जातः प्रतिज्ञोमस्ततो
 जुसोमादनुसोम्यां जातो अन्तराक्षः^७ प्रतिज्ञोमात्प्रतिज्ञोम्यां
 जातो ब्राह्म्यो भवति^८ ब्रह्मणो मुखादुद्धृता ब्राह्मण्य ब्राह्मण्य
 ब्रह्मर्षयः पत्न्यो बभूवुस्तेषां गोचोत्पन्नाद्ब्राह्मण्यमसगोचारायां^९
 विधिना समन्वकं गृहीतायां जातो ब्राह्मणः शुद्धो भवेत्^{१०}
 १० विधिहीनमन्यपूर्वायां मृतभर्तृकायां गौलको जीवभर्तृकायां
 कुण्डस्य विप्रौ द्वौ निन्दितौ स्यातां^{११} तस्मादधो बाहुभ्या-
 मुत्पन्नात् चचियात् चचियायां विधिवज्जातः चचियः शुद्ध-
 स्तयोरविधिक^{१२} गुणोत्पन्नो^{१३} शुद्धो भोजस्थो नैवाभिषेच्यः
 पट्टबन्धो राज्ञः सेनापत्यं करोति^{१४} शुद्धरभावेऽपट्टबन्धो^{१५}
 १५ नून्यायान्दृत्तं^{१६} राजवत्स्यात्^{१७} अधस्तादूर्ध्वान्मुत्पन्नाद्वैश्या-

१ Ed om.

२ विष्णुलोके Tri.

३ चानुर्वर्षाणां संकरोत्पन्नानामनुसोमप्रतिज्ञो Vi My.

४ Ed ins. ब्राह्मणाद् before ब्राह्मण्यम् ।

५ Thus Ed ; चधिकं instead of चवि० ; चयधिकं Vi My.

६ गुणोत्पन्नो Vi My.

७ बन्धो Ed.

८ कृपायां Vi My ; Tri useless.

दैश्यायां तथा वैश्वः शूद्रो^१ विधिवर्जं मणिकारोऽशूद्रो
मणिसुक्तादिवेधः^२ शूद्रान्वल्लवकारौ^३ स्यात्^४ ॥ ११ ॥

अथ पञ्चाशुत्पन्नाशूद्राशूद्रायां न्यायेन शूद्रः^५ शूद्रः^६
जाराश्रमाल्लवको निन्दितः शूद्रोऽश्वपाशोऽश्वदणहारी
चेत्येते चातुर्वर्णिकासोपानेव संकरेणोत्पन्नाः सर्वेऽशुलो-
माद्याः^७ ब्राह्मणात् अचिथकन्यायां जातः सवर्षोऽशुलोमेषु
सुख्यो^८ ऽस्य वृत्तिराथर्वणं कर्माश्वस्त्रिरथसंवाहनमारोहणं
राज्ञः सेनापत्यं चायुर्वेदस्तथै^९ गूढोत्पन्नोऽभिविक्तास्थो^{१०}
ऽभिविक्तसृष्टपो भूयादष्टाङ्गमायुर्वेदं भूततन्त्रं^{११} वा संपठेत्त-
दुक्ताचारो^{१२} दद्यायुक्तः सत्यवादी तद्विधानेन सर्वप्राणिहितं
कुर्यात्^{१३} ज्योतिर्गणनादिकाधिकवृत्तिर्वा^{१४} विप्रदैश्यायाम-
न्मष्टः कक्ष्याजीवाग्नेयनर्तको^{१५} ध्वजविश्रावो^{१६} शस्त्रचिकित्सा
जरात्कुम्भकारः कुलाश्रमवृत्तिर्नापितो^{१७} नाभेरुर्ध्ववप्रा च
अचियादैश्यायां मङ्गैः श्रेष्ठिलं प्राप्तो महानर्माख्यश्च वैश्ववृत्तिः
चाचं^{१८} कर्म^{१९} नाचरति^{२०} गूढादाशिकोऽश्वकयविक्रयी स्यात्^{२१}
॥ १२ ॥

१ ०वेधशूद्र० Ed ; Vi My wholly corrupt.

२ ०संरचन० Ed only.

३ Tri Ed ins. वा ।

४ भूतन्त्रं Vi My.

५ सृष्टपो Vi My.

६ ०धिका वृत्ति० Tri Vi My.

७ कक्ष्याजीवाग्नेयेन नवर्तकोऽध्वजविश्राव Vi My.

८ चाचकर्म Tri.

९ Vi My om.

विप्राच्छूद्राणां पारश्रवो भद्रकालीपूजनचिचकर्माङ्गविद्या-
 द्यंषोषणमर्दनवृत्तिर्जरोत्यक्तो^१ निषादो व्याडादिमृगहिंसा-
 कारी^२ । राजन्यतः शूद्रायासुपः सुदण्डदण्डनकृत्यो^३ । आरा-
 च्छूलिकः शूषारोहणादिघातनाकृत्यो^४ । वैश्यातः शूद्राणां
 ५ चूचुकः^५ क्रमुकताम्बूलशर्करादिक्रयविक्रयो^६ । गूढात्कटकारः
 कटकारी चेति^७ । ततो ऽनुलोमादनुलोमायां जातश्चानुलोमः
 पितुर्मातुर्वा जातिं वृत्तिं भजेत^८ । चचियादिप्रकन्यायां मन्त्र-
 वज्जातः^९ सूतः प्रतिलोनेषु सुख्यो ऽयं मन्त्रहीनोपनीतो
 द्विजधर्महीनो^{१०} । ऽस्य वृत्तिर्धर्मानुबोधनं राज्ञो ऽस्यसंस्कारश्च ।
 १० आरेण मन्त्रहीनजो रथकारो द्विजलविहीनः शूद्रकृत्यो
 ऽश्वानां पोषणदमनादिपरिचर्याजीवी^{११} । वैशाङ्गाङ्गणां मागधः
 शूद्रैरथभोज्यान्तो ऽस्यृशः सर्ववन्दी प्रशंसाकीर्तनगानप्रेषण-
 वृत्तिर्गूढासक्री सवणनैलविक्रेता^{१२} । स्यात् ॥ १३ ॥ ;

वैश्यान्मृपायामायोगवस्तान्नुवाच^{१३} । पटर्क्षत्^{१४} वस्तकांस्थोप-
 १५ जीवी^{१५} । गूढाधारात्पुल्लिन्दो ऽरथवृत्तिर्दुष्टमृगसत्त्वघाती ।
 शूद्रात् चचियायां पुङ्गवः कृतकां वाचां वा सुरां हवा
 पाचको विक्रीणीत^{१६} । चौरवृत्तादेकवो जर्माननर्तनगानकृत्यः^{१७} ।

१ पूजा instead of पूजन Vi My. ,

२ Thus Ed Tri; चूचुकः Vi My.

३ Thus Vi My; •ताम्बूलशर्कराकटादिक्रय. Ed Tri.

४ मन्त्रवर्जिताः Vi My.

५ दमन only in Ed.

६ Thus Tri; सवणनैलविक्रेता Ed; सवणचिवर्जिता (!) Vi My

७ जसमनर्तन. Vi My.

शूद्राद्वैश्यायां वैदेहकः शूद्रासृष्टसोरयभोज्याको वन्यवृत्ति-
रजमहिषगोपालसद्रसान्विकथी^१ शौर्बाञ्जिको खवणतै-
पिष्ठाकजीवौ^१ शूद्राद्वाङ्ग्यां चण्डालः शीषकालादरांभरणो
वर्ध्वाबन्धकण्ठः कचे झलरीयुक्तो यतस्तस्यरत्नसर्वकर्मबहि-
ष्कृतः पूर्वाङ्गे-गामादौ वीथ्यामन्यथापि मलान्यपहस्य बहिर-
पोहयति^१ गामाद्द्विदूरे खजातीयैर्निवसेत्^१ मध्याह्नात्परं
गामे न विश्रत्यथं^१ विशेषेद्वाङ्गा वधो^१ अन्यथा भूणहत्या-
मवाप्नोत्यन्तरालप्रात्यास^१ चूचुकादिप्रायां^१ तच्चको ऽसृष्टो
झलरीहस्तो दाहकारः सुवर्णकारो ऽयस्कारः कांस्यकारो
वा^१ च्चियायां मत्स्यबन्धुर्मत्स्यबन्धौ^१ वैश्यायां सामुद्रः^१
समुद्रपण्णजीवौ मत्स्यघातौ च स्यात्^१ ॥ १४ ॥

अन्नघादिप्रायां नाविकः समुद्रपण्णमत्स्यजीवौ समुद्र-
लङ्घनास्त्रावं ज्ञायति^१ च्चियायामधेनापितो नाभेरधो
रोमवन्ना^१ मङ्गोर्तिप्रायां वेणुंको वेणुवौषावादी^१ च्चियायां
कर्मकरः कर्मकारौ^१ वैदेहकादिप्रायां चर्मकारश्चर्मजीवौ^१
नृपायां सूचिकः सूचीवेधनकृत्यवान्^१ आयोगवादिप्रायां
ताम्रसालजीवौ^१ नृपायां खनकः खननजीवौ^१ खनना-
नृपायासुदन्धकः शूद्रासृष्टो वस्त्रनिर्णजकः^१ पुस्कसादिप्रायां
रजको वस्त्राणां रजोनिर्णजकश्चण्डालादिप्रायां श्वपचः

१ Thus Ed; प्रात्याचूचुका० Tri; •दन्तिच चूचुका० Vi My.

२ सामुद्रौ Ed.

३ कर्माकारौ Ed.

४ वेध instead of वेधन Tri.

[१०।१५।]
(धर्म ३।१५।)

वैखानसगृह्यसूत्रम् ।

१४५

चण्डालवसिष्ठयुक्तो नित्यनिन्द्यः सर्वकर्मवहिष्कार्यो नगर्यादौ
मन्त्रापोहकः अग्निज्ञाने वसन्द्देवपाचयाहो प्रेतमबन्धुर्कः^१ विसृजेत्^२
वध्याह्वला तदस्त्रादियाहो^३ पराधीनाहारो भिक्षपाचभोजी^४
शर्मासभञ्जी चर्मवारवाणवाणिज्यकारी^५ स्यत्^६ तस्मान्निष्ठे
सुते समुत्पन्ने पतितो नष्टो घोराश्वरकाम्प्रजति^७ सत्युचो
नरकेभ्यस्तायकः पितृन्यावयित्वा शुभांश्लोकाश्रयति^८ तस्मा-
द्वाह्मणाद्याः^९ सवर्णायां विधिवत्पुत्रसुत्यादयेयुरिति
विख्याताः^{१०} ॥ १५ ॥

मृद्धे दशमो धर्मो तृतीयः प्रश्नः समाप्तः ।

ANANTIC SOCIETY OF BENGAL

१ Thus Vi My ; प्रेतबन्धुर्कं Ed Tri.

२ तदस्त्रादीन् मृद्धीयात् Ed Tri.

३ मृद्धद्वारवाणिज्यकः Ed.

४ ततो instead of तस्मात् Tri Vi My.

५ विख्याताः only given My Tri Ed.

	Text and translation, English notes, etc., original, or translation only	1-0-0
Royal octavo	Original text only	1-0-0
	Text and translation, English notes, etc., mixed; or translation only	1-4-0
Quarto	Original text only	2-0-0
	Text and translation, English notes, etc., mixed; or translation only	2-8-0

There are some exceptions to this scale, which in each case will be indicated in the price lists. For the calculation of prices each part of a unit in excess of the 96 or 100 pages counts again as a full unit.

Single leaves may be bought separately, but three years after the completion of a work no complete sets are broken for the sake of these component parts.

Each issue bears, besides its issue number, a fascicle number indicating its place in the work and volume to which it belongs.

With the issue of this Notice all previous prices and price lists are cancelled.

CALCUTTA.
1st January, 1927

The publications for information about them are obtainable from the Asiatic Society of Bengal, No. 1, Park Street, Calcutta, or from the city's Agents:-
 Messrs. Lacey & Co., 22, Canal Road, London, W.C. 2
 M. PAUL GUYARD, 15, Rue Jacob, Paris, VIe
 BRUNNEN, 1, Quai de la Harpe, Paris, VIe
 Messrs. D. S. B. & Co., 4, Esplanade, Calcutta
 Orders should be sent from the Agents
 when ordering from the Society the following rules should be observed:-
 1. Orders should be addressed to the Asiatic Society of Bengal and not to the Agents.
 2. Orders should be made payable to the Secretary, Asiatic Society of Bengal.
 3. Orders should be accompanied by a full name and address.
 4. Orders should be accompanied by a full name and address of the person to whom the books are to be sent.

Dr. ABU SALAM ZAMADIF